

PREDGOVOR

Da bi se uspostavilo stvarno partnerstvo između žena i muškaraca neophodno je u svim aktivnostima prepoznati i međunarodne preporuke i standarde koji se odnose na rodnu ravnopravnost. Kancelarija za ravnopravnost polova Vlade Republike Crne Gore štampanjem prevoda međunarodnih dokumenata ima namjeru da utiče na unapređenje svijesti o značaju rodne ravnopravnosti za proces demokratizacije, napredak i mir, kao i da podstakne rad na postizanju ciljeva predviđenih ovim dokumentima.

Iskrenu zahvalnost Kancelarija duguje Fondaciji Instituta za otvoreno društvo - predstavništvo Crna Gora koje je prepoznalo važnost projekta «Rodna ravnopravnost u međunarodnim dokumentima» i finansijski podržalo prevođenje i publikovanje dokumenata Evropske unije i Savjeta Evrope. Tako je dio dokumenta Savjeta Evrope, koji se odnose na rodnu ravnopravnost, pred vama.

Međunarodni ugovori i dokumenta čiji je potpisnik Srbija i Crna Gora, kao i težnja ka evropskim integracijama, obavezuju na podržavanje politike rodne ravnopravnosti. Savremena međunarodna javnost poklanja sve veću pažnju ravnopravnom učešću žena i muškaraca u svim sferama javnog, političkog i privrednog života.

Evropska socijalna povelja obavezuje vlade da osiguraju da »Svi zaposleni imaju pravo na jednake mogućnosti i jednak tretman u smislu zapošljavanja i zanimanja bez diskriminacije na bazi pola«. Mnoge zemlje u Evropi su usvojile zakonsku regulativu u cilju obezbjeđenja ravnopravnosti među muškarcima i ženama. Usvajanjem takve zakonske regulative i obezbjeđenje njene realizacije, vlade Evrope su izrazile svoju namjeru da eliminišu nejednakosti među ženama i muškarcima koje su zasnovane na predhodnim diskriminatorskim praksama i da osiguraju jednak tretman i jednake mogućnosti za žene i muškarce u društvu.

Dugo godina je bilo potrebno pričati o potrebi eliminacije diskriminacije žena, te njihovog osnaživanja ali je poslednjih godina promjenjen fokus i smatra se da je pravo na ravnopravnost fundamentalno pravo i da su potrebne politike i strategije za stvaranje rodne ravnopravnosti u evropskim zemljama. Radeći na taj način princip rodne ravnopravnosti se proširuje u oblasti u kojima rodna ravnopravnost nije na adekvatan način promovisana (obrazovanje, nauka, finansije, eliminacija stereotipa) i uspostavljaju politike koji će promijeniti odnos između žena i muškaraca i podjelu njihovih uloga u društvu. Rezultat ovih napora je uspostavljanje novih pravnih instrumenata, strategija i metoda za postizanje de facto rodne ravnopravnosti.

Za države članice Savjeta Evrope implementacija Evropske Konvencije za zaštitu ljudskih prava i fundamentalnih sloboda (ECHR) je glavna obaveza. Različite preporuke, kao i deklaracije i akcije izražene u planovima akcije u različitim oblastima, koje je usvojio Savjet Evrope su takođe važne jer popunjavaju pravne norme o rodnoj ravnopravnosti.

Vjerujemo da će i ova publikacija pomoći da se lakše ostvari uticaj i implementacija međunarodnih dokumenata i njihovih standarda iz oblasti rodne ravnopravnosti jer će

zainteresovani/e moći da čitaju dokumenta na maternjem jeziku. Kako će dokumenta biti pristupačnija očekujemo da će se ostvariti i dugoročna korist na taj način što će ovi standardi i mehanizmi biti implementirani u domaća dokumenta i programe.

Kako je pravo na jednakost osnovno ljudsko pravo i osnova socijalne pravde prirodno je da muškarci i žene, udružujući svoj rad, zaustave sve smetnje za uvođenje nediskriminatorskog zakonodavstva pokazujući tačnost etiopske poslovice: "Kada se združe paukove mreže, one mogu zaustaviti lava".

Nada Drobňjak
Šefica Kancelarije za ravnopravnost polova

Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda Rim, 4. novembra 1950. godine

Član 14. Zabrana diskriminacije

Uživanje prava i sloboda predviđenih u ovoj Konvenciji obezbjeđuje se bez diskriminacije po bilo kom osnovu, kao što su pol, rade, boja kože, jezik, vjeroispovjest, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili socijalno porijeklo, veza s nekom nacionalnom manjinom, imovno stanje, rođenje ili drugi status.

Protokol broj 7. uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda Strazbur, 22. novembar 1984.

Član 5. Jednakost supružnika

U vezi s brakom, u toku braka i u slučaju njegovog raskida, supružnici su ravnopravni u pogledu međusobnih građanskopravnih prava i obaveza i u svom odnosu prema djeci. Ovim se članom države ne sprečavaju da preduzimaju neophodne mjere u interesu djece.

Protokol broj 7. uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda Rim, 4. novembar 2000.

Države potpisnice, članice Savjeta Evrope, imajući u vidu osnovno načelo da su svi ljudi jednaki pred zakonom i imaju pravo na jednaku zaštitu zakona; riješene da preduzmu dalje korake radi unapređivanja jednakosti svih ljudi kolektivnom primjenom opšte zabrane diskriminacije putem Konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, potpisane u Rimu 4. novembra 1950. (u daljem tekstu "Konvencija"); potvrđujući da načelo nediskriminacije ne sprečava potpisnice da preduzmu mjere radi unapređivanja pune i stvarne jednakosti pod uslovom da postoji objektivno i razumno opravdanje za ovakve mjere, saglasile su se o sledećem:

Član 1. Opšta zabrana diskriminacije

1. Svako pravo koje zakon predviđa ostvarivaće se bez diskriminacije po bilo kom osnovu kao npr. polu, rasi, boji kože, jeziku, vjeroispovjesti, političkom i drugom uvjerenju, nacionalnom ili društvenom porijeklu, povezanosti sa nacionalnom manjinom, imovini, rođenju ili drugom statusu.
2. Javne vlasti neće ni prema kome vršiti diskriminaciju po osnovima kao što su oni pomenuti u stavu 1.

Izmijenjena Evropska socijalna povelja Strazbur, 3. maj 1996.

Dio I

Strane ugovornice prihvataju kao cilj svoje politike, kojem teže svim odgovarajućim sredstvima, kako nacionalnim, tako i međunarodnim, postizanje uslovau kojima sledeća prava i principi mogu biti djelotvorno ostvareni:

19. Svi radnici imaju pravo na jednake mogućnosti i jednak tretman u pogledu zapošljavanja i namještenja bez diskriminacije na osnovu pola.

Dio II

Član 4. – Pravo na počtenu naknadu

U cilju da obezbijede efikasno ostvarivanje prava na počtenu naknadu, strane ugovornice obavezuju se:

3. da priznaju pravo muškarcima i ženama na jednaku platu za rad jednake vrijednosti.

Član 8. – Pravo zaposlenih žena na zaštitu materinstva

U namjeri da obezbijede ostvarivanje prava zaposlenih žena na zaštitu materinstva, strane ugovornice obavezuju se:

1. da obezbijede bilo plaćenim odsustvom, bilo adekvatnim davanjima iz socijalnog osiguranja ili davanjima iz javnih fondova za zaposlene žene, da uzmu odsustvo prije i poslije rođenja djeteta u ukupnoj dužini od makar 14 nedelja;
2. da smatraju nezakonitim ako poslodavac ženi da otkaz u periodu kada je obavijestila svog poslodavca da je trudna do kraja njenog porodiljskog odsustva ili da joj da otkaz u takvom trenutku kada bi otkazni rok istekao za vrijeme takvog odsustva;
3. da obezbijede da majka koje njeguju svoju djecu imaju pravo na dovoljno slobodnog radnog vremena za te svrhe;
4. da regulišu zapošljavanje na noćnim poslovima za trudne žene, žene koje su nedavno rodile dijete i one koje njeguju svoje dijete;
5. da zabrane zapošljavanje trudnih žena, žena koje su nedavno rodile dijete ili onih koje njeguju svoju djecu na podzemnim miniranjima i na svim drugim poslovima koji za njih nisu pogodni zato što su opasni, nezdravi, ili što su naporni i da preduzmu odgovarajuće mjere da bi zaštitili pravo ovih žena na zapošljavanje.

Član 20. – Pravo na jednake mogućnosti i jednak tretman u pitanjima zapošljavanja i posla bez diskriminacije u odnosu na pol

U cilju obezbjeđivanja djelotvornog uživanja prava na jednake mogućnosti i jednak tretman u pitanjima zapošljavanja i posla bez diskriminacije u odnosu na pol, strane ugovornice preuzele su obavezu da priznaju pravo da preduzmu odgovarajuće mjere da osiguraju ili unaprijede njegovu primjenu u sledećim oblastima:

- a) pristup zapošljavanju, zaštita od otpuštanja i ponovno uključivanje na posao;
- b) profesionalno usmjeravanje, obuka, prekvalifikacija i rehabilitacija;

- c) uslovi zapošljavanja ili radni uslovi, uključujući i nadoknadu;
- d) razvoj karijere koji podrazumijeva i unapređenja.

Član 26. – Pravo na dostojanstvo na poslu

Kako bi se odiguralo djelotvorno uživanje prava svih radnika na zaštitu njihovog dostojanstva na poslu, strane preuzimaju obavezu da, u konsultacijama sa organizacijama poslodavaca i radnika:

1. unaprijede svijest, informisanost i da sprečavaju seksualno zlostavljanje na radnom mjestu ili u vezi posla i da preduzmu sve odgovarajuće mjere kako bi zaštitile radnike od takvog ponašanja.

**ČETVRTA EVROPSKA KONFERENCIJA MINISTARA O
JEDNAKOSTI IZMEĐU ŽENA I MUŠKARACA
(Istanbul, 13-14. novembar 1997.)**

**DEKLARACIJA O JEDNAKOSTI IZMEĐU ŽENA I
MUŠKARACA KAO FUNDAMENTALNOM KRITERIJUMU
DEMOKRATIJE**

Ministri država učesnica na 4. evropskoj Konferenciji ministara o jednakosti između žena i muškaraca (Istanbul, 13-14. Novembar 1997.)

- smatrajući da principi pluralisticke demokratije, vladavina zakona i poštovanje ljudskih prava – sto su vodeći principi Savjeta Evrope - čine osnov njihove saradnje;

- imajući na umu glavne političke promjene koje su se dogodile u Evropi posljednjih godina i koje su dovele do uvećanja Savjeta Evrope i do velike transformacije evropskih društava;

- uzimajući u obzir da su šefovi država i vlada članica Savjeta Evrope na sastanku u Strazburu 10. i 11. oktobra 1997. godine, na drugom samitu organizacije, naglasili "važnost izbalansiranije zastupljenosti muškaraca i žena u svim sektorima društva, uključujući politički život" i pozvali na "kontinuirani progres s ciljem da se postigne efektivna jednakost u pogledu mogućnosti za žene i muškarce";

- podsjećajući se na obaveze preuzete od strane država članica Savjeta Evrope u okviru evropske Konvencije o ljudskim pravima i Deklaracije o jednakosti žena i muškaraca od 16. novembra 1988. godine, ponovljenih u poruci Odbora ministara (11. jul 1995.) upućenoj na 4. svjetskoj konferenciji Ujedinjenih nacija o ženama (Peking, septembar 1995.);

- ponavljajući posvećenost ciljevima i preporukama pomenutim u tekstovima koje je usvojila međunarodna zajednica na svjetskim konferencijama Ujedinjenih nacija održanim tokom 90-ih godina, posebno onih sadržanih u strategijskim ciljevima Platforme za akciju usvojene na konferenciji u Pekingu, kao i onih sadržanih u ciljevima Regionalne Platforme za akciju usvojene na regionalnom uvodnom sastanku na visokom nivou 4. svjetske Konferencije o ženama (Beč, oktobar 1994.);

- primjećujući, međutim, sa zabrinutošću, da su, uprkos značajnim promjenama u statusu, uloga i doprinos žena u društvu tokom druge polovine ovog vijeka, raspodjela moći, odgovornosti i pristupa resursima između žena i muškaraca još uvijek veoma nejednaki;

- uzimajući kao svoje polazište tekstove usvojene na 1., 2. i 3. evropskoj konferenciji ministara o jednakosti između žena i muškaraca (Strazbur, 1986., Beč, 1989. i Rim, 1993.) kao i rezultate konferencije "Ravnopravnost i demokratija: Utopija ili izazov?" (Strazbur, februar 1995.) i generalno rad Savjeta Evrope na temu ravnopravnosti i demokratije;

- podsjećajući se na preporuku br. R (96) 5 Odbora ministara Savjeta Evrope o usklađivanju rada i porodičnog života;

- naglašavajući da, pošto se društvo sastoji od podjednakog broja žena i muškaraca i kako je jedna od najvećih strukturalnih razlika među ljudima pol, balansirana zastupljenost žena i muškaraca kod donošenja političkih odluka, osigurala bi bolje funkcionisanje demokratskog društva;

- naglašavajući da rad na postizanju jednakosti između žena i muškaraca ne bi trebalo više da se smatra ženskim pitanjem već bi trebalo da uključi sve članove društva, žene i muškarce u potpunosti i postane briga društva kao cjeline;

- uzimajući u obzir potrebu za većim doprinosom muškaraca u promovisanju jednakosti između žena i muškaraca;

SLAŽU SE U SLJEDEĆEM:

Jačanje demokratije zahtijeva da njeni principi budu produbljeni i razjašnjeni u stalnom dinamičnom procesu traganja za i posvećenosti punom unaprijeđenju i zaštiti ljudskih prava – građanskih, političkih, ekonomskih, socijalnih i kulturnih – za sve ljude;

Postizanje jednakosti između žena i muškaraca jeste integralni dio procesa koji vodi stvarnoj demokratiji. Kao preduslov, učešće svih članova društva, žena i muškaraca, u svim sferama života, mora da bude u potpunosti obezbijeđeno. Demokratija mora da postane svjesna pitanja pola i osjetljiva na pitanje pola;

Ovo uključuje izbalansiranu zastupljenost oba pola kao zahtjeva pravde i potrebe za dostizanjem istinske demokratije, koja više ne može sebi da priušti ignorisanje kompetencije, umijeća i kreativnosti žena;

Neke od barijera na koje žene nailaze u vezi sa njihovim učešćem i izbalansiranom zastupljenošću polova u politickom i javnom zivotu tiču se strukture i funkcionisanja izbornih sistema i političkih institucija, većinom političkih stranaka. Promjene na ovom polju mogu da se dese jedino kroz osposobljavanje žena i konstruktivni dijalog sa muškarcima što će učiniti da muškarci shvate urgentnost korjenite reforme u smislu zastupljenosti u političkom životu i donošenju odluka gdje se sada primjećuje manja zastupljenost žena;

Marginalizacija žena u javnom životu i demokratiji je strukturalni faktor koji je povezan sa nejednakom raspodjelom ekonomske i političke moći između žena i muškaraca i stereotipnim stavom u vezi sa socijalnim ulogama žena i muškaraca. Ove stereotipne socijalne uloge ograničavaju mogućnosti i žena i muškaraca da ostvare svoje potencijale;

Jednakost zahtijeva pozitivno, dinamično suočavanje sa ustanovljenim strukturama moći i stereotipnim ulogama polova kako bi se postigla strukturalna promjena na svim nivoima i, konačno, novi socijalni poredak;

Muškarci treba da odigraju značajnu ulogu u dostizanju jednakosti između žena i muškaraca, posebno kada su oni ti koji donose odluke;

Veće učešće muškaraca u sferi privatnog života, posebno u svakodnevnoj brizi o djeci, porodici i domu, kao i ravnopravnije dijeljenje odgovornosti kod donošenja odluka u političkom, javnom i profesionalnom životu sa ženama poboljšalo bi kvalitet života za sve.

Ministri,

1. SE SLAŽU da cilj mora biti dostizanje demokratije u kojoj su žene i muškarci ravnopravni, što će dovesti do dubljeg razumijevanja pravde i univerzalnih ljudskih prava, kao i do obogaćivanja demokratije kroz izbalansiranu zastupljenost polova;
2. SE SLAŽU da ovaj cilj treba da se dostigne putem specifičnih, multi-disciplinarnih strategija vezanih za politički i javni život i ostale životne sfere, kroz osposobjavanje žena i kroz partnerstvo žena i muškaraca koji rade na zajedničkom cilju – postizanju jednakosti;
3. POTVRĐUJU da ostvarivanje ravnopravnosti između žena i muškaraca nije samo zadatak vlada, već i društva kao cjeline;
4. NAGLAŠAVAJU potrebu uključivanja pitanja pola u glavne tokove svih djelatnosti i programa na svim nivoima da bi se identifikovao uticaj koji to ima na žene i muškarce i da bi se poboljšalo i razvilo donošenje odluka;
5. PODVLAČE da treba da se obezbijedi dodjeljivanje adekvatnih ljudskih i finansijskih resursa za uvođenje trenda jednakosti među polovima iz svih izvora radi uspješnog prenošenje ovog koncepta u praksu;
6. NAGLAŠAVAJU, kao važan preduslov za uvođenje ovog trenda, potrebu da se poboljša znanje o ženama i muškaracima u svim životnim uslovima popularizacijom studija i statistike o muškarcima i ženama iz perspektive pola;
7. PODVLAČE ulogu koju muškarci treba da odigraju u ostvarivanju jednakosti i slažu se da treba da se razviju posebne strategije za muškarce;
8. SLAŽU se da nove aktivnosti koje imaju za cilj promovisanje uloge muškaraca u ostvarivanju jednakosti treba da budu komplementarne sa trenutnim aktivnostima na polju jednakosti između žena i muškaraca;
9. SLAŽU se oko indikativne liste multi-disciplinarnih strategija, dodate ovoj Deklaraciji, koje imaju za cilj jednakost između žena i muškaraca kao fundamentalni kriterijum demokratije;
10. PODRŽAVAJU vlade, i sve relevantne institucije i grupe, posebno socijalne partnere i više državne službenike, da implementiraju, ojačaju i podrže inicijative koje se baziraju na strategijama dodatim ovoj deklaraciji;

11. PREPORUČUJU da Odbor ministara Savjeta Evrope preduzme sve neophodne mjere za postizanje ciljeva pomenutih u ovoj Deklaraciji, a posebno:

na polju saradnje izmedju vlada:

- osmisli, lansira i podstiče javne kampanje da bi se javno mnjenje informisalo o korisnosti i prednostima koje bi ravnopravna zastupljenost polova u donošenju odluka imala za društvo kao cjelinu;
- podržava i organizuje sakupljanje informacija i iskustava između država članica o dobrim primjerima i procjeni uticaja preduzetih mjera da bi se postigla izbalansirana zastupljenost žena i muškaraca u donošenju odluka;
- podstiče i pokrene istraživanje, uključujući procjenu uticaja pripadnosti određenom polu u izbornim sistemima da bi se identifikovale mjere za suprotavljanje manjoj zastupljenosti žena u donošenju odluka;
- organizuju sastanke, seminare i konferencije, na kojima bi muškarci i žene diskutovali o raznim pitanjima iz perspektive jednakosti, s ciljem da se napravi elaborat vizije za budućnost, vizije post-patrijarhalnog društva;
- u okviru rada na suzbijanju nasilja nad ženama, razmotri pripremanje evropskog pravnog instrumenta na ovu temu;
- pozovu Savjet za kulturnu saradnju (CDCC) i njegov Odbor za obrazovanje (CC-ED) da bi se stvorila zajednička grupa stručnjaka uz Upravni odbor za jednakost između žena i muškaraca (CDEG) s ciljem da se promoviše obrazovanje koje neće praviti diskriminaciju u odnosu na pol i koje neće biti stereotipno, na svim nivoima obrazovnog sistema;

u okviru Sekretarijata Savjeta Evrope:

- promovišu izbalansiranu zastupljenost žena i muškaraca na svim nivoima u Savjetu Evrope;
- podstiču ciljeve kojima će se postići kritične mase žena na pozicijama gdje se donose odluke u okviru Savjeta Evrope;

Nadalje, ministri preporučuju da Odbor ministara:

- promoviše uključivanje trenda jednakosti među polovima u glavne tokove svih organa i aktivnosti Savjeta Evrope i podrži sve organe koji se bave programom i budžetskim pitanjima da obezbijede, u svom radu, vidljivo uključivanje trenda jednakosti među polovima;
- obezbijedi da ostvarivanje jednakosti između žena i muškaraca bude dio monitoringa ispunjavanja demokratskih obaveza država članica.

DODATAK DEKLARACIJI

MULTI-DISCIPLINARNE STRATEGIJE ČIJI JE CILJ PROMOVISANJE JEDNAKOSTI IZMEĐU ŽENA I MUŠKARACA KAO FUNDAMENTALNOG KRITERIJUMA DEMOKRATIJE

A. JEDNAKOST U POLITIČKOM I JAVNOM ŽIVOTU

Vlade se pozivaju:

Da u cilju informisanja javnog mnjenje i rada na postizanju njegove veće senzibilnosti u ovom kontekstu:

- predlože političku izjavu koja bi objasnila da ravnopravno dijeljenje moći kod donošenja odluka između žena i muškaraca jača i obogaćuje demokratiju i da se posvete cilju postizanja balansa među polovima;
- nadgledaju i objavljuju, na redovnoj osnovi, detalje o zastupljenosti žena i muškaraca na izbornim i ne-izbornim državnim položajima ;
- podstaknu istraživanje o preprekama koje onemogućavaju pristup žena različitim tijelima za donošenje odluka na raznim nivoima i objaviti te rezultate;
- podstiču analize i studije o kriterijumima za selekciju koji se koriste u procedurama javnog imenovanja, s ciljem da se otkriju elementi koji negativno utiču na imenovanje žena i obavezu se da preduzmu mjere koje bi otklonile te elemente, npr. postavljanjem vladinog tijela koje bi bilo zaduženo da prati situaciju;
- podstiču javne kampanje usmjerene na stanovništvo uopšte kao i na specifične grupe, npr. one koji odlučuju o imenovanjima, da bi se podigla svijest o značaju ravnopravne zastupljenosti polova u donošenju odluka;
- organizuju obrazovne aktivnosti i obuku radi informisanja ljudi, posebno mladih, o značaju političkog učešća i izbalansirane zastupljenosti polova;

da bi se spriječila diskriminacija i obezbijedila izbalansirana zastupljenost polova u političkom i javnom životu:

- naprave pregled diferencijalnog uticaja izbornih sistema na političku zastupljenost žena u izabranim tijelima i, gdje je to prikladno, prilagoditi ili reformisati te sisteme za promovisanje izbalansirane zastupljenosti polova;
- promovišu i podrže posebne mjere koje bi stimulisale i osposobljavale žene da učestvuju u političkom i javnom životu;
- preduzmu mjere da bi se podržala izbalansirana zastupljenost polova kod svih naimenovanja od strane vlade, na primjer predlaganjem pragova ili broja imenovanja koje treba da dobiju žene i promovisanjem otvorenih i odgovornih imenovanja i procedura;

- podstiču vladine savjetodavne odbore i vijeća na obezbjeđivanje uravnotežene zastupljenost polova u svojim tijelima koja donose odluke;
- promovišu uravnoteženu zastupljenost polova u svim finansijskim institucijama koje finansira vlada, na primjer, imenovanjem osoba manje zastupljenog pola u odbore na svim nivoima i podstiču izbalansiranu zastupljenost polova u svim ostalim finansijskim institucijama;
- obezbjeđuju postojanje izbalansirane zastupljenosti polova kod svih naimenovanja od strane ministra ili same vlade za javne odbore, itd., na primjer, usvajanjem i implementacijom odgovarajućih zakonodavnih i/ili upravnih mjera, pravljjenjem baze podataka o svim ženama i muškarcima sa posebnim sposobnostima i znanjima (ekspertima), objavljivanjem podataka o zastupljenosti muškaraca i žena i da podstiču druge organe da slijede sličnu politiku;
- podstiču poslodavce da osiguraju pravo onima koji učestvuju u političkom životu da uzmu slobodne dane sa posla kojim se profesionalno bave;
- podrže, svim prigodnim mjerama, programe koji će stimulisati izbalansiranu zastupljenost polova u političkom životu, vladama, političkim partijama i/ili nevladinim organizacijama;
- teže izbalansiranoj zastupljenosti polova na spisku nacionalnih kandidata nominovanih za izbore od strane Savjeta Evrope, na primjer, za evropski Sud za ljudska prava ili druga tijela organizacije;

Političke partije se pozivaju da:

- razmotre restrikcije u broju mandata koje osoba može da provede na istoj političkoj funkciji;
- razmotre restrikcije broja političkih funkcija koje mogu simultano da se obavljaju;
- usvoje i promovišu politiku izbalansirane zastupljenosti polova u okviru partije i partijskih struktura i identifikuju mjere za postizanje ovog cilja;
- razmotre prilagođavanje statusa i radnih uslova izabраниh predstavnika da bi politiku učinili atraktivnijom za osobe sa porodičnim obavezama;

Političke partije, savezi sindikata, poslodavačke organizacije i ostale relevantne organizacije se pozivaju da:

- otklone diskriminatorne prakse, inkorporiraju trend jednakosti medju polovima u svoje platforme i osiguraju da ženama budu dostupna izvršna i tijela koja donose odluke podjednako kao i muškarcima;
- članovima koji nisu aktivno uključeni u rad partije/organizacije staviti na raspolaganje sistem neophodnih beneficija za privremenu brigu o djeci i ugovarati vrijeme sastanaka uzimajući u obzir potrebe porodica;

- razmotre i prilagode strukture i politike, koristeći procjenu uticaja pripadnosti određenom polu;
- kreiraju posebne politike koje će imati za cilj unaprijeđenje žena na mjesta od odgovornosti;
- naprave pregled svog načina selektiranja i procedura imenovanja da bi se otklonile sve barijere koje bi direktno ili indirektno sprečavale da žene budu izabrane ili imenovane za ta mjesta;
- iniciraju obuku koja bi imala za cilj isticanje izbalansirane zastupljenosti polova na svim nivoima u stranci/organizaciji;
- jačaju ženske ogranke u njihovim strukturama da bi se uticalo na politiku stranke/organizacije i promovisala nominacija žena kandidata;

Nevladine organizacije se pozivaju da:

- razviju svoje aktivnosti kao grupe koje vrše pritisak i koje rade na ravnopravnosti u političkom sistemu i političkim institucijama;
- iniciraju i/ili razviju aktivnosti čiji je cilj informisanje žena o njihovim civilnim i političkim pravima;
- organizuju sve vrste obuka za žene i muškarce usmjerene na izbalansiranu zastupljenost polova u političkom i javnom životu;
- stvore mreže organizacija koje rade u korist izbalansirane zastupljenosti polova u političkom i javnom životu;
- obave procjenu uticaja pripadnosti određenom polu u raznim sistemima, strukturama i djelatnostima.

B. JEDNAKOST U EKONOMSKOM I PROFESIONALNOM ŽIVOTU

Vlade se pozivaju da:

u cilju sprečavanja diskriminacije i osiguravanju izbalansiranosti među polovima:

- promovišu i jačaju punu i aktivnu participaciju žena u ekonomiji i donošenju odluka u ekonomiji;
- podstiču i promovišu porast broja žena koje rade u medijima na rukovodećem nivou;
- donesu i primjene zakone protiv diskriminacije bazirane na razlici u polu i garantuju podjednak tretman na tržištu rada;

- eliminišu diskriminaciju žena u vezi sa njihovom reproduktivnom mogućnošću i funkcijom, na primjer, zabranom bilo kakve primjedbe na račun trudnoće tokom procesa zapošljavanja;
- posluže kao model ostalim poslodavcima obezbjeđivanjem ne-diskriminatornih struktura i prakse i, u tu svrhu, preduzmu mjere da se poveća broj žena u višim državnim službama kroz, između ostalog, usvajanje transparentne, nediskriminatorne politike i prakse, izbalansirane zastupljenost žena i muškaraca u odborima za zapošljavanje i unapređenje i provjeru radne prakse;
- podstiču socijalne partnere da usvoje politike čiji je cilj povećano prisustvo žena na položajima gdje se donose odluke, na primjer pravljenjem zajedničkih planova za unapređivanje žena između određenih poslodavaca i institucija i organizacija žena ;
- podstiču poslodavce da usvoje politiku jednakih mogućnosti u svojim preduzećima kao integralni dio njihove politike o ljudskim resursima i da obezbijede potrebne budžetske i ljudske resurse da bi implementirali ovu politiku i osigurali njen monitoring i procjenu;

u cilju osiguravanja jednakog plaćanje za rad jednake vrijednosti i jednakog tretmana :

- donesu i primjene zakone koji će garantovati prava žena i muškaraca na podjednaku platu za podjednaki rad i rad iste vrijednosti;
- donesu i primijene zakone koji će garantovati prava žena i muškaraca na podjednaki tretman, mogućnosti i platu i osiguraju pristup pravdi obezbjeđivanjem pravne pomoći i savjetovanja, finansijske podrške i informacija o funkcionisanju sudskih mehanizama;
- nadgledaju podjelu u odnosu na pol na tržištu rada i učešće žena na visokim funkcijama, uključujući donošenje odluka u ekonomiji;

na polju obuke

- promovišu unapređenje sposobnosti žena, posebno na polju nauke informacionih i komunikacionih tehnologija kao i u oblastima potencijalne ekspanzije;
- podstiču socijalne partnere da obezbijede seme za edukaciju i obuku, kao što su samo-razvoj i kursevi menadžmenta za žene; kada je jedan pol manje zastupljen treba da se obezbijedi posebna obuka kako bi se omogućilo zaposlenima tog pola da iskoriste određene mogućnosti za zapošljavanje;
- pružaju pomoć, savjete i obuku ljudima koji žele da osnuju sopstvena preduzeća uzimajući u obzir specifične teškoće s kojima se suočavaju žene, uključujući pristup kreditnim institucijama;

- podstiču žene da aktivno učestvuju na tržištu rada obezbjeđivanjem savjetovanja i obuke posebno za mlade žene, žene koje ponovo ulaze na tržište rada i nezaposlene žene;

na polju podizanja svijesti

- podržavaju sudski sistem koji će biti "osjetljiv" na pitanje pola, na primjer organizovanjem obuke za sudije i pravnike;
- obezbijede obuku za članove vlade, visoke državne činovnike i ostale administrativne radnike kada se primjeni aktivna i vidljiva politika uvođenja trenda jednakosti među polovima;
- rade na podizanju svijesti nastavnika o ulogama žena i muškaraca u demokratskom društvu i o njihovom doprinosu pitanju jednakosti;
- uključe kurseve o jednakosti žena i muškaraca u programe obuke za državne službenike;
- podstiču medije da za svoje osoblje organizuju posebne kurseve za podizanje svijesti i obuku o jednakosti između žena i muškaraca ;

Socijalni partneri kao što su savezi sindikata i poslodavci, političke stranke i drugi relevantni organi se pozivaju da:

- preduzmu inicijative za otklanjanje razlika između plata za tradicionalno ženske i muške profesije ponovnom procjenom poslova koje su tradicionalno obavljale žene; ponovni proces evaluacije bi trebalo da obave i žene i muškarci;
- uzmu u obzir pitanje pola prilikom pregovaranja o plati izbalansiranim učešćem žena i muškaraca i poštovanjem kvalifikacija žena;
- obezbijede programe obuke za zaposlene žene i muškarce na jednakoj osnovi;
- dogovore se o politici čiji je cilj jačanje kompetencija, znanja i sposobnosti žena između ostalog kroz posebne obuke ;
- dogovore se o posebnim politikama čiji je cilj unapređivanje žena na pozicije gdje se donose odluke gdje je njihova zastupljenost manja;
- inkorporiraju jednakost mogućnosti u njihove politike o ljudskim resursima analiziranjem i modifikovanjem, ako je potrebno, dokumenata i praksi primjenjivanih u okviru procedura zapošljavanja, ponude poslova, selekcije prijavljenih, programa obuke i unapređenja;
- sakupljaju i redovno aktuelizuju statističke podatke zasnovane na razlici u polu u vezi sa svim indikatora koji će se koristiti da bi se došlo do permanentnog pregleda situacije žena i muškaraca u okviru preduzeća;
- podižu svijest osoblja u preduzeću i obučavaju ga o jednakim mogućnostima posebno sami vrh i osobe zadužene za menadžment, selekciju i obuku;

- bore se protiv seksualnog zlostavljanja na radnom mjestu usvajanjem zakonodavnih i upravnih mjera ili kolektivnih sporazuma koji imaju za cilj zaštitu dostojanstva žena i muškaraca na poslu (ref. Cl. 26 evropske socijalne povelje (revidirane)) i promovisu akcije za implementaciju ovih mjera, kao što su kampanje podizanja svijesti za poslodavce, stimulisanje, savjetovanje, podrška i, ako je potrebno, pojavljivanje na sudu;
- podstiču organizovanje regularnih sastanaka između poslodavaca i zaposlenih o očekivanjima u karijeri, očekivanjima preduzeća (diskusije o planiranju karijere);
- osiguraju uvođenje trenda jednakosti među polovima u sve njihove aktivnosti, što uključuje (re)organizaciju, poboljšanje i razvoj procesa za inkorporiranje koncepta jednakosti polova obukom svih zvaničnika u slučaju neizbalansirane zastupljenosti žena i muškaraca.

C. USKLAĐIVANJE PORODIČNIH OBAVEZA SA POLITIČKIM I PROFESIONALNIM ŽIVOTOM

Vlade se pozivaju da:

- promovišu harmonizaciju odnosa i partnerstvo žena i muškaraca u porodici i društvu, posebno podjednaku raspodjelu porodičnih prava i obaveza i podstiču nacionalne politike koje omogućavaju ljudima da usklade radne obaveze sa porodičnim životom;
- prihvate podjelu radnih i porodičnih obaveza između žena i muškaraca kao dobitak za društvo u cjelini i promovišu taj koncept;
- usvoje odgovarajuće zakone, inicijative i/ili mjere koje imaju za cilj podsticanje podjele roditeljskih obaveza između žena i muškaraca. One mogu uključiti sljedeće: fleksibilne radne modele, odgovarajuće penzijske reforme, infrastrukturu za pomoć porodicama odgovarajuće socijalne usluge;
- podrže i podstiču postojanje institucija za brigu o djeci kao i institucija za zavisne osobe, za žene i muškarce, ili druge službe koje bi im pomogle da ispune svoje porodične obaveze;
- usvoje planove odsustva koje bi se primjenjivale tokom radnog vijeka iz porodičnih i obrazovnih razloga i, gdje je moguće, podržati i omogućiti odsustva za majke i očeve, koja bi se koristila podjednako od strane majki i očeva i koja bi bila fleksibilno organizovana, s ciljem da se uzmu u obzir interesi i žena i muškaraca;
- prilagoditi šeme socijalnog osiguranja i poreskih sistema stalnoj promjeni radnih standarda, a posebno usvojiti politiku koja bi obezbijedila adekvatnu zaštitu zakona o radu i socijalnog osiguranja za honorarne, privremene, sezonske radnike i radnike koji posao obavljaju kući, osobito kad se radi o nezaposlenosti i penzijama;

Poslodavci se pozivaju da:

- promovišu i razvijaju fleksibilnu praksu zapošljavanja i za žene i za muškarce, da bi se ispunile porodične obaveze, na primjer olakšavanjem pristupa honorarnom poslu za one koji tako ze, “zaposlenju na daljinu” – (posao koji se obavlja telefonom ili od kuće) ukoliko se dogovori o odgovarajućoj zaštiti;
- promovišu razvijanje karijere, uključujući mogućnosti napredovanja, na osnovu radnih uslova koji dovode u harmoniju radne i roditeljske obaveze;
- doprinesu, finansijski ili na drugi način, obezbjeđivanju mogućnosti za brigu o djeci ili porodici za svoje radnike;
- podstiču fleksibilnu organizaciju rada koja odgovara porodicama, između ostalog, održavanjem sastanaka ili obuke tokom uobičajenog radnog vremena;

Socijalni partneri se pozivaju da:

- obezbijede da kolektivni sporazumi uključuju odredbe koje bi podržale harmonizovanje profesionalnog i porodičnog života, na primjer, odsustvo s posla roditelja, honorarni rad i fleksibilnu praksu zapošljavanja.

D. PROMOVISANJE JEDNAKOSTI U DEMOKRATSKOM DRUŠTVU: ULOGA MUSKARACA

Vlade se pozivaju da:

U cilju podržavanja uvođenja trenda jednakosti među polovima i shvatanja činjenice da je jednakost pitanje društva kao cjeline:

- podstiču muškarce da promovišu jednakost u domenu svojih odgovornosti inkorporiranjem pitanja jednakosti među polovima u svoj rad;
- podstiču muškarce da procjene posljedice i uticaj političkih inicijativa na izbalansiranu zastupljenost žena i muškaraca u okviru oblasti od interesa;
- preduzmu aktivnosti koje će uključiti šefove preduzeća ili administracije u cilju razumijevanja da je posvećenost muškaraca njihovoj obavezi očeva pozitivan znak i za njihov posao;
- podstiču visoke standarde ponašanja za sve one angažovane u javnom životu i posebno promovišu ne-diskriminatorno ponašanje članova vlada ili visokih državnih službenika;

Na polju podizanja svijesti muškaraca o pitanju jednakosti:

- razviju svjesnost među članovima vlada ili visokim državnim službenicima o jednakosti žena i muškaraca, na primjer putem organizovanja kurseva;

- u obuku za administrativne radnike uključiti kurseve o jednakosti žena i muškaraca;
- naglase promjenu uloga muškaraca i žena da bi došlo do javnog prihvatanja i podrške za muškarce koji ne slijede tradicionalnu podjelu uloga;
- podstiču aktivnosti, kao što su konferencije i kampanje kako bi jednakost žena i muškaraca postala briga muškaraca. Ovo bi uključilo podsticanje muškaraca da postanu svjesni uloge koju imaju u porodici, profesionalnom životu i društvu s ciljem da oni daju svoj doprinos većoj jednakosti i partnerstvu i u istu svrhu, da žene postanu svjesne svoje nove uloge u porodici;

Na polju obuke i obrazovanja:

- podrže edukativne timove mješovitog pola na svim nivoima i u okviru grupa koje pomažu porodicama;
- podrže programe obuke i edukaciju koji već postoje u obdaništima i osnovnim školama u cilju da se razviju i podrže novi načini socijalizacije djevojčica i dječaka i spriječe stereotipi koji se tiču tradicionalnih uloga žena i muškaraca;
- podrže programe obuke i edukaciju za muškarce koji imaju za cilj obezbjeđivanje podjele obaveza u vaspitavanju djece, i za žene da prihvate učešće muškaraca;
- smanje, s ciljem da eliminišu, nasilje muškaraca nad ženama iniciranjem edukacije koja podrazumijeva poštovanje drugih i, pošto se odnosi na violentne muškarce, podržati praktične i terapeutske inicijative;

Na polju istraživanja:

- unaprijede znanje o muškarcima i ženama u svim životnim uslovima popularizacijom studija i statistike o muškarcima iz perspektive pola;
- promovišu studije koje ispituju posljedice koje promjene u karijeri, životu i aspiracijama žene imaju na identitet muškarca;
- promovišu istraživanja o odnosima između muškaraca i načinima na koji oni vide svoj muški identitet.

IZJAVA O JEDNAKOSTI ŽENA I MUŠKARACA U KONTEKSTU 50. GODIŠNJICE SAVJETA EVROPE

Ministri država učesnica 4. evropske konferencije ministara o jednakosti žena i muškaraca koja je održana u Istanbulu 13. i 14. novembra 1997. godine;

Uz primjedbu da su šefovi država i vlada članica Savjeta Evrope, na sastanku u Strasburu 10. i 11. oktobra 1997. godine, na drugom samitu organizacije, naglasili “značaj izbalansiranije zastupljenosti muškaraca i žena u svim sektorima društva,

uključujući politički život,” i pozvali na “kontinuirani progres s ciljem da se dostigne efektivna jednakost u pogledu mogućnosti za žene i muškarce”,

Podsjećajući se na obaveze preuzete od strane država učesnica na 4. svjetskoj konferenciji Ujedinjenih nacija o ženama, održanoj u Pekingu 1995. godine, kao i doprinosa Savjeta Evrope toj konferenciji,

Uz primjedbnu da 1999. godina označava pedesetu godisnjicu Savjeta Evrope,

POTVRĐUJU potrebu pažljivog razmatranja progressa koji se dogodio kod država članica i ulaganja većih zajedničkih napora u implementiranje Platforme za akciju usvojene na 4. svjetskoj konferenciji o ženama, i izražavaju čvrsto vjerovanje da će se ovim pitanjem pozabaviti na odgovarajući način u kontekstu 50. godišnjice Savjeta Evrope,

PODVLAČE značaj jačanja saradnje između vlada u okviru Savjeta Evrope na polju jednakosti žena i muškaraca i posebno uloge muškaraca u ovom procesu.

**PETA EVROPSKA MINISTARSKA KONFERENCIJA
O JEDNAKOSTI IZMEĐU ŽENA I MUŠKARACA
(SKOPJE, JANUAR 2003.)
DEKLARACIJA I PROGRAM AKCIJE**

**DEMOKRATIZACIJA, SPREČAVANJE KONFLIKTA I IZGRADNJA
MIRA: PERSPEKTIVE I ULOGA ŽENA**

Rodna jednakost: ključno pitanje u društvima koja se mijenjaju

Ministri država učesnica 5. Evropske ministarske konferencije o jednakosti između žena i muškaraca, održane u Skopju, 22-23. januara 2003. god.;

Potvrđujući posvećenost država članica Savjeta Evrope fundamentalnim principima pluralističke demokratije, a to su vladavina prava i poštovanje ljudskih prava, a rodna ravnopravnost u potpunosti dio nje;

Naglašavajući značaj aktivnosti Savjeta Evrope tokom poslednjih 25 godina za promociju ženskih ljudskih prava i rodne jednakosti, posebno nakon demokratskih promjena u Centralnoj i Istočnoj Evropi, i pozivajući zemlje članice da pojačaju saradnju u ovoj oblasti;

Podsjećajući se Deklaracije usvojene na 4. Evropskoj ministarskoj konferenciji o jednakosti između žena i muškaraca (Istanbul, 13-14. novembra 1997. god.) naglašavajući da je jednakost između žena i muškaraca fundamentalni kriterijum demokratije koja bi trebalo da bude obogaćena kroz rodno ravnomjernu zastupljenost u političkom, javnom i stručnom životu i kroz veće učešće muškaraca u sferi privatnog života i odgovornosti za staranje, a posebno u svakodnevnom staranju o djeci, porodici i domu;

Potvrđujući da Savjet Evrope mora da odigra ključnu ulogu u promovisanju rodne jednakosti u zemljama članicama kroz, na primjer, definisanje zajedničkih principa i standarda za okvir politike za realizaciju jednakosti žena i muškaraca u društvu koje se mijenja i u borbi protiv nasilja nad ženama i trgovine ljudima;

Slažu se da pojačaju uticaj programa aktivnosti Savjeta Evrope na planu rodne jednakosti na pan-evropskom nivou na taj način što će ih fokusirati na neka fundamentalna pitanja koja se odnose na demokratsku stabilnost, socijalnu koheziju i ljudska prava u skladu sa tekstovima usvojenim na 2. Samitu šefova država i vlada Savjeta Evrope (1997.), kao i na Rimskoj konferenciji o ljudskim pravima (2000.);

Slažu se da jednakost između žena i muškaraca može jedino da se postigne kroz korišćenje dualnih i komplementarnih strategija iz karakterističnih politika rodne jednakosti i integrisanja rodnog aspekta u javne politike;

Pozdravljaju aktivnosti koje je preduzeo Savjet Evrope da bi zaštitio i unaprijedio ljudska prava žena i slažu se da bi ove aktivnosti trebalo da budu usredsređene na sledeće ciljeve:

1. Unapređenje jednakih prilika, prava, sloboda i odgovornosti žena i muškaraca;

2. Sprečavanje i borbu protiv nasilja nad ženama i trgovine ljudima;
3. Razvijanje aktivnosti na integrisanju rodnog aspekta u javne politike u okviru Savjeta Evrope i na nacionalnom nivou.

Slažu se oko sledećeg akcionog programa i od Nadzornog komiteta za jednakost između žena i muškaraca (CDEG) Savjeta Evrope traže da ga implementira u saradnji i/ili tijesnoj konsultaciji sa ostalim tijelima ove organizacije. Komitet bi posebno trebalo da aktivno radi sa ostalim relevantnim nadzornim komitetima;

Zahtijevaju od Komiteta ministara Savjeta Evrope da naprave sve odgovarajuće aranžmane za primjenu ovog programa od strane CDEG kroz to što će ovom tijelu opredijeliti adekvatne resurse.

AKCIONI PROGRAM

CILJ I: PROMOVISANJE JEDNAKIH PRILIKA, PRAVA, SLOBODA I ODGOVORNOSTI ŽENA I MUŠKARACA

Imajući na umu ovaj cilj, CDEG bi trebalo da realizuje sledeće aktivnosti:

- Nastavi rad na postavljanju standarda za balansirano učešće žena i muškaraca u političkom i javnom odlučivanju i preduzme nastavak tih aktivnosti sa ciljem da promoviše implementaciju zajedničkih standarda širom Evrope;
- Sakupi i prenese primjere dobre prakse u rodno ravnopravnom usklađivanju radnog i profesionalnog života; na ovom polju osmisle nove aktivnosti usmjerene na muškarce;
- Preduzme aktivnosti na planu doprinosa žena sprečavanju konflikta, pitanjima mira i bezbjednosti, uključujući međukulturni i međuvjerski dijalog, a posebno da ispituju mogućnosti da se definišu zajedničke politike koje se odnose na mirovne pregovore, prevenciju i rješavanje konflikata i izgradnju post-konfliktnih društava;
- Osmisli politike i mjere koje bi mogle biti od pomoći državama članicama u usvajanju i/ili reviziji propisa koji se odnose na jednake mogućnosti i nacionalne planove o rodnoj ravnopravnosti – uključujući jednako učešće žena i muškaraca u privrednom životu zemlje, na jačanje nacionalne mašinerije za jednakost;
- Analizira i prati izradu propisa za jednake mogućnosti, nacionalne planove za rodnu ravnopravnost i nacionalne mašinerije za jednakost u državama članicama sa ciljem da se, ondje gdje je to relevantno, implementiraju zajednički pan-evropski ciljevi na ovom planu; promovišu aktivnu razmjenu informacija i iskustava o ovim pitanjima;

CILJ II: SPREČAVANJE I BORBA PROTIV NASILJA NAD ŽENAMA I TRGOVINE LJUDIMA

Imajući na umu ovaj cilj, CDEG bi trebalo da realizuje sledeće aktivnosti:

- Izradi norme i standarde Savjeta Evrope da spriječi i da se bori se protiv nasilja nad ženama i trgovine ljudima i prati njihovu implementaciju;
- Razvije aktivnosti o posebnim aspektima nasilja po osnovu roda, predlaganje normi i/ili strategija za borbu protiv ovog tipa nasilja;
- Razvije rad na temi odnosa muškaraca i nasilja nad ženama kroz nove aktivnosti koje bi trebalo da definiše Komitet;
- Nastavi i revidira svoj rad na zajedničkim ciljevima i strategijama na sprečavanju i borbi protiv trgovine ljudima i preduzme sve aktivnosti koje se mogu pokazati neophodnim u tom cilju;

- Organizuju aktivnosti pomoći na ovom planu u borbi protiv trgovine ljudima u saradnji sa relevantnim međunarodnim organizacijama.

CILJ III: RAZVITI AKTIVNOST INTEGRISANJA RODNOG ASPEKTA U JAVNE POLITIKE U SAVJETU EVROPE I NA NACIONALNOM NIVOU

Imajući na umu ovaj cilj, CDEG bi trebalo da realizuje sledeće aktivnosti:

- Organizuje rad na promovisanju strategije integrisanja rodno aspekta u javne politike i, u ovom kontekstu, unaprijedi razmjenu informacija i iskustava između država članica koja se odnosi na izradu rodno razdvojene statistike, indikatora, budžetiranja po rodovima, podizanja svijesti, obrazovanja i obuke, metoda i instrumenata kako bi se podstakla upotreba rodno aspekata u praksi;
- U ovom kontekstu izgradi posebne ekspertske resurse koji bi bili stavljeni na raspolaganje onima koji rade na izradi strategije za integrisanje rodno aspekta u javne politike u državama članicama Savjeta Evrope;
- U saradnji sa drugim nadzornim komitetima Savjeta Evrope razvije i/ili preduzme, gdje je to potrebno, aktivnosti na promovisanju upotrebe strategije integrisanja rodno aspekta u politike u okviru Savjeta Evrope u raznim političkim oblastima, kao što su: politike obrazovanja, socijalne politike, zdravstvene politike, politike koje se odnose na izbjeglice i raseljena lica, nove informacione politike, omladinske politike, politike koje se odnose na demografiju i održivi razvoj, mir i bezbjednosne politike i politike na lokalnom nivou;
- U redovnoj proceduri ispituju i procijene svi pravni i politički instrumenti koje bi usvojio Komitet ministara sa ciljem da se, kada su u pitanju instrumenti, spriječi svaka favoriozacija jednog roda na račun drugog.

REZOLUCIJA USVOJENA NA 5. EVROPSKOJ MINISTARSKOJ KONFERENCIJI O JEDNAKOSTI IZMEĐU ŽENA I MUŠKARACA (Skopje, januar 2003. god.)

Demokratizacija, prevencija konflikata i izgradnja mira:

Perspektive i uloge žena

Uloge žena i muškaraca u prevenciji konflikata, izgradnji mira i post-konfliktni demokratski procesi – rodna perspektiva

- 1. Ministri država koje su učestvovala na 5. Evropskoj ministarskoj konferenciji o jednakosti između žena i muškaraca (Skopje, 22-23. januara 2003. god.);**
2. Podsjećajući na to da principi pluralističke demokratije, vladavine prava i poštovanja ljudskih prava – principi kojima se rukovodi Savjet Evrope – čine osnov za njihovu saradnju;
3. Podsjećajući na opredjeljenja koje su države članice Savjeta Evrope ugradile u Evropsku konvenciju o ljudskim pravima (1950.) i naglašavajući ključnu ulogu koju treba da ima njen Protokol br. 12 kojim se zabranjuje diskriminacija;

4. Podsjećajući na Deklaraciju o jednakosti između žena i muškaraca Komiteta ministara Savjeta Evrope od 16. novembra 1988. god. koja ustanovljava jednakost između žena i muškaraca kao princip ljudskih prava i obavezni dio demokratije i imperativ za socijalnu pravdu;
5. Podsjećajući također na Finalnu deklaraciju Drugog samita šefova država i vlada Savjeta Evrope (Strazbur, 10-11. oktobar 1997. god.) kao i Rezoluciju II Evropske ministarske konferencije o ljudskim pravima (Rim, novembar 2000. god.) jer obje izražavaju uvjerenje da je unapredjenje ljudskih prava i jačanje pluralističke demokratije doprinos stabilizaciji Evrope i zahtijevaju ravnomjernu zastupljenost žena i muškaraca na svakom društvenom planu;
6. Potvrđujući da su opredjeljena prema ciljevima izraženim u Deklaraciji o jednakosti između žena i muškaraca kao fundamentalnim kriterijumima demokratije usvojena na 4. Evropskoj ministarskoj konferenciji o jednakosti između žena i muškaraca (Istanbul, 13-14. novembar 1997.);
7. Potvrđujući svoju posvećenost Konvenciji UN o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena (CEDAW) i naglašavajući ključnu ulogu koju igra njen Opcioni protokol od 10. decembra 1999. god., kao i potvrđujući opredjeljenje izraženo u Pekinškoj deklaraciji i Platformi za akciju usvojenih na 4. Svjetskoj konferenciji o ženama (Septembar 1995. god.) i Pekinšku + 5 Političku deklaraciju i Finalni dokument usvojen na Specijalnoj sjednici Generalne skupštine UN (jun 2000.),
8. Pozdravljajući to što je Savjet bezbjednosti UN 31. oktobra 2000. god. usvojio Rezoluciju 1325 koja se odnosi na ulogu žena u prevenciji i rješavanju konflikata i izgradnji mira;
9. Pozdravljajući usvajanje Sporazuma o zabrani nagaznih mina (Sporazum iz Otave, Dacembar 1997. god.) i njegovo stupanje na snagu 1. marta 1999. god. i prepoznajući činjenicu da su žene i djeca posebno pogođeni neodgovornom upotrebom nagaznih mina;
10. Pozdravljajući usvajanje Konvencije UN protiv transnacionalnog organizovanog kriminala i naglašavajući ključnu ulogu koju igra njen Protokol za sprečavanje, potiskivanje i kažnjavanje trgovine ljudima, posebno žena i djece;
11. Pozdravljajući usvajanje Rimskog statuta o međunarodnom krivičnom sudu (17. jul 1998.) i njegovo stupanje na snagu 1. jula 2002. god. koji propisuje da su silovanje, seksualno ropstvo, prostituisanje pod prisliom, nasilna trudnoća, prisilna sterilizacija ili bilo koji drugi oblik seksualnog nasilja slične težine kao zločini protiv humanosti kada su počinjeni kao dio raširenih ili sistematskih napada usmjerenih protiv bilo kojeg civilnog stanovništva, sa ciljem da se isto napadne;
12. Zabrinuti neposustajanjem konfliktnih situacija i kriza u Evropi, porastom različitih oblika terorizma i ostalih prijetnji demokratskoj bezbjednosti koji predstavljaju ozbiljnu prijetnju ljudskim pravima, demokratiji i vladavini prava;
13. Potvrđujući da oružani konflikti imaju različiti efekat na žene i muškarce i da je rodno senzitivnan pristup primjeni međunarodnih ljudskih prava i međunarodnog humanitarnog prava neophodan prije, tokom i nakon konflikata;
14. Imajući na umu da žene i djeca čine većinu žrtava konflikata, uključujući izbjeglice i interno raseljena lica;

15. Ponovo potvrđujući ključnu ulogu žena u prevenciji i rješavanju konflikata u izgradnji mira i u post-konfliktnim demokratskim procesima, kao i u interkulturalnom i međuvjerskom dijalogu;
16. Ističući sa ozbiljnom zabrinutošću da su, uprkos ulozi i priznatom doprinosu žena promovisanju mira i demokratske sigurnosti, žene još uvijek marginalizovane ili isključene iz procesa izgradnje mira tokom konflikata kao i iz procesa demokratizacije u društvima i tranziciji iz konflikta, čime se koči izgradnja društava mira;
17. Smatrajući da kontinuirano marginalizovanje žena u ovim oblastima predstavlja trošenje resursa, vještina i kompetencija i minimizira šanse za uspješnu prevenciju konflikata, izgradnju mira i post-konfliktnu demokratsku procese;
18. Slažući se da cilj mora biti da se izgrade demokratska društva u kojima se konflikti rješavaju na nenasilan način, između ostalog kroz politički dijalog i u skladu sa međunarodnim pravom i relevantnim instrumentima ljudskih prava;
19. Naglašavajući da, da bi se stiglo do ovog cilja, svaka politika koja se odnosi na mir i bezbjednost mora da sadrži dvostruki pristup:
 - a. puno učešće žena na svim nivoima odlučivanja u lokalnim, nacionalnim, regionalnim i međunarodnim institucijama i mehanizmima za prevenciju, upravljanje, rješavanje konflikta, uključujući mirovne pregovore, i demokratizaciju društava nakon konflikta;
 - b. integraciju rodne perspektive u sve aktivnosti sa ciljem prevencije i rješavanja konflikata, uključujući mirovne sporazume, unapredjenja mira i gradjenje demokratskog društva;
20. Dajući podstrek vladama i svim institucijama i grupama kojih se to tiče da implementiraju, jačaju i podržavaju inicijative koje su zasnovane na strategijama navedenim u dodatku ove Rezolucije;
21. Dajući podstrek Komitetu ministara Savjeta Evrope da preduzme sve neophodne mjere za postizanje ciljeva navedenih u ovoj Rezoluciji, a posebno:
 - i. organizuje sastanke evropskih ministara i/ili političara na teme koje se odnose na prevenciju konflikta, izgradnju mira i post-konfliktnu demokratsku procese sa aspekta rodova;
 - ii. pozove Parlamentarnu skupštinu i Kongres lokalnih i regionalnih vlasti Evrope (CLRAE) da napravi mrežu koja će omogućiti političarkama da se redovno sastaju i da diskutuju o prevenciji konflikta i izgradnji mira sa ženskim nevladinim organizacijama uključenim u ove aktivnosti;
 - iii. pozove Kongres lokalnih i regionalnih vlasti Evrope da podrži lokalne organizacije i grupe građana koje rade na lokalnom nivou na pitanjima mira i bezbjednosti, i da im pomogne da se umreže;
 - iv. promovišu implementaciju Preporuke Br. (2000)11 o akciji protiv trgovine ljudima za potrebe seksualnog iskorišćavanja i Preporuke (2002)5 o zaštiti žena od nasilja;
 - v. usvoje nacrt Preporuke o ravnomjernom učešću žena i muškaraca u političkom i javnom procesu odlučivanja i preduzmu neophodne mjere za njenu primjenu;
 - vi. pozove Nadzorni komitet za jednakost između žena i muškaraca (CDEG) da osmisli svoje aktivnosti na planu uloge žena i muškaraca u prevenciji konflikta, izgradnji mira i post-konfliktnih

- demokratskih procesa, uključujući aktivnosti koje se odnose na doprinos žena međukulturnom i međuvjerskom dijalogu;
- vii. pozove Ad hoc komitet eksperata o pravnom aspektu teritorijalnog azila i lica bez državljanstva (CAHAR) da razmotri izvodljivost prihvatanja rodno-zasnovanog krivičnog gonjenja kao osnova za izbjeglički status;
22. Složili o strategijama navedenim u dodatku ove Rezolucije.

DODATAK
STRATEGIJE IZGRADNJE MIRA U DRUŠTVIMA KOJA
SE MIJENJAJU

1. Ljudska prava žena i nenasilno rješavanje konflikata

Vlade su pozvane da:

- a. **organizuju sastanke između ministara, donosioca odluka i nevladinih organizacija uključenih u sprečavanje i rješavanje konflikata i izgradnju mira;**
- b. podstiču uključivanje komponenti ljudskih prava, sprečavanja i rješavanja konflikata, uzajamnog razumijevanja i kulture mira i rodne ravnopravnosti u formalno i neformalno obrazovanje na svim nivoima;
- c. obezbijede obuku iz ljudskih prava i rodne jednakosti, na adekvatan način, za one koji su uključeni u prevenciju konflikata, izgradnju mira i u post-konfliktne demokratske procese;
- d. preduzmu mjere usmjerene na podsticanje mladih ljudi, posebno mladih žena na učešće u sprečavanju i rješavanju konflikata u i procesima izgradnje mira;
- e. podignu svijest javnosti o kršenju ljudskih prava žena tokom i nakon konflikata i o porastu nasilja u porodici, nasilje po osnovu pripadnosti polu, seksualnog nasilja i trgovine ljudima za potrebe seksualne i ekonomske eksploatacije;
- f. obezbijede, pogotovo korišćenjem informacionih tehnologija, informacije o međunarodnom pravu i o instrumentima ljudskih prava, uključujući one koji se odnose na ljudska prava žena;
- g. podstiču i podržavaju umrežavanje među nevladinim organizacijama, posebno ženskim organizacijama uključenim u sprečavanje i rješavanje konflikata i izgradnju mira;

Vlade i međunarodne organizacije pozvane su da:

- a. podstiču i podrže ženske regionalne projekte o prevenciji i rješavanju konflikata i izgradnji mira, kako unutar tako i van granica;
- b. podstiču rad nevladinih organizacija koje rade na pitanjima mira, posebno kroz obezbjeđivanje adekvatne tehničke, logističke i finansijske podrške;

Nevladine organizacije su pozvane da:

- a. razviju više prekograničnih aktivnosti i projekata koji uključuju partnere iz susjednih zemalja;
- b. traže načine da povežu dobro razrađene organizacije za ljudska prava i mreže kako bi njihov rad bio bolje poznat;

- c. nastoje da intenziviraju njihovu saradnju sa donosiocima odluka kako bi njihovi interesi, iskustva, inicijative i rješenja bili uzeti u razmatranje kao značajan doprinos njihovom radu;

Mediji su pozvani da:

- a. se suzdrže od predstavljanja stereotipa po osnovu rodne, etničke i vjerske pripadnosti;
- b. promovišu mir kroz proizvodnju programa koji njeguju rodnu ravnopravnost i nediskriminaciju, simuliraju uzajamno razumijevanje i suprotstavljaju se netoleranciji i rasizmu.

2. Ravnomjerno učešće žena i muškaraca u odlučivanju

Vlade su pozvane da:

- a. preduzmu neophodne mjere da prepoznaju i promovišu jednaka i individualna prava žena i muškaraca da učestvuju u političkom životu, posebno kroz borbu protiv »porodičnog glasanja«;
- b. preduzmu mjere usmjerene na povećanje broja žena u tijelima u kojima se odlučuje u političkom i javnom životu na svim nivoima kroz, na primjer, donošenje propisa i preduzimanje posebnih mjera za političke partije, socijalne partnere, druge stručne organizacije, javne institucije itd.
- c. preduzmu mjere da postignu rodnu ravnotežu u javnim namješeljima u komitete i misije;
- d. preduzmu neophodne mjere da obezbijede da žene imaju jednake prilike da dostignu sve nivoe u diplomatskim namješeljima;
- e. povećaju broj žena kandidata za pozicije visokog nivoa odlučivanja u međunarodnim organizacijama;
- f. obezbijede da su žene uključene u sve faze sprečavanja i rješavanja konflikta i obnove, uključujući i mirovno posredovanje i pregovore;
- g. preduzmu neophodne mjere da obuče medijatore uključene u rješavanje konflikata, mirovne misije i operacije podrške miru da primjenjuju rodnu perspektivu;
- h. podstiču parlamente i lokalne i regionalne vlasti da preispitaju raspored i metode rada kako bi omogućili ženama i muškarcima koji rade na izradi propisa da usklade radne i porodične obaveze;
- i. podstiču rad nevladinih organizacija koje se bave osnažanjem žena na aktivno građansko učešće, posebno kroz obezbjeđivanje adekvatne logističke i finansijske podrške;

Međunarodne organizacije su pozvane da:

- a. podrže obuku za žene koje žele da se aktivno uključe u sprečavanje i rješavanje konflikata;
- b. obezbijede uravnoteženu zastupljenost žena i muškaraca u njihovim redovima i misijama na terenu;

Nevladine organizacije i političke partije pozvane su da:

- a. organizuju obuku o aktivnom građanstvu i uključivanju u političke i javne procese odlučivanja;
- b. organizuju široku podršku na lokalnom, nacionalnom, regionalnom i međunarodnom nivou za žene koje su već angažovane u političkom životu na svim nivoima društva da bi obezbijedili njihovo kontinuirano angažovanje u post-konfliktnoj obnovi;

3. Rodna ravnopravnost i integrisanje rodnog aspekta u javne politike

Vlade su pozvane da:

- a. u punoj mjeri primjenjuju međunarodne instrumente i programe osmišljene da unaprijede i osnaže žene i da preduzmu neophodne mjere da ih prevedu na nacionalne jezike i da ih javnosti stave na raspolaganje i upoznaju je sa njima;
- b. usvoje i implementiraju procedure za promociju rodne jednakosti i integrišu rodnu perspektivu u okvir njihove politike saradnje na međunarodnom nivou;
- c. razmotre mogućnost da naprave pregled njihovih propisa koji se odnose na sprečavanje konflikata, izgradnju mira i post-konfliktne demokratske propise i uvedu sistematsku procjenu uticaja na rodove u proces izrade propisa, politika, programa i budžetiranja;

Vlade i međunarodne organizacije pozvane su da:

- a. podstiču i podržavaju nacionalna i transnacionalna istraživanja o pitanjima ženske i rodne jednakosti koja se odnose na prevenciju konflikata, izgradnju mira i postkonfliktne demokratske procese;
- b. integrišu perspektivu rodne jednakosti u planiranje, izradu i implementaciju mirovnih operacija i humanitarne pomoći;
- c. uvedu rodno senzitivnu obuku za učesnike međunarodnih mirovnih operacija i operacija rješavanja konflikata;
- d. postavljaju, poprave i primijene kodekse ponašanja za učesnike mirovnih operacija i operacija rješavanja konflikata da bi se spriječilo nasilje nad ženama;
- e. obezbijedi pomoć žrtvama nasilja, uključujući izbjeglice i interno raseljena lica, dajući posebnu pažnju potrebama žena i djevojčica, a posebno ratnih udovica, domaćinstava samohranih majki i siročića;
- f. uspostave posebne rodno orjentisane programe da izliječe žene i muškarce od trauma i da im pruže neophodnu obuku i vještine da prežive poslije konflikta.

**Završni izvještaj o aktivnostima grupe
Specijalista za uvođenje trenda jednakosti među polovima
(EG-S-MS)**

Strazbur, februar 1999.

Dio I Šta je uvođenje trenda jednakosti između polova?

Prvi dio izvještaja opisuje porijeklo ideje uvođenja trenda jednakosti među polovima i njen odnos prema specifičnoj politici o jednakosti polova. On razmatra probleme koji se mogu pojaviti kada se implementira trend jednakosti polova i objašnjava zašto je ova strategija važna.

1. Šta je ravnopravnost polova?

Jednakost polova znaci jednaku zastupljenost, moć i učesće oba pola u svim sferama javnog i privatnog života. Jednakost polova je u suprotnosti sa nejednakošću a ne sa polnim razlikama i ima za cilj promovisanje punog učesća žena i muškaraca u društvu.

Za jednakost polova se mora stalno boriti, ona se mora štititi i promovisati. U ovom trenutku borba za jednakost medju polovima uključuju sljedeće aspekte:

- priznavanje i potpuna implementacija prava žena kao ljudskih prava;
- razvoj i poboljšanje reprezentativne demokratije kroz promovisanje jednakog učesća žena i muškaraca u političkom i javnom životu kao i u drugim životnim sferama;
- ekonomska nezavisnost individue i cilj da se uskladi profesionalni i porodični život i žena i muškaraca;
- osposobljavanje djevojčica i dječaka kroz obrazovni sistem;
- zajednička potvrda od strane žena i muškaraca o potrebi otklanjanja nejednakosti u društvu i činjenice da je to njihova zajednička odgovornost.

2. Ima li jos uvijek problema u vezi sa jednakošću polova u Evropi?

Uprkos značajnom progresu, pa cak ako su žene u Evropi i dobile zakonski jednaka prava i jednak status kao muškarci, one se još uvijek diskriminišu u mnogim oblastima života. Šta vise, progres prema jednakosti među polovima zabiljezho je brojne prepreke. Glavni problemi su sljedeći:

- definicija ravnopravnosti koja se koristi je često uska i samo pravna kao i da zaštita od diskriminacije nije uvijek obezbijeđena;
- žene su se uglavnom bavile ovim pitanjima izvan “glavnih tokova” u društvu;
- položaj žena u oblasti donošenja odluka je jos uvijek veoma slab u većini zemalja;

- metode koje se koriste u promovisanju jednakosti među polovima uglavnom su uzimale u obzir posebne potrebe žena i nisu uzimale u obzir ‘perspektivu pola’.

3. Sta je trend jednakosti među polovima?

Uvođenje trenda jednakosti među polovima jeste (re)organizacija, poboljšanje, razvoj i evaluacija procesa u politici, tako da se pitanje jednakosti među polovima inkorporira u sve politike na svim nivoima i u svim fazama od strane aktera koji su obično uključeni u kreiranje politike.

Uvođenje trenda jednakosti među polovima znaci da jednakost među polovima postaje dio uobičajene politke. Ono podrazumijeva šire i razumljivije definisanje jednakosti polova, dajući vrijednost razlikama. U isto vrijeme, ono naglašava potrebu da se (re)organizuju, unaprijede, razviju i evaluiraju procesi u politici i na taj način učini mogućim dovođenje u pitanje pristrasne naklonosti prema muškarcima koja karakterise društvo i strukturalni karakter nejednakosti polova.

4. U kakvom je odnosu uvođenje trenda jednakosti polova sa specifičnom politikom jednakosti polova?

Uvođenje trenda jednakosti polova ne može da zamijeni “tradicionalnu” politiku koja je stvorena da bi se pozabavila posebnim problemima vezanim za neravnopravnost polova. Ono uzima kao polazište postojeću politiku ili onu koja je u fazi razvoja, a onda razmatra kako jednakost polova može da se inkorporira u politiku tako da se specifičnost, interesi i vrijednosti oba pola uzmu u obzir. Trend jednakosti polova i posebna politika jednakosti su komplementarne strategije sa istim ciljem: jednakost među polovima.

5. Koje su teškoće koje mogu da prate uvođenje trenda jednakosti među polovima?

Glavne teškoće su sljedeće:

- Postoji opasnost da se koncept uvođenja trenda jednakosti među polovima i način na koji je on vezan za specifičnu politiku jednakosti polova pogrešno razumije, što bi značilo da ga neke vlade mogu iskoristiti kao uvod da prestanu sa upražnjavanjem tradicionalne politike o jednakosti;
- Da se koncept svede na dvije kategorije - žene i muškarce, a ne da se upotrijebi u svrhu uzimanja u obzir odnosa između žena i muškaraca;
- Da dođe do nedostatka adekvatnih instrumenata i tehnika za uvođenje trenda jednakosti među polovima;
- Da dođe do nedostatka obuke za uključene aktere i da se potrebne proceduralne promjene ne implementiraju, na primjer u administraciji.

6. Zasto je uvođenje trenda jednakosti među polovima tako važno?

Postoji pet glavnih razloga.

Zato što ono stavlja ljude u samu srž kreiranja politike

Ljudi koji kreiraju politiku moraće da obrate pažnju na šire efekte koje politika ima na živote ljudi – a to, kao rezultat, može značiti humaniji i manje ekonomski pristup menadžmentu modernih društava.

Zato što ono vodi boljem upravljanju

Ako se uvede trend jednakosti među polovima, oni koji kreiraju politiku biće bolje informisani i pokazaće da politike nikad nisu neutralne kad je u pitanju pol.

Zato što ono uključuje i žene i muškarce i u potpunosti iskorištava ljudske resurse

Posto su ljudi uključeni u uvođenje trenda jednakosti među polovima obično oni koji obavljaju posao, širi front aktera je uključen. Ovo je jasan pomak u odnosu na ono što je urađeno na planu jednakosti – obično u izolaciji – od strane nekolicine žena, prema korišćenju svih ljudskih resursa i uključivanju muškaraca u rad na jednakosti polova.

Zato što uvođenje tog trenda jednakost čini vidljivom u tokovima društva

Uvođenje trenda jednakosti će pokazati da je jednakost polova važno socijalno pitanje sa implikacijama na razvoj društva, a ne samo “luksuz”. Ono bi trebalo da pokrene novu debatu o pitanjima jednakosti.

Zato što ono uzima u obzir različitost žena i muškaraca

Ciljna grupa politike o jednakosti obično su žene kao cjelina – međutim ciljevi uvođenja trenda jednakosti među polovima bi trebalo da budu različite situacije različitih grupa žena i muškaraca (žene koje migriraju, mlade žene, stariji muškarci, itd).

Dio II Metodologija za uvođenje trenda jednakosti među polovima

Drugi dio prezentira olakšavajuće okolnosti i neophodne preduslove za uvođenje trenda jednakosti među polovima. Nadalje, on daje pregled raspoloživih činilaca i aktera zainteresovanih za ovaj proces.

1. Koji su neophodni preduslovi ili povoljni uslovi za uvođenje trenda jednakosti među polovima?

Najvažniji preduslov je politicka volja. Vlada – ili najveći autoritet (ako se radi o organizaciji, itd.) – moraće da da izjavu o misiji, gdje će se jasno izreći namjera da se uvede koncept polne jednakosti sa ciljem da se dostigne polna jednakost.

Sljedeci preduslov jeste da postoji posebna politika o jednakosti polova. Uvođenje trenda jednakosti među polovima ne može da se implementira bez postojanja takve politike. Stoga, zemlje ili organizacije koje žele da počnu proces uvođenja ovog koncepta a nemaju takvu politiku, treba da stvore i nju u isto vrijeme.

Drugi važni povoljni uslovi jesu:

- Postojanje aktuelne statistike o ženama i muškarcima (statistika na osnovu pola). Ona je od suštinske važnosti da bi se ubijedili oni koji kreiraju politiku;
- Postojanje studija o polovima koje predstavljaju sažetak znanja o odnosima među polovima; finansijska sredstva (često dijelom preusmjeravanje sredstava) i ljudskih resursa (to jest obuka za one koji kreiraju politiku) i, posljednje, ali ne i najmanje važno, puno učesće žena u političkom i javnom životu i procesima donošenja odluka. Najveći broj pobornika za izbalansirane odnose između polova su žene. Stoga je važno da one uđu u procese donošenja odluka da bi osigurale da su vrijednosti, interesi i životna iskustva žena iz različitih grupa uzeti u obzir kada se odluke donose.

2. Kada, šta i gdje uvesti?

Kada treba uvesti koncept jednakosti među polovima prilikom implementacije politike? U suštini, sve faze procesa u politici su važne kad se radi o uvođenju trenda jednakosti među polovima – od faze planiranja do momenta kada se donose odluke, zato što se upravo tada dodjeljuju finansijska i druga sredstva. Faza implementacije uključuje elaborat konkretnih aktivnosti i može zato predstavljati najbitniju fazu. Konačno, važno je ocijeniti efekte politike na trenutne odnose među polovima jer to može poslužiti kao polazište za razvoj nove politike.

što se tiče pitanja šta uvesti?, ili koje su najznačajnije oblasti politike za uvođenje trenda jednakosti među polovima, odgovor je da je većina oblasti relevantna, jer sve one imaju direktan ili indirektan uticaj na život žena i muškaraca. Teško je, međutim, početi sa uvođenjem trenda jednakosti pola u sve oblasti u isto vrijeme. Bilo bi možda najlakše početi u onim oblastima koje se smatraju bitnim za postizanje jednakosti polova (to jest, tržište rada, obrazovanje, socijalna i porodična politika). Druga mogućnost bi bila da se počne u oblastima koje se obično označavaju kao neutralne kada je u pitanju pol (urbanizam, transport, istraživanja).

Uvođenje trenda jednakosti među polovima će, međutim, imati najveći uticaj kada se preduzmu velike reforme ili kada se uvede novo zakonodavstvo. To je trenutak implementiranja ovog koncepta.

Da li uvođenje trenda jednakosti među polovima treba da se desi samo na nacionalnom nivou ili bi trebalo razmisliti i o regionalnom i lokalnom nivou?, ali to će zavisi, naravno, od uređenja zemlje (centralizovani ili federalni sistem). Lokalni nivo je važan, jer tu odluke najdirektnije tangiraju ljude.

3. Koje su raspoložive tehnike i instrumenti?

Tehnike i instrumenti trebalo bi podijeliti u tri glavne grupe: 1) analitički, 2) obrazovni, 3) konsultativni i participativni

Analitičke tehnike i instrumenti

To su: statistika na osnovu polne pripadnosti; pregledi i prognoze vezani za odnose među polovima; finansijske analize iz perspektive polne pripadnosti; istraživanja u oblasti studija polova sto je najbitnije za uvođenje trenda jednakosti među polovima.

Ostali instrumenti namjenjeni onima koji kreiraju politiku su: kontrolne liste (sa ciljevima, opisom aktivnosti koje ce se realizovati); uputstva i reference – koji nisu precizni već daju slobodu da se uvede trend jednakosti među polovima u praksu. Procjena uticaja polne pripadnosti je jos jedan instrument koji potiče iz sektora za okolinu ali je bio prilagođen za upotrebu u procesu uvođenja trenda jednakosti. To je provjera predloga politike da bi se procijenili različiti efekti na žene i muškarce i da li su podjednako uzete u obzir njihove potrebe. Konačno, monitoring, redovno izvješćavanje i sastanci su takođe instrumenti za pripremanje nove politike.

Edukativne tehnike i instrumenti:

Oni sadrže dva glavna aspekta: podizanje svijesti i prenošenje znanja. Podizanje svijesti ima za cilj da učini ljude "osjetljivim" na pitanje pola, a obuka ce pomoći akterima uobičajeno uključenim u procese kreiranja politike da otkriju probleme i razviju politiku koja će uzimati u obzir pitanje polne pripadnosti. Ovo se može postići putem: podizanja svijesti i organizovanjem kurseva – počevši od najvišeg nivoa menadžmenta; angažovanja posebnih eksperata koji će se pridružiti grupi na neko vrijeme ("leteri eksperti"); priručnika (koji će se koristiti tokom i poslije obuke); brošura i prospekata za stanovništvo; edukativnog materijala za korišćenje u školama.

Konsultativne i participativne tehnike i instrumenti:

Oni su vrlo bitni zato što čine da eksperti za jednakost između polova i ostali eksperti rade zajedno. Primjeri su sljedeći: instituti za intelektualne usluge, radne ili upravne grupe (saradnja između odjela); posebne mjere koje osiguravaju učešće žena u tijelima koja donose odluke; konferencije, seminari, koji imaju za cilj da informišu generalnu populaciju i one zainteresovane za politiku; saslušanja (da bi se pomoglo ljudima da učestvuju u procesu donošenja odluka.)

4. Ko su potencijalni akteri i kakvu ulogu mogu da odigraju?

Uvođenje trenda jednakosti među polovima podrazumijeva sve aktere rutinski uključene u dizajniranje, implementiranje i evaluiranje politika. Implementiranje uvođenja trenda jednakosti polova znaci da jednakost među polovima treba da postane briga velikog broja ljudi. Određeni aspekti uvođenja trenda jednakosti među polovima treba da uključe posebne aktere, na primjer: istraživanje zahtijeva učešće akademskih specijalista, a donošenje odluka uključuje političare. Postoji i uloga za spoljne eksperte, ne-vladine organizacije, grupe koje vrše pritisak i interesne grupe kao i mediji. Uloga nad-nacionalnih institucija je takođe važna kao aktera koji ce pružati podršku, stimulans i inicijativu.

Dio III Uvođenje trenda jednakosti među polovima u praksu

Treći dio razmatra ono što treba imati na umu tokom elaboriranja plana za uvođenje trenda jednakosti među polovima i daje neke indikacije za monitoring ovog procesa. Što je najvažnije, ovaj dio sadrži primjere dobre prakse uvođenja trenda jednakosti među polovima.

1. Dizajniranje plana politike uvođenja trenda jednakosti među polovima

Kada se dizajnira plan za politiku, prvi korak je identifikovati ko će biti odgovoran za započinjanje uvođenja trenda jednakosti među polovima. Sljedeći koraci uključuju procjenu aktuelne situacije – preduslovi, karakteristike procesa donošenja odluka – i dizajniranje plana koji uzima u obzir aktuelnu situaciju. Konačno, posljednji korak je monitoring rezultata.

Glavni cilj plana uvođenja trenda jednakosti među polovima sastoji se u povezivanju neophodnih preduslova, povoljnih uslova sa politikom i prioritetima specifičnih okolnosti. Ovo poglavlje sadrži pregled aspekata koji bi trebalo da budu uzeti u obzir prilikom pravljenja plana.

2. Dobra praksa uvođenja trenda jednakosti među polovima

Posljednje poglavlje sadrži primjere dobre prakse uvođenja trenda jednakosti među polovima. Ovi primjeri pokrivaju širok spektar planova, regulativa, aktivnosti i tehnika ili instrumenata. Cilj ovog poglavlja je da ilustruje metode i načine uvođenja trenda jednakosti među polovima u spektar politike i da se time olakša ustanovljavanje plana za uvođenje trenda jednakosti među polovima.

Trend jednakosti između polova objavljen je od strane Savjeta Evrope 1998. godine (ISBN 92-871-3799-4).

Preporuka Br. R(85) Odbora ministara država članica o nasilju u porodici

(Usvojena od strane Odbora ministara 26. maja 1985. godine na 382. sastanku zamjenika ministara)

Odbor ministara, prema uslovima iz člana 15.b Statuta Savjeta Evrope,

uzimajući u obzir da je porodica osnovna organizaciona jedinica demokratskog društva;

uzimajući u obzir da zaštita porodice podrazumijeva i zaštitu svih njenih članova protiv bilo kog oblika nasilja, koji se često javlja unutar nje;

uzimajući u obzir da nasilje, činjenjem ili nečinjenjem, ugrožava život, fizički ili psihički integritet ili slobodu pojedinca ili ozbiljno narušava razvoj njegove ili njene ličnosti;

uzimajući u obzir da nasilje, doduše u različitim oblicima, posebno pogađa djecu, s jedne, i žene, s druge strane;

uzimajući u obzir da djeca uživaju pravo na posebnu zaštitu od strane društva protiv bilo kog oblika diskriminacije ili ugnjetavanja i svakog zlostavljanja od strane autoriteta u porodici ili drugoj instituciji;

uzimajući u obzir da se isto to odnosi i na žene ukoliko su izložene konkretnoj de facto nejednakosti, koja sputava izvještavanje o bilo kom nasilju čije su one žrtve;

imajući u vidu Rezoluciju (78)37 o jednakosti supružnika u građanskom pravu;

imajući, takođe, u vidu Preporuku br. R (79)17 o zaštiti djece od maltretiranja;

imajući u vidu zapisnike sa 4. kriminološke rasprave Savjeta Evrope o maltretiranju djece u porodici;

imajući u vidu Preporuku 561(1969) Savjetodavne skupštine Savjeta Evrope o zaštiti maloljetnika od maltretiranja;

preporučuje vladama država članica da;

I u vezi sa zaštitom od nasilja u porodici:

1. upoznaju javnost o obimu, ozbiljnosti i specifičnim karakteristikama porodičnog nasilja sa posebnim osvrtom na dobijanje pomoćiza sprovođenje mjera u cilju borbe protiv ovog fenomena;
2. promovišu širenje znanja i informacija u porodicama o društvenim i porodičnim odnosima, ranom otkrivanju potencijalnih konfliktnih situacija i rješavanju međuljudskih konflikata i konflikata unutar porodice;

3. obezbijede adekvatnu profesionalnu obuku za sve odgovorne u rješavanju slučajeva porodičnog nasilja, posebno onih koji su, zbog svoje funkcije, u poziciji da ih otkriju ili da se bave njihovim žrtvama;
4. organizuju ili podstaknu organizovanje i podrže rad agencija, udruženja ili fondacija čiji je zadatak pružanje pomoći žrtvama porodičnog nasilja, uz dužno poštovanje privatnosti drugih;
5. osnuju administrativna odjeljenja ili multidisciplinarne odbore sa zadatkom da se brinu o žrtvama porodičnog nasilja i da se nose sa ovakvim slučajevima.
U njihovoj nadležnosti bilo bi:
 - primanje izvještaja o aktima nasilja u porodici;
 - obezbjeđivanje medicinskog ispitivanja na zahtjev žrtve;
 - pomoć, briga i savjetovanje različitih strana umiješanih u slučajeve nasilja u porodici, kao i sprovođenje socijalnih anketa;
 - slanje informacija, bilo porodičnim ili dječijim sudovima ili tužilaštvu, u zavisnosti od toga ko se prema mišljenju odjeljenja ili odbora smatra nadležnim u konkretnom slučaju;
6. nametnu striktna pravila ovim odjeljenjima ili odborima u vezi sa davanjem informacija do kojih dođu vršeći svoje dužnosti;

II u vezi sa podnošenjem izvještaja o porodičnom nasilju:

7. informišu osobe koje su postale svjesne slučajeve nasilja u porodici o korisnosti i izvodljivosti njihovog upućivanja kompetentnim tijelima, posebno onim spomenutim u paragrafima 4 i 5, ili o direktnom pružanju pomoći osobi u opasnosti;
8. razmotre mogućnost otklanjanja dužnosti čuvanja tajne određenih profesija kako bi im omogućili da otkriju podatke o slučajevima porodičnog nasilja tijelima spomenutim u paragrafu 5;

III u vezi sa državnom intervencijom u slučaju porodičnog nasilja:

9. preduzmu korake, makar samo putem odredaba, kako bi se, u slučaju porodičnog nasilja, obezbijedila brza primjena odgovarajućih mjera za zaštitu žrtava i sprečavanje sličnih slučajeva;
10. preduzmu mjere da se u slučaju bilo kakvog konflikta između muškarca i žene obezbijedi odgovarajuća zaštita djece od nasilja kojem su izložena i koji može ozbiljno da ugrozi razvoj njihove ličnosti;
11. preduzmu mjere da se obezbijedi da žrtva ne bude oštećena zbog miješanja građanskih, administrativnih i krivičnih mjera, a da se krivične mjere primjenjuju kao poslednje sredstvo;
12. preispitaju svoje zakonodavstvo po pitanju mogućnosti kažnjavanja djece u cilju ograničavanja ili stvarnog zabranjivanja tjelesnih kazni, čak i onda kada kršenje ovakve zabrane nužno ne iziskuje primjenu krivičnih sankcija;
13. prouče mogućnost povjeravanja slučajeva nasilja u porodici specijalizovanim članovima tužilaštva ili istražnih organa, odnosno sudovima;
14. preduzmu korake da se kao opšte pravilo ustanovi sprovođenje psiho-socijalnog ispitivanja u ovakvim slučajevima i da se, na osnovu rezultata ispitivanja i u skladu sa kriterijumom koji uzima u obzir interese žrtve, odnosno djece u porodici, obezbijedi tužilaštvu ili sudovima da predlože ili primijene druge mjere, a ne krivične, naročito u situaciji kada osumnjičeni ili optuženi pristaje da se

podvrgne nadzoru kompetentnih socijalnih, medicinsko-socijalnih i probacijskih službi;

15. ne pokreću postupak u slučaju porodičnog nasilja ukoliko to žrtva ne traži ili ne zahtijevaju društveni interesi;
16. preduzmu mjere za obezbjeđenje zaštite od svakog spoljašnjeg uticaja na članove porodice koji se javljaju kao svjedoci u slučaju porodičnog nasilja. Prije svega, maloljetnicima bi trebalo obezbijediti pomoć pružanjem odgovarajućih savjeta. Osim toga, značaj ovih svjedočenja ne bi trebalo da bude umanjen pravilima koja se odnose na zakletvu;
17. razmotre korisnost usvajanja posebnih inkriminacija za prestupe izvršene u porodici.

Preporuka R(90)4
Odbora Ministara za države o eliminaciji seksizma u jeziku
*(usvojena od strane Odbora ministara 21. februara 1990.godine, na 43. sastanku
zamjenika ministara)*

Odbor ministara, u smislu člana 15b. Statuta Savjeta Evrope,

Uzimajući u obzir da je cilj Savjeta Evrope postizanje većeg jedinstva među njenim članovima u svrhu obezbjeđivanja i promovisanja ideala i principa koji predstavljaju zajedničko nasledstvo;

Uzimajući u obzir da ravnopravnost polova spada u polje tih ideala i principa;

Pozdravljajući činjenicu da princip ravnopravnosti među polovima postepeno postaje dio zakona i prakse država članica Savjeta Evrope;

Uzimajući u obzir, međutim, da socijalne, kulturne i ostale prepreke sprečavaju postizanje stvarne ravnopravnosti među muškarcima i ženama;

Naglašavajući osnovnu ulogu jezika u stvaranju individualnog društvenog identiteta, i interakcije između jezika i socijalnih stavova;

Ubijedeni da seksističko karakterisanje trenutne lingvističke upotrebe u mnogim državama članicama Savjeta Evrope – gdje muški rod preovladava nad ženskim – sprečava uspostavljanje ravnopravnosti među muškarcima i ženama, zato što stavlja sjenku na postojanje žena kao polovine ljudskog roda, dok se poriče ravnopravnost žena i muškaraca;

Konstatujući da je upotreba muškog roda u obraćanju ljudima oba pola, u današnjem društvenom kontekstu, izvor neodređenosti o ljudima uključujući – muškarce ili žene;

Svjesni važnosti uloge koju igraju obrazovanje i mediji u kreiranju stavova i ponašanja;

Pozdravljajući inicijative koje su već preduzete na nacionalnom i lokalnom nivou da se prilagodi jezik socijalnim i psihološkim trendovima ka ravnopravnosti među muškarcima i ženama;

U odnosu na Preporuku R(85)2 o pravnoj zaštiti nad diskriminacijom na osnovu pola;

U odnosu na Rezoluciju o politici i strategijama za postizanje ravnopravnosti u političkom životu i u procesu donošenja odluka i u odnosu na Rezoluciju o politikama za ubrazavanje postizanja stvarne ravnopravnosti među muškarcima i ženama koje su usvojene na prvoj (Strazbur, 4. mart 1986.), i drugoj (Beč, 4-5. jula 1989.) Evropskoj ministarskoj konferenciji o ravnopravnosti među muškarcima i ženama;

Imajući na umu Deklaraciju o ravnopravnosti žena i muškaraca koja je usvojena 16. novembra 1988.;

Preporučuje da vlade država članica promovišu upotrebu jezika koji odlikava princip ravnopravnosti žena i muškaraca i preduzmu sve mjere koje smatraju odgovarajućim sa ciljem da:

1. osnaže upotrebu, koliko je to moguće, neseksističkoj jezika i da se uzme u obzir postojanje, položaj i uloga žena u društvu kao što to sadašnje lingvističke prakse čine za muškarce;
2. se dovede terminologija koja se koristi u nacrtima zakona, javnoj administraciji i obrazovanju u liniju sa principom ravnopravnosti polova;
3. se ohrabri upotreba neseksističkog jezika u medijima.

Preporuka Br. R (91) 11
Odbora ministara zemljama članicama u vezi sa seksualnim
iskorišćavanjem, pornografijom, kao i prostitucijom i trgovinom
djecom i omladinom

*(usvojena od strane Odbora ministara 9. septembra 1991.
na 461. sjednici zamjenika ministara)*

Odbor ministara, u skladu sa odredbama iz člana 15.b Statuta Savjeta Evrope,

imajući u vidu da su dobrostanje i interesi djece i omladine pitanja od fundamentalnog značaja za svako društvo;

imajući u vidu da je seksualno iskorišćavanje djece i omladine radi sticanja profita, u vidu pornografije, prostitucije i trgovine ljudskim bićima dobilo nove i alarmantne dimenzije na nacionalnom i internacionalnom nivou;

imajući u vidu da seksualno iskustvo vezano za ovu društvenu pojavu, često praćeno ranom seksualnom zloupotrebom unutar porodice ili van nje, može imati negativan uticaj na psiholoski razvoj djece i omladine;

imajući u vidu da je u interesu zemalja članica Savjeta Evrope da izvrše usklađivanje svojih nacionalnih zakona o seksualnom iskorišćavanju djece i omladine u cilju bolje koordinacije i veće efikasnosti akcija koje se preduzimaju u pravcu rješavanja ovog problema na nacionalnom i internacionalnom planu;

imajući u vidu Preporuku 1065 (1987) Parlamentarne skupstine Savjeta Evrope o trgovini djecom i drugim vidovima iskorišćavanja djece;

pozivajući se na Rezoluciju br. 3 o seksualnom iskorišćavanju, pornografiji, kao i prostituciji i trgovini djecom i omladinom, donesenu na 16. Konferenciji evropskih ministara pravde (Lisabon, 1988);

pozivajući se na Preporuku br. R(85)4 o nasilju u porodici, Preporuku br. R(85)11 o položaju žrtve u okviru krivičnog zakona i postupka, Preporuku br. R(87)20 o socijalnim reakcijama na maloljetnicku delinkvenciju i Preporuku br. R(89)7 koja se tiče principa u distribuciji videograma nasilnog, brutalnog ili pornografskog sadržaja;

imajući na umu Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i fundamentalnih sloboda (1950) i Evropsku socijalnu povelju (1961);

imajući takođe na umu Konvenciju Ujedinjenih nacija o pravima djeteta (1989),

I. preporučuje da vlade država članica izvrše uvid u svoje zakone i praksu sa ciljem uvođenja, ukoliko je to potrebno, i sprovođenja sljedećih mjera:

A. Opste mjere

a. Javna svijest, obrazovanje i informisanje

1. Roditeljima, licima koja se staraju o maloljetnicima i ostalim relevantnim grupama i asocijacijama staviti na raspolaganje odgovarajuću dokumentaciju o seksualnom iskorišćavanju djece i omladine;
2. u programe osnovnog i srednjeg obrazovanja uvesti informacije o opasnostima seksualnog iskorišćavanja i zloupotrebe kojima djeca i omladina mogu biti izloženi, kao i o tome kako da se odbrane od istih;
3. promovisati i podsticati programe namijenjene podizanju svijesti i obučavanju onih koji su na funkcijama vezanim za pomoć i zaštitu djece i omladine na polju obrazovanja, zdravstva, socijalnog osiguranja, pravde, kao i policijskih snaga, kako bi umjeli da identifikuju slučajeve seksualnog iskorišćavanja i preduzmu neophodne mjere;
4. upoznati javnost sa katastrofalnim efektima seksualnog iskorišćavanja koje djecu i omladinu pretvara u potrošačke objekte i urgirati na javnost da uzme učešća u naporima asocijacija i organizacija koje intervenisu na tom polju;
5. pozvati sredstva informisanja da doprinesu boljoj upoznatosti javnosti sa ovim problemom i da usvoje odgovarajuća pravila ponašanja;
6. obeshrabriti i spriječiti svaku zloupotrebu slike ili glasa djeteta u erotskom kontekstu;

b. Prikupljanje i razmjena informacija

7. urgirati kod državnih i privatnih institucija i agencija koje se bave djecom i omladinom koji su bili žrtve svih vidova seksualnog iskorišćavanja, da vode odgovarajuće statističke evidencije za svrhe naučnih istraživanja i politike prema kriminalu, uz poštovanje anonimnosti i povjerljivosti;
8. podsticati saradnju između policije i svih državnih i privatnih organizacija koje se bave slučajevima seksualne zloupotrebe u okviru porodice i van nje i raznim oblicima seksualnog iskorišćavanja;

c. Prevencija, otkrivanje, pomoc

9. urgirati kod policijskih službi da posebnu pažnju posvete sprječavanju, otkrivanju i istrazi krivičnih djela koja uključuju seksualno iskorišćavanje djece i omladine i da u tu svrhu izdvoje dovoljno sredstava;
10. promovisati i unapređivati formiranje i rad specijalizovanih državnih i privatnih službi za zaštitu djece i omladine koja su pod eventualnim rizikom kako bi se spriječili i otkrili svi oblici seksualnog iskorišćavanja;
11. podržati javne i privatne inicijative koje se pokreću na lokalnom nivou za osnivanje linija za pomoć i centara preko kojih će se pružati medicinska,

psihološka, socijalna ili pravna pomoć djeci i omladini koja su pod eventualnim rizikom, odnosno koji su bili žrtve seksualnog iskorišćavanja;

d. Krivični zakon i krivični postupak

12. osigurati da su prava i interesi djece i omladine zaštićeni tokom cijelog postupka, uz istovremeno poštovanje prava navodnih prekršilaca;
13. u toku cijelog sudskog i administrativnog postupka obezbijediti povjerljivost zapisnika i poštovanje prava privatnosti djece i omladine koji su bili žrtve seksualnog iskorišćavanja, izbjegavajući, posebno, saopštavanje bilo kojih informacija koje bi mogle voditi ka njihovoj identifikaciji;
14. obezbijediti specijalne uslove na saslušanjima koja uključuju djecu koja su žrtve ili svjedoci seksualnog iskorišćavanja, kako bi se umanjili traumatski efekti tih saslušanja i povećala kredibilnost njihovih iskaza, uz poštovanje njihovog dostojanstva;
15. obezbijediti odgovarajući program nadoknada za djecu i omladinu koji su bili žrtve seksualnog iskorišćavanja;
16. obezbijediti mogućnost zaplijene i konfiskovanja prihoda ostvarenih iz krivičnih djela vezanih za seksualno iskorišćavanje djece i omladine.

B. Mjere koje se odnose na pornografiju koja uključuje djecu

1. Obezbijediti odgovarajuće sankcije vodeći računa o težini prestupa koje su izvršili oni koji su uključeni u proizvodnju i distribuciju bilo kakvog pornografskog materijala koji uključuje djecu;
2. ispitati preporučljivost uvođenja kaznenih sankcija i za samo posjedovanje pornografskih materijala koji uključuju djecu;
3. obezbijediti, posebno kroz međunarodnu saradnju, otkrivanje firmi, udruženja ili pojedinaca, često povezanih sa dvije ili više zemalja, koji koriste djecu u proizvodnji pornografskih materijala;
4. predvidjeti obavještavanje javnosti, radi podizanja nivoa njihove informisanosti, o sprovođenju kaznene politike, broju krivičnih gonjenja i presuda u sporovima koji uključuju dječju pornografiju, istovremeno obezbjeđujući anonimnost dotične djece i navodnih prekršilaca.

C. Mjere koje se odnose na prostituciju djece i omladine

1. Povećati materijalne i ljudske resurse socijalnih i policijskih ustanova i poboljšati njihove metode rada tako da su mogućnosti da vrše redovnu kontrolu mjesta na kojima može doći do dječje prostitucije;
2. podsticati i podržati formiranje mobilnih socijalnih jedinica za nadgledanje, odnosno stupanje u kontakt s djecom izloženom riziku, naročito djecom na

ulici, kako bi im se pomoglo da se vrate svojim porodicama, ako je moguće, i kako bi ih, po potrebi, uputili na odgovarajuće organizacije za zdravstveno staranje, osposobljavanje ili obrazovanje;

3. intenzivirati napore u pravcu identifikacije i sankcionisanja onih koji pospješuju ili podstiču prostituciju djece ili omladine, odnosno koji iz toga izvlače dobit, s jedne strane, i korisnika dječje prostitucije, s druge;
4. formirati ili razviti specijalne jedinice u okviru policije i, po potrebi, poboljšati njihove metode rada, kako bi se mogli boriti protiv podvođenja djece i omladine;
5. odvracati putničke agencije od promovisanja seks turizma u bilo kojem vidu, a naročito ne preko propagande, kroz uvođenje konsultacija između njih i javnih službi;
6. dati prioritet programima stručnog osposobljavanja i reintegracije za djecu i omladinu koja se povremeno ili redovno prostitušu.

D. Mjere koje se odnose na trgovinu djecom i omladinom

1. Nadgledati aktivnosti artističkih i bračnih agencija, kao i agencija za usvajanje, kako bi se kontrolisalo kretanje djece i omladine unutar zemlje ili između više zemalja, da bi se osujetila mogućnost da djeca i omladina budu navedena u prostituciju ili druge vidove seksualnog iskorišćavanja;
2. pojačati nadzor imigracionih organa i granicne policije kako bi se sigurno utvrdilo da djeca koja putuju u inostranstvo, posebno ako nijesu u pratnji roditelja ili staratelja, nemaju veze sa trgovinom ljudskim bićima;
3. osnovati kapacitete i potpomoci već postojeće, kako bi se obezbijedila zaštita i pomoć za žrtve trgovine djecom i omladinom.

II. Međunarodni aspekti

Preporučuje da vlade zemalja članica:

1. ispituju preporučljivost potpisivanja i ratifikovanja, ako to već do sada nijesu učinile:
 - Konvencije Ujedinjenih nacija o suzbijanju trgovine ljudima i iskorišćavanja tuđe prostitucije (1950);
 - Haške konvencije o pravosuđu, važećem zakonu i priznavanju uredbi koje se tiču usvajanja (1965);
 - Evropske konvencije o usvajanju djece (1967);
 - Konvencije br. 138 o minimalnim godinama starosti za prijem u radni odnos koju je donijela Međunarodna organizacija rada (1973);
 - Konvencije Ujedinjenih nacija o pravima djeteta (1989).
2. uvedu pravila o ekstrateritorijalnoj jurisdikciji kako bi se omogućilo sudsko gonjenje i kažnjavanje državljana koji su prekršaje koji uključuju seksualno

iskorišćavanje izvršili izvan teritorije svoje zemlje, odnosno, ako je to primjenljivo, da revidiraju postojeća pravila u tom smislu i poboljšaju međunarodnu saradnju u tom cilju;

3. povećaju i unaprijede razmjenu informacija između zemalja putem Interpola, sa cijem identifikacije i gonjenja prekršilaca uključenih u seksualnu eksploataciju i, narocito, trgovinu djecom i omladinom, odnosno onih koji je organizuju;
4. uspostave veze sa međunarodnim asocijacijama i organizacijama koje rade za dobrobit djece i omladine kako bi se ostvarila korist od podataka kojima oni raspolazu i, u slučaju potrebe, obezbijedila saradnja sa njima u borbi protiv seksualnog iskorišćavanja;
5. preduzmu korake ka stvaranju Evropskog registra nestale djece.

III. Istraživački prioriteti

Preporučuje da vlade zemalja članica promovišu istraživanja na nacionalnom i internacionalnom nivou, naročito na sljedećim poljima:

1. priroda i obim raznih oblika seksualnog iskorišćavanja djece i omladine, posebno sa stanovišta sudara kultura;
2. priroda pedofilije i faktora koji joj doprinose;
3. veze između usvajanja i seksualnog iskorišćavanja;
4. veze između seksualne zloupotrebe u porodici i prostitucije;
5. karakteristike, uloga i potrebe korisnika dječje prostitucije i dječje pornografije;
6. analize i ocjene programa stručnog osposobljavanja i reintegracije namijenjene mladim ljudima koji su uključeni u prostituciju;
7. struktura, međunarodne mreže, međusobna povezanost i prihodi seks industrije;
8. povezanost seks industrije i organizovanog kriminala;
9. mogućnosti i ograničenja krivičnog pravosudnog sistema kao instrumenta prevencije i suzbijanja raznih vidova seksualnog iskorišćavanja djece i omladine;

epidemiologija, uzroci i posljedice bolesti koje se prenose seksualnim putem kod djece i omladine i analiza njihove povezanosti sa seksualnim zloupotrebama i iskorišćavanjem.

Preporuka Br. R(96)5 Odbora ministara zemalja članica o usklađivanju poslovnog i porodičnog života

*(Usvojio Odbor ministara 19. juna 1996. god.
na 569. sastanku pomoćnika ministara)*

Odbor ministara, po odredbama Člana 15b Statuta Savjeta Evrope,

Smatrajući da je cilj Savjeta Evrope da postigne veće jedinstvo između njenih članica za potrebe očuvanja i ostvarenja ideala i principa koji predstavljaju njihovo zajedničko nasljeđe i da olakša njihov ekonomski i društveni napredak, uz poštovanje ljudskih prava i fundamentalnih sloboda;

Imajući na umu Član 1 Revidirane Evropske Socijalne Povelje koja sadrži aktivnost na obezbjeđenju efikasnog korišćenja prava na rad, kao i Člana 20 koji se odnosi na pravo na jednake mogućnosti i ravnopravan tretman u pitanjima zaposlenja i zanimanja bez diskriminacije po pitanju pola, i Člana 27 koji se odnosi na pravo radnika/ca sa porodičnim obavezama na jednake mogućnosti i jednaki tretman;

Imajući na umu deklaraciju usvojenu povodom 83. sjednice, 1988. godine, o jednakosti žena i muškaraca;

Podsjećajući da su se u rezolucije o zapošljavanju žena usvojenoj na kraju 4. Konferencije evropskih ministara rada (Kopenhagen, 1989. god.), ministri rada složili da su za bolju usklađenost poslovnog sa porodičnim životom potrebne prilagodljive i inovativne mjere bilo u pogledu socijalnih infrastruktura, zakona o radnim odnosima i socijalnoj zaštiti ili fleksibilnost zaposlenja za radnike/ce, bez predrasuda prema pristupu žena profesionalnim odgovornostima svih vrsta;

Imajući u vidu Preporuku Br. R(94)14 Komiteta ministara o koherentnim i integrisanim porodičnim politikama;

Uzimajući u obzir finalni Kominiké sa XXIV sjednice Konferencije evropskih ministara zaduženih za pitanja porodice na temu statusa i uloge očeva - aspekti porodične politike (Helsinki, 1995. god.);

Imajući na umu različite instrumente Međunarodne organizacije rada, posebno Konvenciju Br. 156 i Preporuku Br. 165 koje se tiču jednakih mogućnosti i ravnopravnog postupanja prema muškim i ženskim radnicima - radnici sa porodičnim obavezama, i Konvencije 175 i Preporuke Br. 182 koje se odnose na rad na određeno;

Imajući u vidu da inicijative da se omogući ženama i muškarcima da usklade svoje poslovne, porodične i odgovornosti za vaspitanje djece koje proizilaze iz staranja o djeci sadržane u Preporuci Savjeta evropskih zajednica od 31. marta 1992. god. o staranju o djeci (92/241 EEC) odgovaraju prilikama koje su karakteristične za sve zemlje članice;

Imajući u vidu principe definisane u Članu 18 Konvencije Ujedinjenih nacija o pravima djeteta (1989) koji propisuju da će se sve zemlje potpisnice u najvećoj mjeri truditi da obezbijede priznavanje principa da oba roditelja imaju zajedničke odgovornosti u vaspitanju i podizanju djece, da pruže pomoć roditeljima u obavljanju njihovih obaveza u podizanju djece i da će preduzeti sve adekvatne mjere da

obezbijede da djeca roditelja koji rade imaju pravo da uživaju usluge čuvanja djece i svih instrumenta na koje polažu pravo;

Imajući na umu strateške ciljeve propisane u Platformi za akciju koju su usvojile Ujedinjene nacije na 4. Svjetskoj konferenciji o ženama (Peking, 1995. god.), a posebno one koje imaju za cilj bolju uskladenost radnih i porodičnih odgovornosti žena i muškaraca;

Imajući u vidu da bi politike zapošljavanja i politike o porodici trebalo da promovišu jednake mogućnosti kako bi se prevazišla diskriminacija po osnovu invalidnosti, godina, pola, seksualne orijentacije, rase, boje ili etničkog porijekla;

Podržavajući već napravljeni pomak u smislu da se olakša učešće ljudi sa porodičnim obavezama na tržištu rada;

Prepoznajući činjenicu da uskladenost radnog i porodičnog života predstavlja značajno kompleksan problem koji još uvijek nije dovoljno shvaćen;

Prepoznajući činjenicu da se, uprkos svemu, može zapaziti sljedeće:

- da žene najčešće nose najveći teret porodičnih obaveza;
- da diskriminaciju nad ženama na tržištu rada podstiče nedovoljna podjela porodičnih obaveza;
- žene i muškarci imaju sve veću želju i raspoloženje da ravnopravnije dijele porodične obaveze;
- brojne prepreke, posebno na socijalnom i kulturnom planu, stoje na putu ravnopravnije podjele porodičnih obaveza između žena i muškaraca;
- ukupno gledano, subjekti na tržištu rada i dalje nedovoljno uvažavaju porodične obaveze žena i muškaraca;

Uvažavajući razvoj i značaj porodičnih obaveza za žene i muškarce koje proističu iz ekonomskih, kulturnih i društvenih promjena;

Uzimajući u obzir s jedne strane teško ekonomsko i društveno okruženje, posebno budžetska ograničenja sa kojima se suočavaju zemlje članice i, s druge strane, potencijalne koristi koje mogu da proisteknu iz unapređenja radnog društva koje u punoj mjeri koristi koristi vještine svojih članova;

Zapažajući da se puno društveno i ekonomsko učešće radnika/ca sa porodičnim odgovornostima pozitivno odražava na efikasnost privrede, povećanje zaposlenosti i borbu protiv nezaposlenosti, a ima i ulogu u jačanju socijalne kohezije;

Imajući u vidu da uspjeh u ispunjenju ciljeva i realizaciji mjera i inicijativa naznačenih u donjem tekstu zahtijevaju i pojedinačne inicijative i kolektivne napore;

Nadalje, smatrajući da preduzimanje takvog kolektivnog napora podrazumijeva učešće, između ostalih, javnih organa, poslodavaca, organizacija poslodavaca i radnika/ca i ne-vladinih organizacija;

Budući svjesni da veći pristup žena pozicijama odgovornosti predstavlja važan činilac u promovisanju mjera koje su osmišljene da unaprijede jednake šanse za žene i muškarce;

Potvrđujući da usklađenost radnog i porodičnog života, a i samo promovisanje samoispunjenja u javnom, stručnom, društvenom i porodičnom životu predstavlja preduslov smislenog kvaliteta života i punog upražnjavanja fundamentalnih ljudskih prava u ekonomskoj i društvenoj sferi,

Preporučuje da vlade država članica:

- I. Preduzmu radnje u okviru opšte politike promovisanja jednakih mogućnosti i ravnopravnog tretmana kako bi se ženama i muškarcima omogućilo da, bez diskriminacije, bolje usklade radni i porodični život;
- II. Usvoje i implementiraju mjere i opšte principe opisane u dodatku ovoj preporuci na način koji smatraju najadekvatnijim da bi se postigao ovaj cilj u svijetlu nacionalnih prilika i prioriteta.

Dodatak Preporuci br. R (96)5

Opšti principi

1. S ciljem stvaranja povoljnijeg kvaliteta prilika i tretmana ženskih i muških radnika/ca, svaka zemlja članica bi trebalo da u svojoj nacionalnoj politici postavi cilj da se omogući da ljudi koji imaju porodične obaveze, a koji su zaposleni ili to žele da budu, koriste svoja prava a da ne trpe diskriminaciju ni, u mjeri mogućeg, konflikt između odgovornosti prema poslovnim i porodičnim obavezama.
2. Potreba žena i muškaraca da ispune svoje obaveze prema podizanju djece trebalo bi da dobije prioritet, ne samo kada su u pitanju vrlo mala djeca, već i kada su u pitanju njihova starija djeca. Takođe je važno da radnici budu u mogućnosti da ispune svoje rastuće obaveze prema drugim zavisnim članovima porodice, a posebno prema rođacima koji su stariji ili su invalidi.
3. Mjere opisane u ovom dodatku podrazumijevaju značajne promjene stavova, poslovnih struktura i modela rada u javnom i privatnom sektoru, i otuda je važno obezbijediti da mjere u ovom dodatku budu primijenjene sa punim uključivanjem i saradnjom svih subjekata na tržištu rada, uključujući poslodavce i organizacije poslodavaca i radnika/ca.
4. Iako se mjere opisane u ovom dodatku suštinski odnose na tržište rada, one same po sebi neće obezbijediti ravnopravniju usklađenost radnih i porodičnih obaveza. Stoga, bi trebalo uložiti koncentrisani napor u svim oblastima društvenog života da bi se promovisale i u obzir uzele promjene uloga žena i muškaraca i na radnom mjestu i kod kuće.
5. S ciljem da se promoviše uskladenost radnog i porodičnog života, trebalo bi preduzeti aktivnosti u izvjesnom broju oblasti programskih politika, tačnije u:
 - organizaciji radnog vremena
 - ukidanju diskriminacije između žena i muškaraca na tržištu rada
 - izgradnji adekvatnih finansijskih usluga u korist porodica,
 - prilagođavanju modela socijalne sigurnosti i poreskih sistema za povećanje broja različitih radnih modela,
 - organizaciji školskog rasporeda i nastavnih programa.

6. Značajan bi napor trebalo uložiti da bi se ojačale regulatorne/zakonske i socijalne infrastrukture koje podržavaju i pomažu radnicima koji moraju da usklade svoje radne i porodične obaveze.
7. Različiti instrumenti međunarodnih tijela koji su navedeni u preambuli ove preporuke trebalo bi da se što je moguće šire primjenjuju.

Organizacija radnog vremena

Opšte karakteristike

8. Vlade bi trebalo da promovišu fleksibilnost i, ondje gdje je to adekvatno, stimulišu organizacije poslodavaca i radnika/ca da promovišu takvu fleksibilnost tokom čitavog aktivnog radnog vijeka radnika/ca kako bi se u obzir uzele njihove porodične obaveze. Trebalo bi voditi računa o njihovim potrebama, posebno o njihovim pripremama za ulazak na tržišta rada ili njihov izlazak odatle.

Fleksibilna praksa zapošljavanja

9. Trebalo bi podsticati poslodavce da naprave fleksibilnu praksu zapošljavanja koja će omogućiti i ženama i muškarcima da na najbolji mogući način ispune zahtjeve svojih porodičnih obaveza. U mjeri mogućeg, trebalo bi uzeti u obzir individualne prilike u kojima živi svaki radnik/ca u pogledu njihovih porodičnih odgovornosti i potreba lica koja od njih zavise (na primjer, veličina porodice, da li se radi o samohranom roditelju ili da li su zavisna lica bolesna, stara ili imaju neku vrstu invalidnosti).
10. Fleksibilna i volonterska praksa zapošljavanja koja se široko ugovara između poslodavaca i radnika/ca trebalo bi da sadrži što je moguće više sljedećih opcija:
 - lakši pristup honorarnom poslu za one radnike/ce koji to žele;
 - lakši pristup, gdje je moguće, prilikama za rad »na daljinu« kao što je, na primjer, rad putem tele-konferencije ili rada kod kuće za radnike/ce koji to žele;
 - mogućnost da radnici imaju različito radno vrijeme i organizaciju radnog vremena, a da zadrže mogućnost da se vrate ne staro radno vrijeme;
 - da imaju mogućnost odsustvovanja za potrebe staranja o bolesnim članovima porodice ili onima koji su invalidi.
11. Fleksibilni modeli zapošljavanja trebalo bi da obezbijede uslove za zaposlenja koji su ekvivalentni ili uporedivi sa onima koje imaju stalno zaposleni radnici/ce na sličnim radnim mjestima. Države će se posebno stimulisati da ovaj princip jednakog i uporedivog tretmana prošire i na sledeće oblasti:
 - sigurnost zaposlenja,
 - zastupanje na radnom mjestu,
 - kretanje u službi, uključujući mogućnosti za unapredjenje
 - plata i ostale beneficije.
12. Žene bi trebalo da imaju pravo na pravnu zaštitu u slučaju trudnoće i, posebno, na adekvatnu dužinu trudničkog bolovanja, adekvatnu platu ili nadoknadu tokom ovog perioda i sigurnost zaposlenja.
13. I očevima novorodjenčadi trebalo bi dozvoliti kratko odsustvo sa rada da budu sa svojim porodicama. Pored toga, i otac i majka bi trebalo da imaju

pravo na roditeljsko odsustvo sa rada, čiju bi dužinu trebalo da odrede nacionalne vlasti, a da ne izgube ni posao, ni neka slična prava koja postoje u sklopu propisa iz oblasti socijalne zaštite ili radnih odnosa. Ova mogućnost bi trebalo da postoji i u smislu da se uzme parcijalno i da ga roditelji dijele.

14. Mjere opisane u paragrafu 13 trebalo bi jednako da se primjenjuju i u korist lica koja su usvojila dijete.
15. Povratak na posao na kraju roditeljskog odsustva trebalo bi da olakšaju, na primjer, usluge profesionalnog savjetovanja i obuke.

Ukidanje diskriminacije između žena i muškaraca na tržištu rada

16. Trebalo bi stimulisati smanjenje razlika u platama žena i muškaraca kako bi se postigla ravnomjernija podjela porodičnih odgovornosti u svakoj porodičnoj zajednici. Shodno tome, trebalo bi preduzeti mjere da se promovišu:
 - i. uravnoteženija zastupljenost žena i muškaraca u različitim sektorima i zanimanjima;
 - ii. smanjenje platnih razlika između zanimanja u kojima dominiraju žene i onih kojima dominiraju muškarci.
 - iii. smanjenje platnih razlika između žena i muškaraca u okviru istog zanimanja.

Razvijanje adekvano finansiranih usluga za podršku porodici

17. Trebalo bi da ženama i muškarcima na raspolaganju bude širok i raznolik dijapazon visoko-kvalifikovanih usluga u javnom i privatnom sektoru (uključujući i volonterski socijalni sektor i sektor samostalne djelatnosti pružanja usluga) kako bi bolje uskladili svoje poslovne i porodične odgovornosti. Trebalo bi da one funkcionišu na lokalnom nivou i da pokrivaju usluge staranja o djeci, čuvanje djece, podizanje djece koja ne mogu da se staraju sama o sebi, produženog boravka i staranja o rođacima koji su stari ili koji su invalidi.
18. Kako bi se obezbijedio uspjeh različitih usluga trebalo bi da se kolektivno finansiraju, a ne da ih samo finansiraju porodice. Njih bi takođe trebalo da aktivno koordiniraju različite zainteresovane strane, a to su nacionalne, regionalne i lokalne vlasti, poslodavci, organizacije poslodavaca i radnik/ca, kao i sami korisnici/e usluga.
19. Trebalo bi podsticati poslodavce da učestvuju, finansijski ili na drugi način, u pružanju brige o djetetu i olakšavanju ostalih porodičnih poslova za svoje radnike ili u drugim uslugama koje će im pomoći u ispunjavanju njihovih porodičnih obaveza.
20. Trebalo bi da korisnici dobiju punu informaciju o različitim uslugama koje su im otvorene, o standardu ovih usluga i njihovih promjena.
21. Kada se naplaćuju usluge za čuvanje djece i ostale usluge, cijene bi trebalo da budu razumne i/ili u skladu sa mogućnostima, i da odražavaju prirodu i kvalitet usluga koje pružaju javne ustanove. Tamo gdje je neophodno, i sa ciljem da se obezbijedi da ove usluge budu djelotvorne za radnike/ce sa niskim primanjima trebalo bi da javni organi obezbijede i finansijsku pomoć. Vlade bi trebalo da obezbijede da usluge budu otvorene za svu djecu i da ona ne budu isključena iz razloga koji su vezani za porodične prilike njihovih roditelja, pogotovo finansijske.

22. Pomoć porodicama može biti u obliku jednokratnih novčanih pomoći, besplatnog korišćenja usluga, usluga po jeftinijoj cijeni i javnog finansiranja pružalaca usluga. Trebalo bi posvetiti pažnju određivanju najefikasnijih sredstva za finansiranje ovih usluga.
23. Puni spektar javnih usluga, posebno javni prevoz i stanovanje, trebalo bi da budu organizovani sa ciljem da što bolje ispune potrebe radnika/ca sa porodičnim odgovornostima.

Prilagodjavanje modela socijalnog staranja i poreskih sistema da bi se povećala različitost modela rada

24. Gdje je neophodno, porez na dohodak i modele socijalnog staranja trebalo bi revidirati sa ciljem da se obezbijedi da njihovo funkcionisanje ne bude na uštrb cilju da se ženama i muškarcima omogući da bolje usklade svoje radne i porodične odgovornosti i da između sebe obezbijede ravnopravnu podjelu odgovornosti.
25. U cilju finansiranja pomoći o kojoj se govori u paragrafu 22, sistemi nakanda i poreza moraju se napraviti na takav način da se stimulišu poslodavci da obezbijede olakšice za svoje radnike/ce.
Organizacija rasporeda i nastavnih programa
26. Trebalo bi napraviti napor da se bolje usklade školski raspored i radno vrijeme.
27. Školski programi trebalo ba budu podrška podizanju svijesti o potrebama koje se odnose na usklađivanje radnog i porodičnog života.

Preporuka br. R(98)14
Odbora ministara državama članicama o integrisanju rodnog
aspekta u javnu politiku

(Preporuka je usvojena od strane Odbora ministara 7. oktobra 1998. godine na 643. sastanku zamjenika ministara)

Odbor ministara, po uslovima člana 15.b Statuta Savjeta Evrope,

smatrajući da je cilj Savjeta Evrope da postigne veće jedinstvo među svojim članicama u namjeri garantovanja i promovisanja ideala i principa koji su njihovo zajedničko nasleđe;

smatrajući da je ostvarivanje stvarne jednakosti između žena i muškaraca sastavni dio ovih ideala i principa;

uzimajući u obzir, u ovom kontekstu, Deklaraciju o jednakosti žena i muškaraca usvojenu 16. novembra 1998.godine;

imajući u vidu ciljeve postavljene u Deklaraciji i Platformi za akciju koja je usvojena na Četvrtoj svjetskoj konferenciji Ujedinjenih nacija o ženama (Peking, 1995.);

pozivajući se na Deklaraciju usvojenu na Drugom samitu Savjeta Evrope (oktobar 1997.), u kojoj su šefovi država i vlada zemalja članica Savjeta Evrope naglasili “značaj ujednačenije zastupljenosti muškaraca i žena u svim društvenim oblastima, uključujući politički život”, i u kojoj su pozvali na “nastavljanje procesa napretka u cilju ostvarivanja stvarne jednakosti u mogućnostima između muškaraca i žena”;

uzimajući u obzir Deklaraciju o jednakosti između muškaraca i žena, kao osnovnog demokratskog kriterijuma, usvojenu na 4. Evropskoj ministarskoj konferenciji o ravnopravnosti žena i muškaraca (Istanbul, novembar 1997.);

sa uvjerenjem, da je jedna od glavnih strategija za postizanje stvarne jednakosti između žena i muškaraca – integrisanje rodnog aspekta u javnu politiku;

pozdravljajući Izvještaj o integraciji rodne perspektive u glavne političke tokove, koga je podnio Nadzorni komitet za ravnopravnost žena i muškaraca (CDEG), postavljajući u njemu konceptualni okvir za uključivanje rodnog aspekta u javnu politiku i metodologiju za njegovu primjenu, uz primjere dobre prakse;

sa uvjerenjem, da će primjena strategije uključivanja rodnog aspekta u politiku, ne samo promovisati stvarnu jednakost između žena i muškaraca, nego će rezultirati boljom upotrebom ljudskih resursa, unapređujući odlučivanje i olakšavajući funkcionisanje demokratije;

preporučuje da vlade država članica:

- distribuiraju naširoko izvještaj Nadzornog komiteta za ravnopravnost žena i muškaraca o integrisanju rodnog aspekta u politiku i da podstaknu njegovu upotrebu, kao sredstva za primjenu ove strategije u javnom i privatnom sektoru;

- ohrabre donosioce odluka da se inspirišu ovim izvještajem u stvaranju pogodne klime i uslova za primjenu rodnog aspekta u političkim tokovima u javnom sektoru.

Preporuka Br. R (2000) 11
Odbora Ministara zemalja članica o mjerama za sprečavanje
trgovine ljudima u svrhu seksualnog eksploatisanja¹

*(Usvojena od strane Odbora ministara 19. maja 2000., na 710.-om sastanku
Zamjenika ministara)*

U skladu sa uslovima Člana 15.b Statuta Savjeta Evrope, Odbor ministara predlaže:

Imajući na umu da je u Evropi došlo do naglog porasta broja aktivnosti u vezi sa trgovinom ljudima u cilju seksualne eksploatacije, koja je često veoma profitabilan dio organizovanog kriminala kao i, u podjednako mjeri, način da organizovane grupe kriminalaca finansiraju i proširuju druge aktivnosti kao što je pranje novca i trgovina drogom i oružjem;

Imajući u vidu da trgovina ljudima u cilju seksualne eksploatacije u velikoj mjeri prevazilazi nacionalne granice, te da je stoga neophodno sačiniti opšte-evropsku strategiju za borbu protiv ovog fenomena i zaštitu njegovih žrtava, vodeći, pri tome, računa da se relevantne zakonske odredbe zemalja članica Savjeta Evrope usklade i uniformno i efikasno primjenjuju;

Pozivajući se na Deklaraciju prihvaćenu na Drugom samitu Savjeta Evrope (oktobar 1997.), u kojoj su predsjednici država i vlada zemalja članica Savjeta Evrope odlučili da 'traže zajednički odgovor na izazove koje pred njih stavlja porast (...) organizovanog kriminala (...) u cijeloj Evropi', i potvrdili svoju odlučnost 'u borbi protiv nasilja nad ženama i borbi protiv svih oblika seksualnog eksploatisanja žena';

Imajući na umu Evropsku konvenciju o zaštiti ljudskih prava i fundamentalnih sloboda (1950) i njene protokole;

Uzevši u obzir Evropsku društvenu povelju (1961), Reviziju evropske društvene povelje (1996), te Dodatni protokol Evropske društvene povelje kojim se obezbjeđuje Sistem kolektivnih žalbi;

Imajući na umu sljedeće preporuke Savjeta ministara zemljama članicama Savjeta Evrope: Preporuka No. R (91) 11 o seksualnoj eksploataciji, pornografiji i prostituciji i trgovini djecom i omladinom; Preporuka No. R (96) 8 o borbi protiv kriminala u Evropi u vremenu promjena; i Preporuka No. R (97) 13 u vezi sa zastrašivanjem svjedoka i pravima na odbranu;

Imajući na umu sljedeće tekstove usvojene na Parlamentarnoj skupštini Savjeta Evrope: Preporuku 1065 (1987) u vezi sa trgovinom djecom i drugim vidovima eksploatacije djece, Preporuku 1211 (1993) o tajnim migracijama: osobama koji trguju i zapošljavaju tajne migrante, Rezoluciju 1099 (1996) o seksualnom eksploatisanju

¹ Prilikom prihvatanja ove Preporuke, predstavnici Njemačke i Holandije su ukazali da će, u skladu sa Članom 10.2.c Pravilnika o proceduri na sastancima zamjenika ministara, zadržati pravo da se, u ime svojih vlada, slože ili ne slože sa paragrafom I.1 Dodatka Preporuci.

djece i Preporuku 1325 (1997) Savjeta Evrope o trgovini ženama i nasilnoj prostituciji u zemljama članicama Savjeta Evrope;

Pozivajući se na Konvenciju o eliminaciji svih vidova diskriminacije protiv žena (1979), te na druge međunarodne konvencije, kao što je Konvencija Ujedinjenih nacija o borbi protiv trgovine ljudima i borbi protiv eksploatacije prostitucije drugih lica (1949);

Imajući u vidu da trgovina ljudima u cilju seksualne eksploatacije, koja se prevashodno odnosi na žene i mlađa lica, može dovesti žrtve u ropski položaj;

Savjet ministara osuđuje trgovinu ljudima u cilju seksualne eksploatacije koja predstavlja kršenje ljudskih prava i ugrožava dostojanstvo i integritet ljudskog bića, i

Preporučuje vladama država članica da:

1. izvrše kritički pregled svog zakonodavstva i prakse u cilju uvođenja i, ukoliko je potrebno, primjene mjera opisanih u dodatku ove preporuke;
2. o ovoj preporuci obavijeste sva relevantna tijela, javna i privatna, posebno policiju i sudske vlasti, diplomatske misije, emigracione službe, profesionalce u oblasti obrazovanja, medicine i socijalnog staranja, kao i nevladine organizacije.

Dodatak Preporuci No. R (2000) 11

I Osnovni principi i pojmovi

1. Osnovni pojam se definiše na sljedeći način: trgovina ljudima u cilju seksualne eksploatacije podrazumijeva kupovinu ljudi, čak i uz njihov pristanak, od strane jednog ili više fizičkih ili pravnih lica, i/ili organizovanje eksploatacije transporta i/ili migracije, legalnih ili ilegalnih, a u cilju seksualnog eksploatisanja, inter alia pod prinudom, primjenom sile ili prijetnjom, prevarom, zloupotrebom položaja ili moći.

Polazeći od ovoga, vlade zemalja članica se pozivaju da razmotre sljedeće mjere:

II Opšte mjere

2. Preduzeti odgovarajuće pravne mjere u cilju obezbjeđivanja zaštite prava i interesa žrtava trgovine ljudima, posebno najugroženijih grupa: žena, adolescenata i djece.
3. Dati apsolutan prioritet pružanju pomoći žrtvama trgovine ljudima kroz rehabilitacione programe u slučajevima gdje je to moguće, kao i zaštititi žrtava od trgovaca ljudima.
4. Preduzeti akcije u cilju hapšenja, suđenja i kažnjavanja svih uključenih u trgovinu ljudima, te u cilju sprečavanja seks-turizma i svih drugih aktivnosti koje mogu dovesti do nekog oblika trgovine ljudima.
5. Trgovinu ljudima u cilju seksualne eksploatacije razmatrati kao dio organizovanog kriminala na međunarodnom nivou, te, s tim u vezi, pozvati na

koordiniranu akciju koja će uzeti u obzir uslove i na državnom i na internacionalnom nivou.

III Polazne osnove za preduzimanje akcije i metode

6. Preduzeti koordiniranu akciju uz upotrebu multidisciplinarnog pristupa koji će obuhvatiti predstavnike sudske, administrativne, carinske, pravne i imigracione vlasti, kao i nevladine organizacije.
7. Podstaći saradnju putem bilateralnih i unilateralnih sporazuma, kako na nivou zvaničnih vlasti, tako i na nivou nevladinih organizacija, između zemalja iz kojih žrtve trgovine ljudima dolaze, zemalja preko kojih se vrši tranzit i zemalja koje su odredište ovakve trgovine.
8. Da bi se ovakvim mjerama obezbijedila čvrsta i pouzdana osnova za borbu protiv trgovine ljudima, podstaći obavljanje istraživanja na nacionalnom i međunarodnom nivou, a u vezi sa, naročito:
 - uticajem medija, i, prevashodno, svih novih informacionih i komunikacionih tehnologija, na trgovinu ljudima u cilju seksualne eksploatacije;
 - klijentima trgovine ljudima: trendovima u potražnji i posljedicama do kojih oni dovode u trgovini ljudima u cilju seksualne eksploatacije;
 - porijeklom samog fenomena trgovine ljudima i metodama koje se koriste.
9. Razmotriti mogućnost osnivanja istraživačkih centara koji će se specijalizovati za oblast trgovine ljudima u cilju seksualne eksploatacije.
10. Na nacionalnom i međunarodnom nivou preduzeti korake u cilju stvaranja baze podataka i formiranja statistike uz pomoć kojih se se može više saznati o fenomenu trgovine ljudima u cilju seksualne eksploatacije; ako je moguće, izvršiti upoređivanje načina na koji se ovaj fenomen razvija u različitim državama-članicama Savjeta Evrope.

IV Prevencija

i. Razvijanje svijesti i informacije

11. Organizovati informativne kampanje sa naglaskom na odnos između polova, u cilju podizanja svijesti javnog mnjenja o situacijama visokog rizika koje mogu dovesti do trgovine ljudima i njenim negativnim efektima, te u cilju diskreditovanja ideje o lakom sticanju novca putem prostitucije; ciljna grupa ovakve kampanje su sva lica koja trgovina ljudima može da obuhvati, posebno žene izbjeglice i žene koje apliciraju za ulazak u zemlju.
12. Organizovati informativne kampanje u cilju diskreditovanja seks-turizma i destimulisanja potencijalnih učesnika od ulaska u takvu vrstu aktivnosti.
13. Dostavljati odgovarajuće informacije, kao što su dokumenti, video snimci i brošure o trgovini i seksualnoj eksploataciji žena, djece i mlađih osoba, diplomatskim predstavništvima, javnim vlastima, medijima, humanitarnim nevladinim organizacijama, te drugim javnim i privatnim organizacijama u zemlji-domaćinu potencijalnih žrtava.
14. U svakoj zemlji raditi, što više i što detaljnije, na širenju informacija o zdravstvenim rizicima koji proizilaze iz seksualne eksploatacije.
15. Podsticati i organizovati aktivnosti u cilju podizanja svijesti profesionalaca u oblasti medija o problemima u vezi sa trgovinom ljudima u cilju seksualne eksploatacije, kao i o uticaju koji mediji mogu imati na ovom polju.

ii. Obrazovanje

16. Uvesti ili unaprijediti programe seksualnog obrazovanja u školama, s posebnim naglaskom na jednakost polova i poštovanje ljudskih prava i dostojanstva pojedinca; pri tome imati na umu prava djeteta, kao i prava njegovih/njenih roditelja, zakonskih staratelja ili drugih lica koja su zakonski odgovorna za dijete.
17. Školskim programima obavezno obuhvatiti informacije o rizicima eksploatacije, seksualnog zlostavljanja i trgovine kojima djeca mogu biti izložena, kao i informacije o načinima zaštite; ove informacije treba dostaviti i mlađim osobama van školskog sistema i roditeljima.
18. Dječacima i djevojčicama pružiti takvo obrazovanje u kome nema stereotipa zasnovanih na razlici između polova; nastavnici, kao i sva druga lica uključena u nastavu moraju biti obučeni da u procesu nastave vode računa i o ovim pitanjima.

iii. Obuka

19. Organizovati specijalne kurseve kojima će se socijalni radnici, kao i zaposleni u medicinskim, diplomatskim, konzularnim, pravosudnim, carinskim i policijskim institucijama i ustanovama, obučiti da prepoznaju slučajeve trgovine ljudima u cilju seksualne eksploatacije i da na odgovarajući način reaguju.
20. Uvesti i/ili razviti programe specijalističke obuke policajaca za ovaj domen kriminalnih aktivnosti.
21. Od posebne je važnosti kreiranje specifičnih programa obuke i razmjene iskustava u cilju unapređivanja saradnje policije i nevladinih organizacija koje se bave zaštitom žrtava.
22. Organizovati program obuke imigracionih službenika i pogranične policije koji će im pomoći da utvrde da li su lica koja putuju u inostranstvo, naročito mlađe osobe bez pratnje roditelja ili staratelja, uključena u trgovinu ljudima, i na taj način doprinijeti prevenciji ovog fenomena.

iv. Dugoročne akcije

23. Boriti se protiv dugoročnih uzroka trgovine ljudima koji su često povezani sa ekonomskom nejednakošću između razvijenih i manje razvijenih država, posebno putem poboljšavanja socijalnog i ekonomskog statusa žena u manje razvijenim državama.
24. Uzeti u obzir ekonomsku, socijalnu, migracionu, itd. politiku zemlje, potrebu za unapređivanjem uslova u kojima žive žene, te raditi na prevenciji trgovine ljudima u cilju seksualnog eksploatisanja.
25. Širiti informacije o mogućnostima legalnih migracija u cilju razvijanja svijesti o legalnim uslovima i postupcima dobijanja viza i dozvola za boravak.

V Pomoć i zaštita žrtava

i. Podrška žrtvama

26. Podstaći osnivanje i razvoj centara i drugih objekata za prihvata žrtava trgovine ljudima koji bi davali informacije o pravima žrtava, te pružali medicinsku, socijalnu ili administrativnu pomoć u cilju reintegracije žrtava u zemlju porijekla ili u zemlji domaćinu.
27. Posebno je važno pružiti mogućnost žrtvama da, u prihvatnim centrima ili sličnim institucijama, dobiju pravnu pomoć na maternjem jeziku.

ii. Pravne radnje

28. Gdje god je to moguće, žrtvama trgovine, prvenstveno djeci i svjedocima, obezbijediti specijalnu (audio ili video) opremu pomoću koje će moći da upute svoje žalbe, te zahvaljujući kojoj će moći da zaštite svoj život i lično dostojanstvo i smanje broj formalnih postupaka i njihovih traumatskih posljedica.
29. Ukoliko je to neophodno, a posebno u slučaju kada postoje cijele kriminalne mreže, preduzeti korake ka zaštiti žrtava, svjedoka i njihovih porodica od zastrašivanja i represalija.
30. Uspostaviti sistem zaštite žrtava koji će imati efikasna sredstva za borbu kako protiv zastrašivanja žrtava i njihovih porodica, tako i protiv realnih prijetnji njihovom fizičkom integritetu, u zemlji porijekla i u zemlji domaćinu.
31. Pružiti zaštitu porodicama žrtava trgovine ljudima u zemlji porijekla
32. Ukoliko je to potrebno, zaštitom obuhvatiti i članove asocijacija i organizacija koji pomažu žrtvama tokom sudskih i krivičnih postupaka.
33. Omogućiti relevantnim sudovima da od počinilaca zahtijevaju naplatu odštete žrtvama.
34. Ako je potrebno, u skladu sa državnim zakonima, žrtvama obezbijediti privremeni boravak u zemlji odredištu da bi im se omogućilo da svjedoče tokom sudskog procesa povedenog protiv počinioaca; neophodno je da, tokom ovog perioda, žrtve imaju pristup socijalnoj i medicinskoj pomoći.
35. Razmotriti, ukoliko je to potrebno, mogućnost statusa privremenog boravka iz humanitarnih razloga.

iii. Socijalne mjere za pomoć žrtvama trgovine ljudima u zemlji porijekla

36. Podsticati i podržavati uspostavljanje mreže nevladinih organizacija koje se bave pružanjem pomoći žrtvama trgovine ljudima.
37. Unapređivati saradnju između nevladinih organizacija i objekata za prihvata u zemlji porijekla radi pružanja pomoći oko povratka žrtava i njihove reintegracije.

iv. Pravo na povratak i rehabilitacija

38. Žrtvama trgovine ljudima garantovati pravo na povratak u zemlju porijekla; preduzeti sve neophodne korake u tom smislu, uključujući sporazume o saradnji između zemlje porijekla i zemlje domaćina.
39. Uspostaviti sistem finansiranja povratka žrtava i njihove reintegracije u zemlju porijekla kroz bilateralne sporazume.
40. Organizovati sistem socijalne podrške koji će pratiti da li se povratnicima pruža medicinska i socijalna pomoć, te da li imaju podršku i pomoć porodice.
41. Uvesti posebne mjere u vezi sa zapošljavanjem žrtava.

VI Saradnja sudova i krivično zakonodavstvo

42. Donijeti ili pooštriti zakone u vezi sa kažnjavanjem trgovine ljudima u cilju seksualne eksploatacije te, ukoliko je potrebno, uvesti pojmove za specifične kriminalne radnje.
43. Uvesti ili pooštriti sankcije koje su proporcionalne ozbiljnosti kriminalne radnje, uključujući preventivne zatvorske kazne, te obezbijediti efikasnu saradnju između sudova i izručenje optuženih ili osuđenih lica.
44. Preduzeti neophodne korake u cilju oduzimanja i konfiskovanja instrumenata koji se koriste u trgovini ljudima, kao i stečenog profita, bez predrasuda prema pravima i dobroj vjeri trećih lica.
45. Pomoći policijsku istragu i posmatranje objekata u kojima se vrši eksploatacija žrtava, i, ukoliko je to potrebno, organizovati njihovo zatvaranje.
46. Uvesti pravila u vezi sa odgovornošću pravnih lica, kao i odgovarajuće sankcije.
47. Omogućiti izručenje osoba koje se bave ovom vrstom trgovine u zemlju u kojoj postoje dokazi o njihovim kriminalnim radnjama, a u skladu sa važećim međunarodnim standardima.
48. Uspostaviti pravila ekstrateritorijalne jurisdikcije koja će dozvoljavati podizanje optužbe i donošenje presude protiv lica koja su počinila zločin u oblasti trgovine ljudima u cilju seksualne eksploatacije, bez obzira na to u kojoj zemlji je počinjen zločin; ovim treba da budu obuhvaćeni i slučajevi kada je zločin učinjen u više zemalja.
49. U skladu sa nacionalnim zakonima koji se tiču zaštite privatnosti, kao i u skladu sa odredbama Konvencije o zaštiti pojedinca u vezi sa automatskom obradom ličnih podataka koju je usvojio Savjet Evrope, uspostaviti i održavati informacione sisteme koji mogu biti od koristi za podizanje optužbe i donošenje presude protiv kriminalnih radnji u oblasti trgovine ljudima.

VII Mjere koje je potrebno preduzeti u cilju koordinacije i kooperacije

i. Na državnom nivou

50. Uspostaviti koordinacioni mehanizam koji će biti zadužen da, na nivou države, osmisli strategiju borbe protiv trgovine ljudima, te da uspostavi multidisciplinarni pristup ovom problemu.
51. Pomoću ovog mehanizma podstaći razmjenu informacija, kompilaciju statistike i evaluaciju dobijenih praktičnih nalaza, trendova u trgovini ljudima, te rezultata državne politike u borbi protiv trgovine ljudima.
52. Upotrijebiti ovaj mehanizam za uspostavljanje veza sa istim mehanizmima u drugim zemljama i međunarodnim organizacijama u cilju koordinacije aktivnosti, posmatranja, revidiranja i implementiranja nacionalnih i internacionalnih strategija za borbu protiv trgovine ljudima.

ii. Na međunarodnom nivou

53. Iskoristiti, u što je moguće većoj mjeri, sve dostupne internacionalne instrumente i mehanizme koji se mogu primijeniti u borbi protiv trgovine ljudima, posebno u cilju oduzimanja i konfiskovanja profita stečenog kroz ovu aktivnost.
54. Ustanoviti međunarodno tijelo čiji će cilj biti borba protiv trgovine ljudima, i, naročito, sastavljanje dosijea, na evropskom nivou, o nestalim licima, u skladu sa državnim zakonima u vezi sa zaštitom ličnih podataka.
55. Povećati i unaprijediti razmjenu informacija i saradnju između država na bilateralnom nivou, posebno kroz međunarodne organizacije uključene u borbu protiv trgovine ljudima.
56. Ukoliko to već nisu učinile, vlade se pozivaju da razmotre mogućnost potpisivanja i ratifikovanja sljedećih konvencija i povelja Savjeta Evrope: Konvencije o pranju novca, potrazi, zaplijeni i konfiskaciji profita stečenog kriminalnim radnjama (1990), Revizije evropske društvene povelje (1996) i Dodatnog protokola Revizije evropske društvene povelje u vezi sa sistemom kolektivne žalbe (1995), Evropske konvencije o primjeni dječjih prava (1996), Konvencije o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena (1979) i njenog Protokola o opciji (1999), kao i Konvencije Ujedinjenih Nacija o pravima djeteta (1989), i/ili da razmotre ukidanje postojeće uzdržanosti prema ovim instrumentima.

Vlade se pozivaju da u svoje nacionalne sisteme inkorporiraju sve mjere koje su neophodne za primjenu principa i standarda definisanih u Akcionom programu usvojenom na IV Svjetskoj konferenciji o ženama (Peking, 4.-15. septembra 1995.), a posebno Dio IV.D, kao i dogovorene zaključke usvojene na 42-oj sjedinici Komisije UN za status žena, rezoluciju koja je usvojena redovnim postupkom na Generalnoj skupštini UN o trgovini ženama i djevojkama, deklaraciju usvojenu na Ministarskoj konferenciji koja sadrži Evropske smjernice za mjere prevencije i borbe protiv trgovine ženama u cilju seksualne eksploatacije (Hag, 24.-26. april 1997.), te sljedeće preporuke Savjeta ministara državama-članicama Savjeta Evrope: Preporuku No.R (80) 10 o mjerama protiv transfera novca kriminalnog porijekla i mjerama za njegovo čuvanje, Preporuku No. R (85) 11 o poziciji žrtve u okviru krivičnog zakona i procedure krivičnog gonjenja, i Preporuku No. R (87) 21 o pomoći žrtvama i prevenciji viktimizacije.

Preporuka Rec (2002)5 Odbora ministara zemljama članicama o zaštiti žena od nasilja

*(Usvojio Odbor ministara 30. aprila 2002. god.
na 794. sjednici pomoćnika ministara)*

Odbor ministara po odredbama Člana 15b Statuta Savjeta Evrope, Ponovo potvrđuje da je nasilje nad ženama rezultat nepostojanja ravnoteže moći između muškaraca i žena i vodi ka ozbiljnoj diskriminaciji prema ženskom polu, kako u društvu, tako i u porodici;

Potvrđujući da nasilje nad ženama predstavlja i kršenje i narušavanje ili potiranje njihovih ljudskih prava i fundamentalnih sloboda;

Ističući da nasilje nad ženama predstavlja kršenje njihovog fizičkog, fiziološkog i/ili seksualnog integriteta;

Ističući sa zabrinutošću da su žene često podvrgnute višestrukoj diskriminaciji po osnovu pripadanja rodu kao i porijeklu, ali i žrtve tradicionalnog ili običajnog ponašanja koje je nespojivo sa njihovim ljudskim pravima i fundamentalnim slobodama;

Imajući u vidu da je nasilje nad ženama u suprotnosti sa uspostavljanjem jednakosti i mira, i predstavlja glavnu prepreku bezbjednosti građana i demokratiji u Evropi;

Sa zabrinutošću primjećujući stepen nasilja nad ženama u porodici, bez obzira u kojem se obliku dešavalo, i na svim nivoima društva;

Smatrajući hitnim borbu protiv ovog fenomena koji pogadja sva evropska društva i tiče se svih njenih članica;

Podsjećajući se na Finalnu deklaraciju usvojenu na Drugom samitu Savjeta Evrope (Strazbur, 1997. god.) u kojoj šefovi država i vlada država članica potvrđuju njihovu odlučnost da se bore protiv nasilja nad ženama i svih oblika seksualne eksploatacije žena;

Imajući na umu odredbe Evropske konvencije o ljudskim pravima (1950. god.) i sudsku praksu koja iz nje proističe, koje štite, izmedju ostalog, pravo na život i pravo da ne budete podvrgnuti torturi ili nehumanom ili ponižavajućem tretmanu ili kazni, pravo na slobodu i bezbjednost i pravo na pošteno sudjenje;

Imajući u vidu Evropsku socijalnu povelju (1961. god.) i revidiranu Evropsku socijalnu povelju (1996. god.), posebno odredbe koje se u njima odnose na jednakost između žena i muškaraca u pogledu zapošljavanja, kao i Dopunski protokol Evropskoj socijalnoj povelji kojim se obezbjeđuje sistem kolektivnih žalbi;

Podsjećajući na sljedeće preporuke Komiteta ministara zemljama članicama Savjeta Evrope: Preporuka Br. R(79) 17 koja se odnosi na zaštitu djece od lošeg postupanja prema njima; Preporuka Br. R(85) 4 o nasilju u porodici; Preporuka Br. R (85) 11 o položaju žrtve u okviru krivičnog zakona i krivičnog postupka; Preporuka Br. R (87) 21 o pomoći žrtvama i sprečavanju viktimizacije; Preporuka Br. R (90) 2 o socijalnim

mjerama koje se odnose na nasilje u porodici; Preporuka Br. R (91) 11 koja se odnosi na seksualnu eksploataciju, pornografiju i prostituciju i trgovinu djecom i mladim ljudima; Preporuka Br. R (93) 2 o medicinsko-socijalnim aspektima zlostavljanja djece; Preporuka Br. R (2000) 11 o djelovanju protiv trgovine ljudima za potrebe seksualnog eksploatisanja i Preporuka Rec (2001) 16 o zaštiti djece od seksualnog eksploatisanja.

Podsjećajući takođe na deklaracije i preporuke usvojene na 3. Evropskoj ministarskoj konferenciji o jednakosti žena i muškaraca Savjeta Evrope (Rim, 1993. god.);

Imajući na umu Deklaraciju Ujedinjenih nacija o eliminisanju nasilja nad ženama (1993.), Konvenciju Ujedinjenih nacija o eliminisanju svih oblika diskriminacije nad ženama (1979.), Konvenciju Ujedinjenih Nacija protiv transnacionalnog organizovanog kriminala i njen Protokol za sprečavanje, potiskivanje i kažnjavanje trgovine ljudima, posebno ženama i djecom (Peking, 1995.), Platformu za akciju usvojenu na 4. Svjetskoj konferenciji o ženama (Peking, 1995.) i Rezoluciju o daljim aktivnostima i inicijativama u primjeni Pekinške platforme za akciju usvojene od strane Generalne skupštine Ujedinjenih nacija (23. vanredna sjednica, Njujork, 5-9 jun, 2000.);

Imajući na umu Konvenciju Ujedinjenih nacija o pravima djeteta (1989.), kao i Opcioni protokol o prodaji djece, dječijoj prostituciji i dječijoj pornografiji (2000);

Takodje imajući na umu Konvenciju Međunarodne organizacije rada Br. 182 koja se odnosi na Zabranu i hitno djelovanje na eliminaciji svih oblika rada djece (1999.) i Preporuku (R 190) o najgorim oblicima rada djece (1999.);

Podsjećajući na osnovne principe međunarodnog humanitarnog prava, posebno 4. Ženevsku konvenciju koja se odnosi na zaštitu civila u toku rata (1949.) i 1. i 2. dopunskog Protokola iste;

Podsjećajući takodje na uključivanje rodno orjentisanih krivičnih djela i seksualnog nasilja u Statut Međunarodnog krivičnog suda (Rim, 17. jul 1998.);

Preporučuje da vlade država članica:

I Izvrše reviziju njihovih zakona i programskih politika sa ciljem da

1. garantuju ženama priznanje, uživanje, korišćenje i zaštitu ljudskih prava i fundamentalnih sloboda;
2. preduzmu neophodne mjere, tamo gdje je to adekvatno, da obezbijede da žene mogu slobodno i istinski da koriste svoja ekonomska i socijalna prava;
3. obezbijede da se u cijeloj zemlji koordiniraju sve mjere i da iste budu usredsrijeđene na potrebe žrtava i da relevantne državne institucije kao i nevladine organizacije budu uključene u definisanje i implementaciju neophodnih mjera, posebno onih koje su pomenute u ovim preporukama;
4. podsticati na svim nivoima rad ne-vladinih organizacija uključenih u borbu protiv nasilja nad ženama i uspostaviti aktivnu saradnju sa ovim ne-vladinim organizacijama, uključujući odgovarajuću logističku i finansijsku pomoć;

II Priznati da države imaju obavezu da upotrijebe određene mjere da spriječe, istraže i kazne nasilja, bilo da su ih izvršila država ili fizičko lice i da žrtvama obezbijedi zaštitu.

III Priznati da je nasilje muškaraca nad ženama nešto što je glavni strukturalni i društveni problem koji počiva na nejednakom odnosu snaga između žena i muškaraca i, zbog toga, podsticati aktivno učešće muškaraca u aktivnostima koje imaju za cilj borbu protiv nasilja nad ženama;

IV Podržati sve relevantne institucije koje imaju posla sa nasiljem nad ženama (policiju, zdravstvene i socijalne ustanove) da prave srednjeročne i dugoročne koordinirane akcione planove koji će omogućiti realizaciju aktivnosti na suzbijanju nasilja i zaštitu žrtava;

V Unaprijediti istraživanja, prikupljanje podataka i udruživanje insitucija na nacionalnom i internacionalnom nivou;

VI Promovisati osnivanje programa visokog obrazovanja i istraživačkih centara na nivou univerziteta da se bave pitanjima jednakosti, posebno nasiljem nad ženama;

VII Unaprijediti interakcije između naučne zajednice, ne-vladinih organizacija u toj oblasti, političkih faktora i zakonodavnih, medicinskih, obrazovnih, socijalnih ustanova i policije sa ciljem da se osmisle koordinirane aktivnosti protiv nasilja;

VIII Usvojiti i primijeniti mjere opisane u dodatku ove preporuke na način koji se smatra najadekvatnijim u svijetlu prilika u zemlji i preovlađujućih prioriteta, ali razmisliti i o pravljenju nacionalnog plana djelovanja na suzbijanju nasilja nad ženama;

IX Informisati Savjet Evrope o tome kakve su aktivnosti napravljene u odnosu na odredbe ove preporuke na nacionalnom nivou.

Dodatak na Preporuku Rec (2002)5

Definicija

1. Za potrebe ove preporuke termin »nasilje nad ženama« ima se shvatiti kao svako nasilje koje ima u osnovi rodno obilježje a koje za rezultat ima ili bi moglo da ima fizičku, seksualnu ili psihološku štetu ili patnju žene, uključujući prijetnju od takvih radnji, prisilu ili samovolju, bez obzira na to da li se to dešava u javnom ili privatnom životu. Ovo uključuje, ali se ne svodi samo na sledeće:
 - a. nasilje koje se dešava u porodici ili domaćinstvu uključujući, između ostalog, fizičku i mentalnu agresiju, emocionalnu i psihološko nasilje, silovanje i seksualno iskorištavanje, incest, silovanje bračnog druga, redovnih ili povremenih pratnera ili u okviru vanbračne zajednice, krivična djela počinjena u ime časti, sakaćenje genitalija kod žena i seksualno sakaćenje, kao i druge tradicionalne radnje koje nanose štetu ženi, poput ugovorenih brakova;
 - b. nasilje koje se dešava u široj zajednici uključujući, između ostalog, silovanje, seksualno iskorištavanje, seksualno zlostavljanje i

zastrašivanje na radnom mjestu, u institucijama ili na drugim mjestima, trgovina ženama za potrebe seksualnog i ekonomskog iskorišćavanja, i seksualni turizam;

- c. nasilje koje počinje ili oprostite država ili njeni činovnici;
- d. kršenje ljudskih prava žena u slučajevima oružanog konflikta, posebno uzimanja talaca, nasilna iseljenja, sistematska silovanja, seksualno ropstvo, nasilno zatrudnjavanje i trgovina ljudima za potrebe seksualnog i ekonomskog iskorišćavanja.

Opšte mjere koje se odnose na nasilje nad ženama

2. Na državama je odgovornosti i interes, ali i prioritet u nacionalnim politikama da štite prava žena kako one ne bi bile predmet nasilja bilo koje vrste ili od bilo kojeg subjekta. U ovom cilju se države ne mogu pozivati na običaj, religiju ili tradiciju kao sredstvo za izbjegavanje ove obaveze.
3. Države članice bi trebalo da uvedu, razviju i/ili ondje gdje je potrebno poboljšaju nacionalne programske politike protiv nasilje koje će se zasnivati na:
 - a. maksimalnoj sigurnosti i zaštiti žrtava;
 - b. osnaženju žena žrtava optimalnim strukturama podrške i pomoći da bi se izbjegla sekundarna viktimizacija;
 - c. prilagodjavanju krivičnog i građanskog prava uključujući i sudski postupak;
 - d. podizanju svijesti javnosti i obrazovanju djece i mladih;
 - e. obezbjeđivanju posebne obuke za stručnjake koji se srijeću sa nasiljem nad ženama;
 - f. prevenciju u svakoj oblasti ponaosob;
4. U ovom okviru biće neophodno da se gdje god je moguće na nacionalnom nivou i u saradnji, gdje je neophodno, sa regionalnim i lokalnim vlastima, osniva vladina institucija ili tijelo za koordiniranje zaduženo za primjenu mjera za borbu protiv nasilja nad ženama kao i za redovni monitoring i evaluaciju svake vrste pravne reforme ili novog oblika intervencije u oblasti aktivnosti protiv nasilja, u konsultaciji sa ne-vladinim organizacijama i akademskim i drugim institucijama.
5. Trebalo bi napraviti istraživanje, prikupljanje podataka i umrežavanje na nacionalnom i međunarodnom nivou, posebno u sledećim oblastima:
 - a. priprema statistike klasifikovane po polu, integrisanoj statistici i zajedničkim indikatorima kako bi se bolje procijenio stepen nasilja nad ženama;
 - b. srednjeročne i dugoročne posljedice napada na žrtve;
 - c. posljedice koje nasilje ima na svjedoke, između ostalog, u okviru porodice;
 - d. zdravlje, socijalne i ekonomske cijene nasilja nad ženama;
 - e. procjene efikasnosti pravosudnog i pravnog sistema u borbi protiv nasilja nad ženama;
 - f. uzroci nasilja nad ženama tj. razlozi koji kod muškaraca izazivaju nagon za nasilje i razlozi zbog kojih društvo opravdava takvo nasilje;
 - g. izrade kriterijuma za repere na planu nasilja.

Informacije, svijest javnosti, obrazovanje i obuka

Dražave članice bi trebalo da:

6. sakupe i javnosti stave na raspolaganje odgovarajuće informacije koje se odnose na različite tipove nasilja i njihove posljedice po žrtve, uključujući integrisane statističke podatke, koristeći sve raspoložive medije (štampa, radio i televizija itd.);
7. mobilišu javno mnjenje organizujući ili podržavajući konferencije i informativne kampanje kako bi društvo bilo svjesno problema i njegovih pogubnih posljedica po žrtve i društvo uopšte i na osnovu toga diskutovati o temi nasilja nad ženama na otvoren način, bez predrasuda ili unaprijed smišljenih ideja;
8. u osnovne programe obuke za policajce, zaposlene u pravosuđu i stručnjake iz zdravstva i socijalne zaštite uključiti elemente koji se odnose na tretman domaćeg nasilja kao i drugih oblika nasilja koje pogađa žene;
9. programe stručne obuke ovog osoblja dopuniti informacijama i obukom kako bi im dali sredstva za otkrivanje i upravljanje kriznim situacijama i usavršavanje načina na koje primaju, saslušavaju i savjetuju žrtve;
10. stimulišu učešće ovih stručnjaka u specijalizovanim programima obuke na način što će učiniti da to bude kriterijum nagrađivanja;
11. podstaknu integrisanje pitanja koja se odnose na nasilje nad ženama u obuku sudija;
12. podstaknu samoregulacione profesije, kao što su terapijskog tipa, da naprave strategije protiv seksualnog zlostavljanja koje bi mogle da budu izvršene od strane ljudi na funkcijama;
13. organizuju kampanje podizanja svijesti javnosti o nasilju muškaraca nad ženama sa naglaskom na to da bi muškarci trebalo da budu odgovorni za svoje postupke i ohrabrivati ih da analiziraju i onesposobljavaju mehanizme nasilja i da usvajaju drugačije ponašanje;
14. uvedu i ojačaju rodni aspekt u obrazovnim programima o ljudskim pravima i da ojačaju programe seksualnog obrazovanja koji daju poseban značaj jednakosti polova i uzajamnom poštovanju;
15. obezbijede da i dječaci i djevojčice dobiju osnovno obrazovanje koje izbjegava društvene i kulturne obrasce, predrasude i stereotipne uloge polova, a imaju obuku iz vještina samopouzdanja sa posebnom pažnjom posvećenom mladim ljudima koji u školi imaju probleme; da obuče sve koji rade u nastavi da koncept jednakosti polova integrišu u izvođenje nastave;
16. uključe u školske planove i programe posebne informacije o pravima djece, sos-telefonima, institucijama kod kojih mogu potražiti pomoć i o ljudima kojima se u povjerenju mogu obratiti.

Mediji

Države članice bi trebalo da:

17. podstiču medije da promovišu imidž žena i muškaraca lišen stereotipa a zasnovan na poštovanju ličnosti i ljudskog digniteta i da izbjegavaju programe koji povezuju seks sa nasiljem; u mjeri mogućeg, ovi kriterijumi bi također trebalo da budu uzeti u obzir i u oblasti novih informacionih tehnologija;
18. podstiču medije da učestvuju u informativnim kampanjama kojima se upozorava šira javnost na pojavu nasilja nad ženama;
19. podstiču organizovanje obuke da bi se informisali medijski poslenici i upozorili na moguće posledice programa koji povezuju seks sa nasiljem;

20. podstiču izradu kodeksa ponašanja za medijske poslenike koji bi obradili i pitanje nasilja nad ženama, a što se tiče djelokruga organizacija koje prate rad medije, koje postoje ili će biti osnovane, podsticati ih da rade na analizi aspekata nasilja nad ženama i seksizma (seksualne diskriminacije)

Lokalno, regionalno i urbano planiranje

Države članice bi trebalo da:

21. podstiču donosiocima odluka na planu lokalnog, regionalnog i urbanog planiranja da u obzir uzmu potrebu da se pojača sigurnost žena i da se spriječi dešavanje nasilja na javnim mjestima;
22. preduzeti što je moguće više mjera u ovom pogledu, pogotovo onih koje se odnose na javnu rasvetu, organizaciju javnog prevoza i usluga taksi prevoza, izgled i plan parkinga i stambenih zgrada.

Pomoć za žrtve i njihova zaštita (prijem, tretman i savjetovanje)

Države članice bi trebalo da:

23. obezbijede da žrtve, bez ikakve diskriminacije, dobiju neposrednu i sveobuhvatnu pomoć koja će se pružati kroz koordiniran, multidisciplinarni i profesionalni napor bez obzira da li one ulože žalbu, uključujući medicinska i forenzička ispitivanja i tretman, zajedno sa post-traumatskom psihološkom i socijalnom podrškom kao i pravnom pomoći; ovo bi trebalo da se obezbijedi na bazi povjerenja, besplatno i da pomoć u svakom trenutku bude dostupna;
24. posebno bi trebalo da obezbijede da sve usluge i pravna sredstva koje imaju žrtve nasilja u porodici budu pružene imigrantkinjama na njihov zahtjev;
25. preduzmu sve neophodne mjere da bi se obezbijedilo prikupljanje forenzičkih dokaza i informacija prema standardizovanom protokolu i obrascima;
26. obezbijede dokumentaciju posebno namijenjenu žrtvama kojom se žrtve informišu na jasan i razumljiv način o njihovim pravima, usluzi koju su dobile i aktivnostima koje mogu da planiraju ili preduzmu bez obzira na to da li ulažu žalbu ili ne, kao i mogućnostima da nastave da dobijaju psihološku, medicinsku i socijalnu podršku i pravnu pomoć;
27. unaprijede saradnju između policije, medicinskih i socijalnih službi i pravosudnog sistema kako bi se obezbijedile takve koordinirane aktivnosti i pospješilo i podržalo osnivanje mreža saradnje ne-vladinih organizacija;
28. podstiču osnivanje službi za djelovanje u slučaju opasnosti kao što su susedi telefoni za žrtve nasilja i/ili lica koje su suočena ili im prijete opasnost od nasilja; redovno prate pozive i procjenjuju podatke dobijene kroz ukazivanje pomoći sa dužnim poštovanjem standarda zaštite podataka;
29. obezbijede da policija i drugi organi za održavanje reda prime, pruže tretman i savjetuju žrtve na adekvatan način na osnovu poštovanja ljudi i njihovog digniteta, i da pritužbe tretiraju na povjerljiv način; posebno obučeno osoblje bi odmah trebalo da sasluša žrtve u prostorijama koje su uređene tako da omogućavaju da se stvori odnos povjerenja između žrtve i policajca i da obezbijedi, u mjeri mogućeg, da žrtve nasilja imaju mogućnost da ih sasluša policajka, ukoliko one to žele;
30. u tom cilju, preduzmu korake da se poveća broj policajki na svim nivoima odgovornosti;
31. da se postaraju da o djeci na sveobuhvatan način vodi brigu specijalno obučeno osoblje u svim relevantnim fazama (prvi prijem, policija, javni tužilac i sudovi) i da obezbijedena pomoć bude prilagođena potrebama djeteta;

32. preduzmu korake da obezbijede neophodnu psihološku i moralnu podršku za djecu koja su žrtve nasilja kroz stvaranje odgovarajućih mogućnosti i obezbijediti obučeno osoblje da se bavi djetetom od prvog kontakta do oporavka; ove bi usluge trebalo obezbijediti besplatno;
33. preduzeti sve neophodne mjere da se obezbijedi da niko od žrtava ne doživi sekundarnu (ponovnu) viktimizaciju ili bilo kakav drugi rodno nesenzitivan tretman od strane policije, zaposlenih u zdravstvenim i socijalnim službama koje su odgovorne za pružanje pomoći, kao i osoblja u sudovima.

Krivično pravo, gradjansko pravo i sudski postupak

Krivično pravo

Države članice bi trebalo da:

34. se postaraju da krivični zakon propisuje da bilo koji čin nasilja protiv lica, posebno fizičko i seksualno nasilje, predstavlja kršenje fizičke, psihološke i/ili seksualne slobode ili integriteta, a ne samo kršenje morala, časti ili pristojnosti;
35. obezbijede odgovarajuće mjere i sankcije u nacionalnom pravu čime će omogućiti da se preduzme brza i djelotvorna akcija protiv počinitelja nasilja i da se ispravi šteta pričinjena ženama koje su žrtve nasilja. Posebno bi nacionalni propisi trebali da:
 - kažnjavaju seksualno nasilje i silovanje između supružnika, stalnih ili povremenih partnera i vanbračnih partnera;
 - kažnjavaju svaku seksualnu radnju koja je počinjena protiv lica koje na to ne daje pristanak, čak i ako ne pokazuju znake otpora;
 - kažnjavaju seksualnu penetraciju bilo koje prirode ili sa bilo kojim sredstvom kod osobe koja na to ne daje pristanak;
 - kažnjavaju svaku zloupotrebu ranjivosti trudnice, bespomoćne osobe, bolesne, fizički ili mentalno hendikepirane osobe ili lica koja zavise od tuđe pomoći;
 - kažnjavaju svaku zloupotrebu položaja počinioca, a posebno odraslog lica vis-a-vis djeteta

Gradjansko pravo

Države članice bi trebalo da:

36. obezbijede da u slučajevima gdje je činjenično utvrđeno nasilje, žrtve dobiju odgovarajuće obeštećenje za bilo kakve novčane, fizičke, psihološke, moralne i socijalne štete koje su pretrpjele u srazmjeri prema stepenu težine, uključujući i pokriće napravljenih troškova;
37. predvidjeti uspostavljanje finansijske sisteme za obeštećenje žrtava.

Sudski postupak

Države članice bi trebalo da:

38. obezbijede da sve žrtve nasilja imaju mogućnost da pokrenu postupak kao i da, tamo gdje je to adekvatno, isto mogu i javne i privatne organizacije sa statusom pravnog lica koje postupa u njihovu odbranu, ili zajedno sa žrtvama ili u njihovo ime;
39. naprave odredbe kako bi obezbijedili da krivični postupak može da inicira javni tužilac;

40. podstiču tužioce da nasilje nad ženama i djecom smatraju otežavajućim ili odlučujućim faktorom u odlučivanju da li da vrše krivično gonjenje u javnom interesu;
41. preduzmu sve neophodne korake da bi obezbijedili da se u svakoj fazi u postupku u obzir uzmu fizičko i psihičko stanje žrtve i da oni mogu da dobiju medicinsku i psihološku njegu;
42. predvide instituciju sa specijalnim uslovima za saslušanje žrtava ili svjedoka nasilja kako bi se izbjeglo ponavljanje svjedočenja i da bi se u postupku smanjili traumatizirajući efekti;
43. obezbijede da pravila postupka preduprije nepotrebna i/ili ponižavajuća ispitivanja za žrtvu ili svjedoka nasilja poklanjajući dužnu pažnju traumi koju su doživjeli kako bi se izbjeglo dalje traumiranje;
44. tamo gdje je neophodno, obezbijediti da su preduzete mjere da bi se žrtve efikasno zaštitile od prijetnji i moguće osvete;
45. preduzmu konkretne mjere da bi se obezbijedila zaštita dječijih prava tokom postupka;
46. obezbijede da djecu na svim ročištima prate njihovi pravni zastupnici ili odrasla osoba po izboru, ako je to primjenjivo, osim ako u vezi sa tim licem sud nije donio obrazloženu odluku u suprotnosti sa tim;
47. obezbijede da djeca imaju mogućnost da pokrenu postupak kroz posredovanje njihovog pravnog zastupnika, javne ili privatne organizacije ili bilo kojeg odraslog lica po njihovom izboru za koje odobrenje daju pravni subjekti i, ukoliko je neophodno, da imaju na raspolaganju besplatnu pravnu pomoć;
48. obezbijede da za seksualne delikte i krivična djela ograničavajući rok ne počinje do dana kada žrtva postane punoljetna;
49. obezbijede da se obaveze čuvanja službene tajne oslobode, samo u izuzetnim okolnostima, ona lica koja bi obavljajući svoj posao, nakon ispitivanja ili date povjerljive informacije, mogla da saznaju za slučajeve djece koja su bila izložena seksualnom nasilju;

Interventni programi za počinioce nasilja

Države članice trebalo bi da:

50. organizuju interventne programe osmišljene da podstaknu počinioce nasilja da usvoje nenasilni model ponašanja time što će im pomoći da postanu svjesni svojih djela i da prepoznaju svoju odgovornost;
51. obezbijede počiniocu mogućnost da prati interventne programe, ali ne u zamjenu za kaznu, već kao dodatnu mjeru koja ima za cilj da spriječi nasilje; učešće u ovakvim programima bi trebalo ponuditi na dobrovoljnoj osnovi;
52. razmotre osnivanje specijalizovanih i od države priznatih centara za intervenciju za nasilnike i centre za podršku za koje inicijativu daju nevladine organizacije i udruženja koja imaju resurse na raspolaganju;
53. obezbijede saradnju i koordinaciju između interventnih programa koji su usmjereni na muškarce i onih koji se bave zaštitom žena.

Dodatne mjere u pogledu seksualnog nasilja

Genetska baza podataka

Države članice bi trebalo da:

54. razmotre mogućnost da osnuju nacionalne i evropske banke podataka koje sadrže genetske profile svih identifikovanih i neidentifikovanih počinitelaca seksualnog nasilja kako bi se uspostavila efikasna politika hvatanja počinitelaca,

spriječilo povratništvo i da bi se uvažili standardi koje su na ovom planu postavili domaći propisi i Savjet Evrope;

Dopunske mjere u vezi sa nasiljem u porodici

Države članice bi trebalo da:

55. klasifikuju kao krivična djela sve oblike nasilja u porodici;
56. revidiraju i/ili povećaju kazne, gdje je neophodno, za napad i prebijanje sa umišljajem koje je počinjeno u porodici, bez obzira na to o kojem se članu porodice radi;
57. isključe preljubu kao izgovor za nasilje u porodici;
58. predvide mogućnost preduzimanja mjera da bi se:
 - a. omogućilo policijskim jedinicama da udju u mjesto boravka ugrožene osobe, uhapsu počinioca i postaraju se da isti/a bude izveden/a pred sudiju;
 - b. omogućilo pravosudnim organima da usvoje zabranu počiniocu da kontaktira, komunicira ili približava se žrtvi, da stanuje ili ulazi na određena, definisana, mjesta kao privremene mjere sa ciljem da se zaštite žrtve;
 - c. uspostavi obavezni protokol za postupanje kako bi policija i zdravstvene i socijalne službe mogle pridržavati iste procedure;
 - d. unaprijedile proaktivne usluge zaštite žrtve uz pomoć kojih se preuzimaju inicijative za kontaktiranje žrtve čim se policiji sačini izvještaj;
 - e. obezbijedila odlična saradnja svih relevantnih institucija, kao što su policijske vlasti, sudovi i servisi za zaštitu žrtava kako bi se žrtvi obezbijedilo da preduzme sve neophodne relevantne pravne i praktične mjere kako bi koristila pomoć i preduzela radnje protiv počinioca u postavljenim rokovima i bez neželjenih kontakata sa počiniocem;
 - f. propisala kaznu za svako kršenje mjera koje su vlasti izrekle počiniocima;
59. razmotre da ženama imigrantkinjama koje su bile ili jesu žrtve domaćeg nasilja, gdje je neophodno, daju nezavisno pravo na prebivalište kako bi im se pomoglo da ostave svoje muževe nasilnike, a da ne moraju da napuštaju zemlju domaćina.

Dopunske mjere u pogledu seksualnog uznemiravanja

Države članice bi trebalo da:

60. preduzmu korake da zabrane sve vrste ponašanja seksualne prirode ili drugih ponašanja zasnovanih na seksu, a koje štetno utiču na dignitet žena na radnom mjestu, uključujući i ponašanje pretpostavljenih i kolega: svako ponašanje seksualne prirode sa kojim u vezi počinitelj koristi autoritet položaja na poslu gdje god da se desi (uključujući i situacije koje su vezane za komšijske odnose, odnose između učenika i nastavnika, uznemiravanje telefonom itd.). Ove situacije predstavljaju povredu digniteta ličnosti;
61. promovišu svijest o seksualnom uznemiravanju, informacije o tome i sprečavanje seksualnog uznemiravanja na radnom mjestu ili u vezi sa poslom ili isto činiti kad god se uznemiravanje desi i preduzeti odgovarajuće mjere da zaštite žene i muškarce od takvih ponašanja.

Dopunske mjere u vezi sa osakaćenjem genitalija

Države članice bi trebalo da:

62. kažnjavaju svako sakaćenje genitalnih organa žene ili djevojčice bilo da je za to postojao njen pristanak ili ne; osakaćenjem genitalija smatra se zašivanje klitorisa, izrezivanje, klitoridektomija i infibulacija;
63. kazne svako lice koje je namjerno učestvovalo, pomagalo ili podsticalo bilo koji oblik osakaćenja genitalija kod žene sa ili bez njenog pristanka, takva djela bi trebala kazniti čak iako bi bila učinjena samo djelimično;
64. organizuju informativne kampanje i kampanje za prevenciju sa ciljem da dio javnosti kojeg se to tiče, a pogotovo imigranti i izbjeglice, upozna sa rizicima po zdravlje žrtava i krivičnim sankcijama za počinioce;
65. na oprez pozovu radnike/ce u zdravstvu, posebno ljekare odgovorne za pred i post-natalne medicinske preglede i za praćenje zdravlja djece;
66. dogovore zaključivanje ili osnaženje bilateralnih sporazuma koji se odnose na prevenciju i zabranu sakaćenja genitalija kod žena i krivično gonjenje za počinioce istog;
67. razmotre mogućnost da se garantuje specijalna zaštita za ove žene kao ugroženu grupu po osnovu pripadnosti određenom polu.

Dopunske mjere koje se odnose na nasilje u konfliktnim i post-konfliktnim situacijama

Države članice trebalo bi da:

68. kažnjavaju sve oblike nasilja nad ženama i djecom u situacijama konflikta, u skladu sa odredbama međunarodnog humanitarnog prava, bez obzira da li se dešavaju u obliku poniženja, mučenja, seksualnog ropstva ili smrti kao posledice tih djela;
69. kažnjavaju silovanje, seksualno ropstvo, nasilnu trudnoću, prinudnu sterilizaciju ili bilo koji drugi oblik seksualnog nasilja slične težine kao neprihvatljivo kršenje ljudskih prava, kao krivična djela protiv humanosti i, ako se učine u okolnostima oružanog konflikta, kao ratne zločine;
70. obezbijede zaštitu svjedoka pred domaćim sudovima i međunarodnim krivičnim sudovima u kojima se sudi za genocid, zločin protiv humanosti i ratne zločine;
71. obezbijede socijalnu i pravnu zaštitu za sva lica koja su pozvana da svjedoče pred domaćim sudovima i međunarodnim krivičnim sudovima u kojima se sudi za genocid, zločin protiv humanosti i ratne zločine;
72. razmotre mogućnost da se garantuje status izbjeglice ili supsidijarnu zaštitu od uznemiravanja po osnovu pola i/ili dozvola boravka iz humanitarnih razloga za žene žrtve nasilja tokom konflikta;
73. podrže i finansiraju nevladine organizacije koje pružaju savjetodavne usluge i pomoć ženama žrtvama nasilja tokom konflikta i u post-konfliktnim situacijama;
74. u post-konfliktnim situacijama promovišu integrisanje pitanja koja su karakteristična za žene u procese obnove i političkog oporavka u pogodjenim područjima;
75. na nacionalnom i međunarodnom nivou obezbijede da svaku intervenciju u područjima koja su pogođena konfliktom izvodi osoblje rodno senzitivisano kroz posebnu obuku;
76. podrže i finansiraju programe koji će držati rodno-senzitivnog pristupa u pružanju pomoći žrtvama konflikata i doprinosti obnovi i repatrijaciji nakon konflikta;

Dopunske mjere koje se odnose na nasilje u institucionalnim okruženjima
Države članice bi trebalo da:

77. kažnjavaju sve oblike fizičkog, seksualnog i psihološkog nasilja koje je učinjeno ili oprosteno od strane države ili njenih zvaničnika, gdje god da se ona dogode, a posebno u zatvorima ili pritvorima, psihijatrijskim institucijama itd;
78. kažnjavaju sve oblike fizičkog, seksualnog i psihičkog nasilja učinjenog ili oprosteno u situacijama u kojim može tražiti odgovornost države ili treće strane, kao na primjer u internatima, penzionerskim domovima i drugim ustanovama.

Dopunske mjere koje se odnose na propust u pogledu poštovanja
slobode izbora u vezi sa reprodukcijom

Države članice trebalo bi da:

79. zabrane prisilnu sterilizaciju ili abortus, kontracepciju koja je prinudna ili prisilna i pre-natalni odabir pola djeteta i da u tom smislu preduzmu određene mjere;

Dopunske mjere koje se odnose na ubistvo zbog okaljane časti
Države članice trebalo bi da:

80. kažnjavaju sve oblike nasilja nad ženama i djecom koji su izvršeni u skladu sa običajem »ubistva zbog okaljane časti«;
81. preduzmu sve neophodne mjere da spriječe »ubistva zbog okaljane časti« uključujući i informativne kampanje koje su usmjerene na djelove javnosti i stručnjake na koje se odnose ova pitanja, posebno sudije i pravne stručnjake;
82. kažnjavati svakoga ko namjerno učestvuje, pomaže ili podržava »ubistva zbog okaljane časti«;
83. podržavaju nevladine organizacije i druge grupe koje se bore protiv ovih pojava.

Dopunske mjere koje se odnose na rane brakove
Države članice bi trebalo da:

84. zabrane brakove na silu koji se zaključuju bez pristanka osoba na koje se odnosi;
85. preduzmu neophodne mjere da spriječe ili prekinu praksu prodaje djece.

**Preporuka Rec (2003)3 Odbora ministara
zemljama članicama o balansiranoj učešću žena i muškaraca
u političkom i javnom odlučivanju**

*(Usvojio Odbor ministara 12. marta 2003. god.
na 831. sjednici pomoćnika ministara)*

Odbor ministara po odredbama Člana 15b Statuta Savjeta Evrope,
Imajući na umu da žene čine više od polovinu stanovništva i glasačkog tijela u zemljama članicama Savjeta Evrope, ali da su znatno manje zastupljene u političkom i javnom odlučivanju u velikom broju zemalja članica;
Imajući u vidu da, uprkos postojanju *de jure* jednakosti, distribucija moći, odgovornosti i pristupa ekonomskim, društvenim i kulturnim resursima između žena i muškaraca još je uvijek znatno nejednaka zbog istrajavanja dominantnih tradicionalnih podjela uloga;
Imajući na umu da funkcionisanje izbornih sistema i političkih institucija, uključujući političke partije može da bude zapreka učešće žena u političkom i javnom životu;
Smatrajući da je balansirano učešće žena i muškaraca u političkom životu pitanje punog uživanja ljudskih prava, socijalne pravde i neophodan uslov za bolje funkcionisanje demokratskog društva;
Smatrajući da bi realizovanje balansiranoj učešća žena i muškaraca u političkom i javnom odlučivanju dovelo do boljeg i efikasnijeg vođenja politike kroz ponovno definisanje političkih prioriteta i stavljanja novih pitanja na političku agendu kao i do popravljanja kvaliteta života za sve;
Smatrajući da je ravnomjerno učešće žena i muškaraca u političkom i javnom odlučivanju potrebno za razvoj i stvaranje Evrope na osnovama jednakosti, socijalne kohezije, solidarnosti i poštovanja ljudskih prava;
Pozivajući se na deklaraciju usvojenu na Drugom samitu Savjeta Evrope (Oktobar, 1997. god.) na kojem su šefovi država i vlada zemalja članica SE naglasili »značaj ravnomjernije zastupljenosti muškaraca i žena u svim sektorima društva, uključujući politički život« i pozvali na »kontinuirani napredak u pogledu postizanja stvarne jednakosti šansi za žene i muškarce«;
Imajući na umu Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i fundamentalnih sloboda (1950. god.) i protokole;
Imajući na umu Evropsku socijalnu povelju (1961.), revidiranu Evropsku socijalnu povelju (1996.) i Dopunski protokol za Evropsku socijalnu povelju koji propisuje Sistem kolektivnih peticija (1995.);
Imajući na umu tekstove usvojene na Evropskoj ministarskoj konferenciji o ljudskim pravima, održanoj u Rimu 2000. god;
Imajući na umu sledeće Preporuke Savjeta ministara državama članicama SE: Preporuku Br. R(85)2 o pravnoj zaštiti od polne diskriminacije, Preporuku Br. R(96)5 o usklađivanju rada i porodičnog života i Preporuku Br. R(98)14 o integrisanju rodni aspekata u javne politike;
Imajući na umu sledeće tekstove koje je usvojila Parlamentarna skupština Savjeta Evrope: Preporuku 1229 (1994.) o jednakosti prava žena i muškaraca, Preporuku 1269 (1995.) o postizanju stvarnog napretka u pravima žena od 1995. god. i Preporuku 1413 (1999.) o jednakoj zastupljenosti u političkom životu;
Imajući na umu Univerzalnu deklaraciju Ujedinjenih nacija o ljudskim pravima i Mejdunarodnu povelju o građanskim i političkim pravima;
Pozivajući se na Konvenciju Ujedinjenih nacija o eliminaciji svih oblika diskriminacije nad ženama (CEDAW, 1979. god.), posebno na članove 7 i 8;

Pozivajući se također na Pekinšku platformu za akciju kao i Dogovorene zaključke Specijalne sjednice Generalne skupštine UN iz 2000. god. (Peking +5);

Imajući u vidu da demokratija više ne može da priušti sebi da zanemari kompetentnost, vještine i kreativnost žena već se moraju rodno senzitivisati i uključiti žene različitih profila i različitih godina u političko i javno odlučivanje na svim nivoima;

U vidu imajući visoki prioritet koji Savjet Evrope pridaje promovisanju demokratije i ljudskih prava,

Preporučuje da vlade zemalja članica:

- I. posvete promovisanju balansirane zastupljenosti žena i muškaraca javnim priznanjem da je dijeljenje na ravne časti ovlaštenja za rukovođenje između žena i muškaraca različitih profila i godina pojačava i obogaćuje demokratiju;
- II. štite i promovišu jednaka građanska i politička prava žena i muškaraca, uključujući kandidovanje za funkciju i slobodu udruživanja;
- III. obezbijede da žene i muškarci mogu da uživaju vlastita prava glasa i, u tom cilju, da preduzmu sve neophodne mjere da ukinu praksu glasanja po porodičnoj šemi;
- IV. izvrše reviziju propisa i prakse sa ciljem da se obezbijede realizaciju i implementaciju strategija i mjera opisanih u ovoj preporuci;
- V. promovišu i podržavaju posebne mjere da stimulišu i podržavaju želje žena da učestvuju u političkom i javnom odlučivanju;
- VI. razmotre postavljanje ciljeva koji su povezani sa rokovima sa ciljem da dovedu do ravnomjernog učešća žena i muškaraca u političkom i javnom odlučivanju;
- VII. obezbijede da se pažnji svih relevantnih institucija i javnih i privatnih tijela, posebno nacionalnih parlamenata, lokalnih i regionalnih vlasti, političkih partija, javnih servisa, javnih i polu-javnih organizacija, preduzeća, sindikata, organizacija poslodavaca i ne-vladinih organizacija približi ova preporuka;
- VIII. prate i procjenjuju napredak u postizanju ujednačenog učešća žena i muškaraca u političkom i javnom životu, i da redovno podnose izvještaje Komitetu ministara o mjerama koje su preduzete i napretku koji je na ovom polju napravljen.

Dodatak Preporuci Rec (2003)3

Za potrebe ove preporuke, ravnomjerno učešće žena i muškaraca imaće da znači da zastupljenost bilo žena, bilo muškaraca u bilo kojem od organa koji donose odluke u političkom ili javnom životu ne bi trebalo da padne ispod 40%.

Na osnovu ovoga, vlade zemalja članica pozvane su da razmotre sljedeće mjere:

A. Pravne i upravne mjere

Države članice bi trebalo da:

1. razmotre moguće ustavne i/ili pravne promjene, uključujući pozitivne mjere za akciju koje bi olakšale ravnomjernije učešće žena i muškaraca u političkom i javnom odlučivanju;

2. usvoje administrativne mjere tako da službeni jezik reflektuje ravnomjernu podjelu vlasti između žena i muškaraca;
3. razmotre usvajanje zakonskih reformi kojim se uvodi prag pariteta za kandidate na izborima na lokalnom, nacionalnom i nadnacionalnom nivou. Ondje gdje postoji proporcionalna lista, razmotre uvođenje sistema »cik-cak«;
4. razmotre mogućnost realizacije ovoga kroz javno finansiranje političkih partija kako bi se iste motivisale da promovišu rodnu jednakost;
5. ondje gdje se pokazalo da izborni sistemi negativno utiču na političku zastupljenost žena u izbornim tijelima, prilagode ili reformišu ove sisteme kako bi isti unaprijedili ravnomjernu zastupljenost polova;
6. razmotre mogućnost usvajanja odgovarajućih zakonskih mjera sa ciljem da se ograniči istovremeno vršenje više političkih funkcija;
7. usvoje odgovarajuće propise i/ili administrativne mjere da unaprijede uslove rada za izabrane predstavnike na lokalnom, regionalnom, nacionalnom i nad-nacionalnom nivou da bi obezbijedili demokratičniji pristup organima u koje se biraju predstavnici;
8. usvoje odgovarajuće pravne i/ili administrativne mjere da podrže izabrane predstavnike u usklađivanju njihovih porodičnih i javnih odgovornosti i, posebno, da podstiču parlamente i lokalne i regionalne vlasti da obezbijede da njihov raspored radnog vremena i metodi rada omogućavaju izabranim predstavnicima oba pola da usklade njihov radni i porodični život;
9. razmotre mogućnost usvajanja odgovarajućih zakonskih i/ili administrativnih mjera da obezbijede rodno uravnoteženu zastupljenost na svim imenovanjima u javne komitete koje postavljaju ministar ili vlada;
10. obezbijede rodno uravnoteženu zastupljenost na mjestima ili funkcijama na koja postavljenja vrše vlada ili drugi javni organi;
11. obezbijede da procesi odabira, zapošljavanja i imenovanja na čelne pozicije u smislu javnog odlučivanja budu rodno senzitivni i transparentni;
12. učine da javna uprava bude za primjer kako u pogledu rodne ravnoteže u podjeli pozicija na kojima se odlučuje, tako i u pogledu jednakih prilika za građenje karijere za žene i muškarce;
13. razmotre mogućnost usvajanja odgovarajućih propisa i/ili administrativnih mjera da bi se obezbijedila rodno ravnomjerna zastupljenost u svim nacionalnim delegacijama u međunarodnim organizacijama i forumima;
14. posvete dužnu pažnju rodnoj ravnoteži prilikom imenovanja predstavnika u međunarodne komitete za medijaciju i pregovaranje, posebno u mirovnim procesima i rješavanju konflikata;
15. razmotre mogućnost preduzimanja zakonskih i/ili administrativnih mjera sa ciljem da se podstaknu i podrže poslodavci da omogućе onima koji učestvuju u političkim i javnim procesima odlučivanja da imaju pravo da uzmu slobodne dane, a ne budu kažnjeni zbog toga;
16. formiraju, ondje gdje je neophodno, podrže i ojačaju rad nacionalnih mašinerija za jednakost da bi napravili ravnomjernu participaciju u političkom i javnom životu;

17. podstiču parlamente na svim nivoima da osnivaju parlamentarne komitete ili delagacije za ženska prava i jednake mogućnosti i da u cjelokupnom radu daju obilježje rodnog aspekta;

B. Potporne mjere

Države članice bi trebalo da:

18. podrže svim raspoloživim mjerama, programima usmjerenim na stimulisanje rodne ravnoteže u političkom životu i procese javnog odlučivanja koje pokreću ženske organizacije i sve organizacije koje rade na rodnoj jednakosti;
19. razmotre mogućnost uspostavljanja banke podataka o ženama koje žele da budu aktivne na političkim i javnim funkcijama;
20. podrže i razviju žensku političku akciju stvarajući mogućnost da se funkcionerke udružuju na lokalnom, regionalnom, nacionalnom i međunarodnom nivou;
21. razviju i podrže programe usavršavanja kojim rukovode mentori/ke ili iskusni stručnjaci, izgradnje povjerenja, liderstva i obuku žena koje namjeravaju da se počnu baviti političkim i javnim poslovima za rad sa medijima;
22. podstiču obuku žena kandidatkinja i izabраниh predstavnica da koriste informacione i komunikacione tehnologije;
23. u nastavne planove i programe u školama ugrade aktivnosti obrazovanja i obuke sa ciljem da se senzitiviju mladi ljudi o rodnoj jednakosti i da ih pripreme da budu demokratski orjentisani građani/ke;
24. promoviju učešće mladih ljudi, posebno mladih žena u udruženjima da bi im se omogućilo da steknu iskustvo, znanje i kapacitete koji su prenosivi na planu institucionalne, a posebno političke participacije;
25. podstiču omladinska udruženja da obezbijede ravnomjerno učešće žena i muškaraca u njihovim strukturama odlučivanja;
26. podstiču veće uključivanje etničkih i kulturnih manjina, posebno žena u ovim manjinama u odlučivanje na svakom nivou;
27. informišu političke partije o različitim strategijama koje razne zemlje koriste da promoviju ravnomjerno učešće žena i muškaraca u izabranim skupštinama; podstiču ih da implementiraju jednu ili više ovih strategija da promoviju ravnomjerno učešće žena i muškaraca na pozicijama na kojima se odlučuje u okviru partijskih struktura;
28. podrže programe koje inciraju socijalni partneri (organizacije poslodavaca i radnika/ca) na promovisanju ravnomjerne participacije žena i muškaraca na odgovornim pozicijama i na onima na kojima se odlučuje u svojim redovima i u kontekstu kolektivnog pregovaranja;
29. podstiču ustanove i udruženja da obezbijede ravnomjernu zastupljenost žena i muškaraca u tijelima u kojima se odlučuje, posebno na onima koje dobijaju subvencije za obezbjedjivanje javnih usluga ili implementiranje javnih usluga;
30. promoviju kampanje koje su usmjerene na širu javnost da bi podigle svijest javnosti o značaju rodno ravnomjerne zastupljenosti u političkom i javnom odlučivanju kao preduslov prave demokratije;
31. promoviju kampanje usmjerene na podsticanje podjele odgovornosti između žena i muškaraca u privatnoj sferi;

32. promovišu kampanje koje su usmjerene na specifične grupe, posebno na političare, socijalne partnere i one koji angažuju i kandiduju političke i javne funkcionere/ke kako bi podigli njihovu svijest o značaju rodno ravnomjerne zastupljenosti u političkom i javnom odlučivanju;
33. organizuju interaktivne seminare o rodnoj jednakosti za ključne ličnosti u društvu, kao što su lideri/ke i visoki zvaničnici/e, da bi ih učinili svjesnim značaja ravnomjerne participacije žena i muškaraca ne na svim nivoima odlučivanja;
34. podrže ne-vladine organizacije i istraživačke institute da rade studije o učešću žena i uticaju žena na odlučivanje i okruženje u kojem dolazi do odlučivanja;
35. obavljaju istraživanja o distribuciji glasova prema sondažama javnog mnjenja kako bi odredili obrazac po kojem glasaju žene i muškarci;
36. promovišu istraživanje o preprekama koje sprečavaju pristup žena političkim i javnim funkcijama na različitim nivoima i objave rezultate;
37. promovišu rezultate o učešću žena u odlučivanju u društvenom i ne-vladinom sektoru;
38. promovišu rodno senzitivna istraživanja o ulogama, funkcijama, statusu i uslovima za rad svih biranih funkcionera/ki na svim nivoima;
39. promovišu ravnomjerno učešće u strukturama u kojima se odlučuje u medijima, uključujući upravljanje, programiranje, obrazovanje, obuku i regulatora;
40. podrže obuku i podizanje svijesti za sve studente/kinje žurnalizma i stručnjake iz medija o pitanjima koja su povezana sa jednakošću prema polovima i kako da se izbjegnu stereotipi o polovima i seksizam;
41. podstiču medijske stručnjake da obezbijede da žene i muškarci kandidati/kinje i izabran/e predstavnici/e dobiju jednaku zastupljenost u medijima, posebno tokom izbornog perioda.

C. Monitoring

Države članice bi trebalo da:

42. razmotre mogućnost da osnuju nezavisna tijela kao što su opservatorija ili posebno tijelo za medijaciju sa ciljem da se prati vladina politika u oblasti balansirane participacije žena i muškaraca u političkom i javnom životu ili za to zaduže nacionalne mašinerija za jednakost polova;
43. razmotre mogućnost osnivanja i primjene indikatora za monitoring i procjenu balansirane participacije žena i muškaraca u odlučivanju na osnovu uporedivih međunarodnih podataka razdvojenih na polove;
44. razmotre mogućnost usvajanja sljedećih indikatora za mjerenje napretka na planu političkog i javnog odlučivanja:
 - i. procenat žena i muškaraca koji su birani u parlamente (nacionalne, regionalne) i lokalne skupštine prema političkoj partiji;
 - ii. procenat žena i muškaraca biranih u parlamente (nacionalne) u poređenju sa brojem kandidata/kinja prema političkoj partiji (stopa uspješnosti);
 - iii. procenat žena i muškaraca u nacionalnim delegacijama u izabranim skupštinama kao što su Parlamenarna skupština Savjeta Evrope i Kongres lokalnih i regionalnih zajednica Evrope i u međunarodne organizacije i forume;

- iv. procenat žena i muškaraca u nacionalnim, saveznim i regionalnim vladama;
 - v. broj žena i muškaraca ministara u različitim oblastima djelovanja (portfolia, ministarstva) nacionalnih, saveznih i regionalnih vlada država članica;
 - vi. procenat najviše kotiranih žena i muškaraca državnih službenika/ca i njihova raspoređenost na oblasti djelovanja;
 - vii. procenat žena i muškaraca sudija u vrhovnom sudu;
 - viii. procenat žena i muškaraca u tijelima koja postavlja vlada;
 - ix. procenat žena i muškaraca na pozicijama odlučivanja u političkim partijama na nacionalnom nivou;
 - x. procenat žena i muškaraca u organizacijama poslodavaca, radnika/ca i u stručnim udruženjima i procenat žena i muškaraca u njihovim tijelima za donošenje odluka na nacionalnom nivou;
45. predaju svojim parlamentima izvještaj o preduzetim mjerama i postignutom napretku prema gore navedenim indikatorima svake druge godine;
46. objave svake druge godine izvještaje o preduzetim mjerama i napravljenom napretku u pogledu uključenosti žena u odlučivanje i na široko distribuirati ove izvještaje;
47. objaviti i napraviti lako dostupnim statistiku o kandidatima/kinjama za političke funkcije i izborne pozicije sa informacijom o polu, godištu, zanimanju, profesionalnom sektoru (javnom, privatnom), obrazovanju;
48. podsticati redovne analize eksponiranosti i načina predstavljanja žena i muškaraca u nacionalnim informativnim programima i aktuelnim vijestima, posebno tokom izbornih kampanja.

Preporuka 1325 (1997)¹

Parlamentarne skupštine o trgovini ženama i prisilnoj prostituciji u zemljama članicama Savjeta Evrope

1. Skupština je uznemirena dramatičnim porastom pojave trgovine ženama i prisilne prostitucije u zemljama članicama Savjeta Evrope posljednjih godina. Zabrinuta je sve većim uključivanjem grupa organizovanog kriminala u ova unosna krivična djela, koje ovim grupama služe kao osnova za finansiranje i širenje njihovih drugih aktivnosti, kao što je promet droga i oružja i pranje novca. Skupština je takođe zabrinuta o sve gorem tretmanu prokrijumčarenih žena, na granici ropstva, do kojeg je sa tim doslo.

3. Skupština definiše trgovinu ženama i prisilnu prostituciju kao svaki zakonit ili nezakonit transport žena i/ili trgovinu njima, sa ili bez njihove početne saglasnosti, radi ekonomske dobiti, u svrhu kasnije prisilne prostitucije, prisilnog braka, odnosno drugih vidova prisilnog seksualnog iskorišćavanja. Korišćenje sile može biti fizičko, seksualno i/ili psihološko, i obuhvata zastrašivanje, silovanje, zloupotrebu autoriteta ili situaciju zavisnog položaja.

3. Smatrajući tako definisanu trgovinu ženama i prisilnu prostituciju jednim vidom nehumanog i degradirajućeg tretmana i flagrantnog kršenja ljudskih prava, Skupština osjeća potrebu za preduzimanje hitne i objedinjene akcije od strane Savjeta Evrope, njenih zemalja članica pojedinačno i ostalih međunarodnih organizacija. U tim okvirima, ona pozdravlja usvajanje, 29. novembra 1996, zajedničkog akcionog programa u ovoj oblasti od strane Evropske Unije, koji, međutim, ne sadrži nikakve obavezujuće preporuke. Savjet Evrope, kao pan-evropska organizacija sa jasnim mandatom u oblasti ljudskih prava, koja grupiše i zemlje porijekla i zemlje destinacije žena koje su predmet ove trgovine, u idealnoj je poziciji da preuzme vođstvo u borbi protiv trgovine ženama i prisilne prostitucije i treba tako i da postupi bez daljeg odlaganja.

4. Skupština preporučuje da Komitet ministara pripremi jednu konvenciju o trgovini ženama i prisilnoj prostituciji, koja bi bila otvorena i za potpisivanje od strane zemalja koje nijesu članice Savjeta Evrope. Domen te konvencije bio bi ograničen na odrasle žene, a bazirala bi se na definiciji Skupštine iz stava 2 ove Preporuke. Ona bi se koncentrisala na ljudska prava, nalažući preduzimanje represivnih mjera za borbu protiv nezakonite trgovine kroz usklađivanje zakona naročito u oblasti kaznene politike, otvarajući nove kanale za kvalitetniju policijsku i sudsku komunikaciju, koordinaciju i saradnju, i organizovanjem određenog stepena pomoći i zaštite za žrtve trgovine, naročito one koje su spremne da svjedoče na sudu. To treba da podrazumijeva i psiholosku zastitu, ako je potrebno, ali u svakom slučaju davanje privremene dozvole za boravak, kao i pružanje pravne, medicinske i psihološke pomoći. Konvencija treba da uspostavi kontrolni mehanizam za praćenje sprovođenja njenih odredbi i za koordinaciju daljih akcija na pan-evropskom nivou u borbi protiv trgovine ženama i prisilne prostitucije. Od Komiteta ministara se traži da, prije usvajanja, podnesu nacrt konvencije Skupštini na mišljenje.

5. Svjesna kompleksnosti problema koji prate pripremu konvencija i zabrinuta zbog dugog trajanja tog procesa, Skupština predlaže, kao privremenu mjeru, da Komitet ministara usvoji preporuku koja će se ticati konkretno problema trgovine ženama i prisilne prostitucije i koja će precizno navesti mjere koje zemlje članice treba da preduzmu kako bi spriječile to zlo.

6. Skupština dalje preporučuje da Komitet ministara urgira da zemlje članice preduzemu sljedeće:

i. uvedu specijalne mjere za podizanje svijesti o tom problemu u opštoj javnosti i posebno među ciljnim grupama potencijalnih žrtava aktera trgovine, kroz, na primjer, pružanje informacija osoblju konzulata i ambasada koji rade na zahtjevima za vize i radne dozvole;

ii. uvedu obuku za osoblje zaduženo za emigraciona pitanja, naročito u konzulatima koji odobravaju vize i na graničnim prelazima, kako bi se osiguralo da je osoblje u potpunosti upoznato sa problemom, da posjeduje najnovije podatke o metodama i trendovima ove trgovine i da je obučeno da prepozna potencijalne žrtve;

iii. oforme specijalne policijske strukture na državnom nivou za borbu protiv trgovine ženama i prisilne prostitucije i unaprijede međunarodnu komunikaciju, koordinaciju i kooperaciju policijskih tijela preko Interpola i Europola, ali i na bazi bilateralni i multilateralnih kontakata;

iv. stvore zakonske osnove koje omogućavaju zapljenu i konfiskaciju profita od prestupa koji su u vezi sa trgovinom ženama i prisilnom prostitucijom, kao i zatvaranje objekata u kojima su žrtve trgovine seksualno eksploatisane;

v. odobre dozvole za boravak žrtvama trgovine i prisilne prostitucije koje su spremne da svjedoče na sudu i da ih, po potrebi, uključe u programe zaštite svjedoka;

vi. organizuju pružanje pravne, medicinske i psihološke pomoći žrtvama trgovine i prisilne prostitucije, naročito onima koje su spremne da svjedoče na sudu;

vii. razmisle o uvođenju specijalnih pravila u krivičnom postupku o upotrebi sile prema žrtvama trgovine i prisilne prostitucije, donošenjem težih kazni za trgovinu ženama i prisiljavanje da se bave prostitucijom, kao i utvrđivanjem da je svjesno korišćenje usluga žene koja je natjerana u prostituciju ili brak krivično djelo;

viii. za države koje ne izručuju svoje državljane zbog krivičnih djela izvršenih u inostranstvu, razmotriti mogućnost da se takvi državljani krivično gone u svojoj zemlji za djela trgovine izvršene u inostranstvu, bez obzira na to da li postoji tužba iz zemlje u kojoj je prestup izvršen;

ix. pomognu ženama koje su žrtve trgovine da se, po povratku, reintegrišu u društvo u zemlji svog porijekla;

x. omoguše pristup sudu raznim nevladinim organizacijama i udruženjima koje se bave žrtvama prostitucije, kako bi se postigao još veći efekat mjera preduzetih protiv trgovine i prisilne prostitucije;

xi. formiraju besplatne telefonske linije za pružanje pomoći ženama žrtvama koje će biti svima na raspolaganju;

xii. podrže osnivanje prijemnih centara i više privremenog smještaja za žrtve, te odobre žrtvama primanje minimalne socijalne pomoći i mogućnost zdravstvene njege u toku boravka.

¹ *Skupštinska debata od 23. aprila 1997 (13. zasijedanje) (vidjeti Dok. 7785, izvještaj Komiteta za pravna pitanja i ljudska prava; izvjestilac: gdja Wohlwened; i Dok. 7808, mišljenje Komiteta za migraciju, izbjeglice i demografiju, izvjestilac: gdja Johansson).*

**Deklaracija o politici suprotstavljanja nasilju prema ženama u
demokratskoj Evropi
(Rim III Evropska ministarska konferencija)**

1. Ministri država učesnica 3. Evropske ministarske konferencije o jednakosti između muškaraca i žena (Rim, 21-22. oktobar 1993.);
2. Podsjećajući da principi pluralističke demokratije, vladavine prava i poštovanja ljudskih prava, koji su i osnovni principi Savjeta Evrope, čine osnov njihove saradnje;
3. Podsjećajući na riješenost zemalja članica Savjeta Evrope na Evropsku konvenciju o ljudskim pravima i Deklaraciju o jednakosti žena i muškaraca od 16. novembra 1988.;
4. Potvrđujući da je potpuno uživanje osnovnih prava i sloboda podjednako dostupno ženama kao i muškarcima, osnovni princip demokratskog društva;
5. Uzimajući u razmatranje fizičko, seksualno i psihičko nasilje muškaraca nad maloljetnim ili punoljetnim ženama, u porodici, na radnom mjestu ili u društvu, između ostalog: prebijanje, polno sakaćenje, incest, seksualno uznemiravanje, seksualno zlostavljanje, trgovinu ženama i silovanje;
6. Potvrđujući da takvo nasilje nad ženama vodi kršenju prava na život, sigurnost slobodu, dostojanstvo i integritet žrtve i, konačno, smetnja je funkcionisanju demokratskog društva, baziranog na vladavinu prava;
7. Osuđujući praksu silovanja tokom oružanih sukoba, naročito kada se silovanje koristi kao strategija ratovanja, kao posebno ozbiljno kršenje ljudskih prava i ozbiljno nepoštovanje međunarodnog humanitarnog prava;
8. Pozivajući se u ovom kontekstu na Program Ujedinjenih nacija o prevenciji kriminala i krivičnom pravu, Nairobijska unaprijeđena pravila o poboljšanju položaja žena i Nacrt deklaracije Ujedinjenih nacija o eliminisanju nasilja prema ženama;
9. Pozivajući se, takođe, na Dokument sa moskovskog sastanka Konferencije za ljudske razmjere CSCE (1991.); zvaničnu svečanu deklaraciju prve Ministarske konferencije o fizičkom i psihičkom nasilju nad ženama (Brisel, mart 1991.); Rezoluciju Evropskog parlamenta o nasilju nad ženama (1986.) i Savjeta Evropske zajednice o zaštiti dostojanstva žena i muškaraca na radu (1990.); Rezoluciju i pravilnik o postupanju Odbora evropske zajednice za zaštitu dostojanstva žena i muškaraca na radu (1991.); kao i preporuke Savjeta Evrope o nasilju u porodici (1985. i 1990.) i principe koji se odnose na distribuciju video kasete sa nasilničkim, brutalnim i pornografskim sadržajem (1989.);
10. Primijećujući sa velikom zabrinutošću da je nasilje nad ženama univerzalna pojava, prisutna u svim socijalnim slojevima i društvima, nezavisno od stepena njihovog razvoja, političke stabilnosti, kulture ili religije, čije razmjere tek počinju da izlaze na vidjelo;
11. Uočavajući, u ovom kontekstu, hitnost osnivanja evropskih mreža za trgovinu ženama;
12. Ističući da ovakvo nasilje predstavlja glavni politički zahtjev evropskih država, i to ne samo zbog njenog uticaja na žrtvu, već i na cjelokupno društvo;
13. Ističući da nasilje prema ženama, uključujući uskraćivanje prava na slobodno odlučivanje o materinstvu, može da se posmatra kao sredstvo kontrole žena, koje proizilazi iz nejednake raspodjele moći između muškaraca i žena koja još uvijek preovlađuje i predstavlja prepreku postizanja polne jednakosti;

14. Imajući u vidu da politika borbe protiv nasilja nad ženama mora da sačinjava glavni dio politike ravnopravnosti i obrazovanja u pogledu ljudskih prava, usredsređujući se na stavove, ponašanje i ličnu odgovornost;
15. Ističući odgovornost medija u savremenom društvu, kao kreatora društvenih pojmova, za nasilje upravljeno prema ženama, i ukazujući na neophodnost ravnoteže između slobode izražavanja i poštovanja osnovnih ljudskih prava, koja bi trebalo da preovladava u demokratskom društvu;
16. Naročito ističući odgovornost medija za proizvodnju, reprodukciju i distribuciju proizvoda nasilničke, brutalne i pornografske sadržine;
17. Podvlačeći pozitivnu funkciju medija, kada bi se uzdržali od eksploatatorskih i senzacionalističkih reportaža, u objelodanjivanju problema nasilja i silovanja žena u svakodnevnom životu ili u slučajevima konflikata ili zategnute situacije;
18. Ističući odgovornost država za akte nasilja izvršene od strane državnih službenika, kao i moguću odgovornost za privatne akte nasilja ukoliko država ne preduzme sa dovoljno marljivosti akciju za prevenciju kršenja prava ili ako ne istraži akte nasilja, ne sankcioniše ih ili ne obezbijedi pomoć žrtvi;
19. Uočavajući važnu ulogu ženskih pokreta, nevladinih organizacija i vlada u stavljanju problema nasilja prema ženama na dnevni red političke scene;
20. Potvrđujući da su primjena sveobuhvatnog usaglašenog plana akcije i intenziviranje međunarodne saradnje u borbi protiv nasilja nad ženama neophodni zadaci Savjeta Evrope, kako bi ostvario potpunu misiju u vezi sa zaštitom i unapređenjem ljudskih prava;
21. Osuđujući nasilje prema ženama, koje predstavlja kršenje ljudskih prava i osnovnih sloboda;
22. Donose odluku o borbi protiv nasilja nad ženama, bez obzira gdje se ono javlja, u porodici, na radnom mjestu ili u društvu i da li je izvršeno ili tolerisano od strane službenih lica ili nije, putem hitne primjene usaglašenog Plana akcije, koristeći politička, sudska, administrativna, obrazovna, kulturna ili druga sredstva;
23. Saglasni su da strategije Plana akcije moraju biti razvijene u skladu sa politikom uspostavljanja polne jednakosti između muškaraca i žena;
24. Saglasni su da Plan akcije mora da sadrži usklađene mjere koje se tiču istraživanja, prevencije, obrazovanja, zaštite od institucionalizovanog ili domaćeg nasilja, pomoći i podrške žrtvama, represivnih mjera, podsticanja krivične procedure, kao i inkriminisanja akata nasilja izvršenih u braku, čija lista je dodata ovoj Deklaraciji;
25. Donose odluku da se, prilikom primjene ovog Plana, posebna pažnja posveti onim ženama koje se najteže mogu odbraniti u slučaju nasilja;
26. Potvrđuju značaj međunarodne saradnje, posebno u vezi sa izradom statistika, razmjenom podataka i upoređivanjem iskustava;
27. Donose odluku o intenziviranju saradnje unutar Savjeta Evrope, kao i na međunarodnom nivou unopšte;
28. Preporučuju Odboru ministara Savjeta Evrope da preduzmu neophodne mjere za postizanje ciljeva proklamovanih u ovoj Deklaraciji, a posebno:
 - a) razrađivanje potencijalnog Protokola Evropske konvencije o ljudskim pravima koji bi predstavljao otelotvorenje osnovnog prava žena i muškaraca na jednakost;
 - b) razrađivanje i primjena usklađenog plana akcije za borbu protiv nasilja nad ženama, uključujući i razrađivanje odgovarajućih pravnih instrumenata;
 - c) podsticanje država članica da preduzmu neophodne korake u cilju ostvarivanja ljudskih prava, naprijed navedenih u relevantnim međunarodnim

dokumentima, kako bi se svi vidovi nasilja nad ženama osudili i sankcionisali;

- d) podržavanje akcija nevladinih organizacija, koje djeluju u istom pravcu;
- e) unapređenje samostalne unutrašnje organizacije medija;
- f) ojačavanje određivanja politike ravnopravnosti u okviru Savjeta Evrope.

DODATAK

Elementi strategija intervenisanja sadržani u Planu akcije za borbu protiv nasilja nad ženama

ISTRAŽIVANJE I OCJENA

- a) Podsticanje i podrška za istraživanje pojave (posebno, izrada pouzdanih i aktuelnih statistika i podataka o skali ove pojave, prirodi, oblicima, ozbiljnosti i posledicama nasilja nad ženama, izvršiocima i o samoj pojavi);
- b) Ocjena, na državnom i evropskom nivou (pregled višestranih ocjena), pozitivnog zakonodavstva, programa koji se sprovode i mjera koje se preduzimaju u cilju eliminisanja nasilja prema ženama;
- c) Akcija unapređenja dijaloga između istraživača i organizacija koji djeluju u različitim državama i olakšavanja razmjene rezultata istraživanja;

II ZAKONODAVNI, SUDSKI I POLICIJSKI ASPEKTI

- a) Krivične, javne i privatne zakonske sankcije za različite forme nasilja nad ženama, koje se smatraju prestupima. Nasilje nad ženama u porodici (uključujući slovanje u braku) mora biti tretirano podjednako ozbiljno kao nasilje van porodice;
- b) Prepoznavanje, u nacionalnom zakonodavstvu, psiholoških i socijalnih potreba žrtve i razmatranje najefikasnijih mjera obeštećenja, posebno alternativa suđenju i zatvaranju izvršilaca;
- c) Neprekidno usklađivanje nacionalnog zakonodavstva sa strožim normama usvojenim na međunarodnom nivou;
- d) Mogućnost besplatne pravne pomoći žrtvi;
- e) Adekvatno postupanje policije u slučaju nasilja nad ženama (prijem od strane ženskih policijskih službenika) i pomoć žrtvama: obavezno registrovanje podnosioca žalbe, pozitivno držanje prema žrtvi, upoznavanje žrtve sa njenim oravima i raspoloživoj pomoći, mogućnost brze i efikasne intervencije (tj. uklanjanje izvršioca nasilja iz bračnog doma);
- f) Krivični postupak koji žrtvi garantuje zaštitu njenog dostojanstva i privatnosti;
- g) Razvoj adekvatnih domaćih zakonskih sankcija i intenziviranje međunarodne saradnje između policije i sudstva sa posebnim osvrtom na gonjenje i rasturanje nadnacionalnih mreža trgovine ljudima.

III PREVENCIJA I OBRAZOVANJE

- a) Mjere za olakšavanje izmjena socijalno-kulturnih stavova i ponašanja muškaraca i žena i podizanje svijesti o problemima koji se tiču nasilja nad ženama;
- b) Javno informisanje i kampanje sprovedene od strane vlasti kako bi se obezbijedila javna podrška za mjere suprotstavljanja ovoj pojavi;

- c) Obrazovanje mladih, odraslih, kao i osoblja javnih službi u pogledu problema nasilja prema ženama;
- d) Podizanje svijesti među muškarcima kako bi se podstakli na analizu i odbacivanje mehanizama nasilja, sa osvrtom na iznalaženje alternativnih modela ponašanja, posebno u slučaju sukoba;
- e) Podizanje svijesti među ženama da prijavljuju akte nasilja čije su žrtve kako bi mogla da se preduzme akcija;
- f) Obučavanje onih koji, obavljajući svoj posao, dolaze u dodir sa problemom nasilja prema ženama (državni činovnici odgovorni za sprovođenje politike, ljekari, socijalni radnici, policija) u pogledu metoda otkrivanja slučajeva i sprečavanja ponovnog izvršenja;
- g) Uticaj na medije da postanu svjesni uloge koju mogu da imaju u prevenciji (unapređenje pozitivne slike o ženama) i njihove odgovornosti za ukorjenjivanje obrazaca koji proizvode nasilje. Podsticanje na usvajanje pravila profesionalnog ponašanja;
- h) Mjere za pojačavanje društvene bezbjednosti, posebno u kontekstu gradskog planiranja (postavljanje telefonskih govornica, osvjetljenje i slično);
- i) Osmisliti i sprovesti politiku i praksu u javnom sektoru, da služi kao primjer privatnom sektoru, za prevenciju, stopiranje i kažnjavanje nasilja na radnom mjestu;
- j) Obrazovni programi za roditelje kao sredstvo prevencije nasilja;
- k) Posredovanje u porodici kao sredstvo prevencije nasilja

IV POMOĆ

- a) Adekvatna pažnja i socijalna, ekonomska i psihološka pomoć vlasti (uključujući i lokalnu vlast) za žene žrtve nasilja;
 - b) Saradnja i koordinisano djelovanje različitih tijela nadležnih za pružanje pomoći (pravosudnih organa, profesionalaca medicinskih i socijalnih službi, policije, organizacija za pomoć žrtvama) u cilju obezbjeđenja odgovarajućeg odgovora na raznovrsne potrebe žrtava;
- Materijalna i druga podrška vlasti za osnivanje i djelovanje službi hitne pomoći (skloništa za pretučene žene, grupa za pružanje podrške) i dobrovoljnih organizacija koje pomažu i žrtvi i nasilniku.

Preporuke koje je usvojila radna grupa na konferenciji »Integrisanje rodnog aspekta: Korak u 21. vijek«

(Septembar, 1999. god.)

Atina, 16-18. septembra 1999. god.

U radnim grupama, nakon prezentacija projekata uslijedile su diskusije iz kojih su izvučene sledeće stavke

Integrisanje rodnog aspekta je novo polje koje tek treba u potpunosti istražiti. U mnogim slučajevima projekti su započeti 90tih bez nekog velikog znanja o tome i razvijala su se po principu pokušaj-greška.

Neki projekti počeli su kao tradicionalni projekti o jednakosti a u toku implementacije su se pretvorili u projekte integrisanja rodnog aspekta.

Među predstavljenim projektima neke bi prvenstveno trebalo posmatrati kao sredstva za implementaciju strategije integrisanja rodnog aspekta.

U realizaciji projekta ključno je uzeti u obzir sledeće preporuke:

I Prvi korak je da se dokaže adekvatnost pristupa : u koje svrhe se radi projekat integracije rodnog aspekta? Koje potrebe treba da ispuni? Koja se korist od toga očekuje?

Predstavljeni projekat stavio je naglasak na značaj ovog pitanja: ključna stvar je da se pokaže koliko je projekat relevantan za donosiocima odluka. Ovo se može uraditi kroz obezbeđivanje opipljivog dokaza da postoji nejednakost između muškaraca i žena uz korišćenje instrumenata koji mogu biti i:

Objektivni

- kvantitativna i kvalitativna statistika kao i detaljna istraživanja koja se mogu koristiti da se napravi šablon za analize;
- istraživanje;
- identifikacija ciljnih grupa;
- upotreba postojećih sredstava kao što je izvještaj Savjeta Evrope;
- definicija kontakta punktova ili strategije za akciju;

i subjektivni

- pokretanje kampanja da ubijede donosiocima odluka o značaju integrisanja rodnog aspekta kroz podršku događajima u koje su uključeni donosioci odluka (seminari, konferencije, lokalne aktivnosti itd.);
- izbor tema koje imaju direktan uticaj na javnost i otuda ih donosioci odluka smatraju prioritetima (tj. nasilje nad ženama, školovanje, lokalne politike);
- identifikacija argumenata koji nailaze na razumijevanje kod donosilaca odluka i stratega, koristeći njihov jezik i uzimajući u obzir njihove prioritete.

II Na raspolaganju moraju biti sledeći resursi:

- od starta, iskrena politička volja na nacionalnom, regionalnom, lokalnom ili insitucionalnom nivou; projekte mogu pokrenuti političari visokog ili srednjeg nivoa, ženske organizacije ili široke narodne mase;
- materijalni resursi (budžet, sredstva, projektni menadžeri);
- mogućnost prikupljanja detaljnih, dubinskih informacija o sektoru u okviru kojega se realizuje projekat;
- nacionalni mehanizmi za promovisanje jednakosti koji podržavaju projekat;
- mogućnost pozivanja eksperata o pitanjima jednakosti.

III Moraju se prevazići nekolike prepreke:

- politička volja sama za sebe nije uvijek dovoljna da se pokrene projekat integrisanja rodnog aspekta: faza stavljanja projekta u funkciju često je teška; zapravo, to je pitanje promjene ne samo metoda, već i stavova, što je duži i komplikovaniji proces;
- često nizak nivo svijesti i znanja o pitanjima koja se odnose na jednakost između žena i muškaraca;
- kao rezultat ovog teškog procesa promjene ne samo metoda rada, već i stavova; postoji rizik da akteri, čak iako su mnogo motivisani, mogu da se zamore od svakodnevnih obaveza koje se odnose na integrisanje rodnog aspekta;
- nedostatak trenera koji poznaju temu projekta kao i administrativne strukture i rodna pitanja;
- cijena integrisanja rodnog aspekta: uglavnom najviše odlazi na proizvodnju statistike, obuku aktera na svim nivoima i vrijeme koje partneri na projektu posvećuju njegovoj realizaciji;
- trenutne hijerarhijske strukture u organizacijama orjenitsane su na muškarce kao i na horizontalnu segregaciju u određenim područjima (na primjer, rad od samo nekoliko sati dnevno koji koriste samo žene);
- spori tok procesa često se potcjenjuje: potrebno je mnogo vremena da se dobro uspostavi projekat integrisanja rodnog aspekta i da se isti prihvati u sektoru o kojem se radi;

IV Identifikovan je izvjestan broj faktora koji pomažu integrisanju rodnog aspekta:

- korišćenje postojećih struktura i inkorporiranje jednakosti u svakodnevni rad, bez postavljanja dodatnih struktura;
- uspostavljanje formalnog okvira (protokol dogovora medju partnerima);
- uključivanje svih aktera, sa delegiranjem odgovornosti onim subjektima koji nijesu direktno odgovorni za politiku jednakosti kako bi ih motivisali i uključili u projekat;
- podizanje svijesti i obuka za sve uključene aktere;
- uspostavljanje mreža ljudi koji su zaduženi za projekte integracije rodni aspekata;
- prisustvo žena u orkuženju u kojem se realizuje projekat; žene predstavljaju mnogobrojne partenre;
- obučeni stručni tim;
- priprema priručnika ili publikacija o integrisanju rodnog aspekta, njihovo prevođenje na nekoliko jezika i njihova distribucija;
- upotreba svih sredstava za distribuciju informacija, posebno masovnih medija;
- pravljenje internet sajtova o projektima i resursnim centrima posvećenim integrisanju rodnog aspekta;
- uključivanje civilnog društva, koje služi vršenju pritiska i distribuiranju informacija;
- uvođenje sistema »bonusa«: partnerima koji postižu ciljeve i rade na promovisanju jednakosti garantuje se povećanje plate;
- pokretati pilot projekte u različitim domenima (npr. oporezivanje);

- postavljanje politike integrisanja rodnog aspekta u samoj oragnizaciji koja promoviše projekat.

V Važno je odrediti ciljeve i procijeniti izvodljivost planiranog projekta:

- projekti bi trebalo da budu napravljeni da promovišu jednakost prilika i, kada dodje vrijeme, postignu realnu jednakost izmedju žena i muškaraca;
- ali i da ponudi bolje pružanje usluge u odredjenom polju (tj. popravljjanje sportskih aktivnosti koje se organizuju da bi ispunile potrebe žena i muškaraca u jednakoj mjeri);
- glavni cilj je da se dodje do napretka: integrisanje rodnog aspekta može da popravi rezultate odredjene politike (na primjer, smanjenje nezaposlenosti kroz povećanje zaposlenosti za žene; smanjenje nasilja u školama; bolji poreski aranžmani u kojima se vodi računa o svakom obvezniku, bilo ženskom ili muškom, i uspostavljanje poreskog sistema koji je rodno neutralan; veća pažnja koja se pridaje starijima).

VI Primjena projekata integracije rodnog aspekta pokazuje sledeće prednosti:

- pošto projekte realizuju uobičajeni akteri, nij potrebno značajnije povećanje broja ljudi (nekoliko novih zaposlenih);
- preraspodjela resursa gdje je najpotrebnije (na osnovu nalaza istraživanja i studija koje se realizuju u vezi sa projektima);
- pravljenje interakcije i mreža između nacionalnih i lokalnih nivoa i između političara, administratora, predstavnika civilnog društva i predstavnika poslodavaca i radnika;
- preliminarne analize koje su potrebne da bi se postavili projekti često otkriju nedostatke tekućih vladinih politika (tj. politike za stare ljude);
- potreba da se uspostave procesi sistematske procjene javnih politika;
- bolje komunikacije između različitih sektora koji su tu uključeni, zahvaljujući višesektorskoj i sveobuhvatnoj prirodi strategije;
- u naprednoj fazi projekta, uvodjenje zakonskih promjena koje su potrebne da bi se u obzir uzeli rezultati (na primjer, na planu nasilja protiv žena ili poreza);

VII Ocjena projekata

Oni projekti koji su još u ranoj fazi mogu još uvijek crpiti inspiraciju i korist od iskustva inicijativa koje su već u toku.

Određeni projekti došli su do faze ocjene, proces koji je neophodan za integrisanje aspekta jednakosti. Metode evaluacije treba usavršiti i razviti efikasniju šemu za ocjenu projekata. Evaluacije bi trebalo da služe dokazivanju relevantnosti pristupa.

VIII. Rad na integrisanom pristupu: uloga Savjeta Evrope

Integrisanje rodnog aspekta mora se uvesti ne samo na nacionalnom nivou, već i na evropskom i međunarodnom nivou: organizacije poput Savjeta Evrope imaju ključnu ulogu u promovisanju integracije rodnog aspekta.

Savjet Evrope je u isto vrijeme:

- preteča: konferencije i seminari koji su organizovani prije Pekinške konferencije (a posebno seminar o učešću žena u odlukama koje se odnose na regionalno planiranje i životnu sredinu, održane ovdje, u Atini, u 1990. god.) doprinijele su razvoju koncepta integrisanja rodnog aspekta;

- protagonista: izvještaj o integraciji rodnog aspekta koji je pripremio CDEG, poslužio je kao referenca i izvorište inspiracije;
- katalizator: kroz medjuvladine strukture koje čine 41 država članica i posmatrači, Savjet Evrope nastavlja da prikuplja i distribuira informacije i analize o implementaciji integracije rodnog aspekta. Takođe je važno razviti saradnju između Savjeta Evrope, drugih međunarodnih organizacija i nevladinih organizacija kako bi promovisale integrisanje rodnog aspekta i projekata kroz koje se realizuje.

Zaključak

Konferencija koja se završava danas bila je prilika da se uporede praktični primjeri integrisanja rodnog aspekta; to je ključna stvar da bi se nastavilo sa razvijanjem ove nove strategije koja je još uvijek u razvoju. Važno je redovno organizovati ovakve skupove kako bi se prikupila iskustva i napravili dalji pomaci.

Preporuke usvojene na seminaru »Muškarci i nasilje nad ženama«

Strazbur, 7-8 oktobar 1999. god.

Nasilje nad ženama je jedna od glavnih prepreka ostvarivanju prave prave jednakosti između žena i muškaraca. Ovaj fenomen ima korijene u samoj strukturi evropskih društava koja počiva na patrijarhalnim vrijednostima i principima. Iako muško nasilje može biti usmjereno na druge muškarce, a ima i prijavljenih slučajeva žena nasilnica, velika većina žrtava nasilja u zemljama članicama Savjeta Evrope su žene i djeca.

Većina evropskih društava i dalje su tolerantna prema nasilju nad ženama, smatrajući ga prihvatljivim prema tradiciji. Ona nastavljaju da direktno ili indirektno krivicu usmjeravaju prema žrtvama čime upućuju na to da one ne bi bile napadnute da se jesu ili nijesu ponašale na određeni način. Muškarce obično opravdavaju govoreći da su bili pod stresom od prevelikog rada ili nezaposlenosti, pod uticajem droga ili alkohola, da su bili bolesni itd.

Žene pate od nasilja koje proizvodi fizičko, seksualno ili psihološko oštećenje ili patnju kako u privatnom, tako i u javnom životu. Nasilje može imati različite oblike, kao što je seksualni napad, nasilje u porodici ili u domaćem okruženju, seksualno uznemiravanje i zastrašivanje (u školovanju, na poslu, u institucijama ili na nekom drugom mjestu), osporavanje reproduktivnih prava, osakaćenje genitalija, trgovina ljudima za potrebe seksualne eksploatacije i seksualni turizam, silovanje ili nasrtaji u situacijama (oružanih) konflikata, ubistva u odbranu časti i nasilni brakovi.

Budući svjesni gore navedenog, učesnici na Seminaru o »Muškarcima i nasilju protiv žena«, u organizaciji Savjeta Evrope, u Strazburu 7. i 8. oktobra 1999. god., složili su se o sljedećim preporukama:

Preporuke državama članicama Savjeta Evrope

Ključna stvar je vršiti istraživanja, a posebno analize, zbog toga što još uvijek postoji odbijanje da se prizna da fenomen nasilja nad ženama postoji: ona mogu biti upotrijebljena kao sredstva uz pomoć kojeg mogu ubijede donosioce odluka o **pravim** razmjerama nasilja nad ženama. Kako bismo bolje razumjeli preovladavanje nasilja, neophodni su standardizovani instrumenti da bi se dobili **validni, pouzdani, uporedivi podaci** kao i rezultati koji su reprezentativni za realnost. Ovaj napor bi trebalo napraviti na lokalnom, regionalnom, nacionalnom i međunarodnom nivou i u tom kontekstu vlade bi trebalo da:

- Podstiču i podržavaju nacionalne i transnacionalne istraživačke projekte i analize o različitim oblicima nasilja nad ženama uzimajući u obzir sljedeće parametre koji, ukoliko se zapostave, mogu izmijeniti rezultate istraživanja:
 - rodna perspektiva uključujući element rodnog konflikta koji je prisutan u svim evropskim društvima;
 - varijabilnost značenja i percepcije koncepata u različitim kontekstima određenim raznim faktorima (kao što su razlike u društvenoj klasi, kao i po regionalnom, kulturnom i lingvističkom odredištu): različite grupe ili lica mogu imati različita poimanja jednog istog pojma kao što je nasilje;

- stigmatizacija konceptata (kao što je silovanje), koju značajno podstiču mediji masovne komunikacije;
- razvoj i promjene u kulturnim vrijednostima;
- promjene u društvu, posebno ondje gdje je došlo do nestabilnosti (bilo iz socioekonomskih razloga ili zbog konflikta): čak iako izvor nestabilnosti nestane, nivo nasilja se ne smanjuje;
 - Podrže standardizaciju istraživačkih metodologija korišćenjem, između ostalog, sledećih elemenata:
 - reprezentativni uzorak stanovništva (najmanje 1 000 ispitanika);
 - skalu sa detaljnim opisima činova nasilja;
 - input koji daju prebijene žene i žrtve nasilja (takodje da se sastavi upitnik);
 - trening za ljude koji će administrirati upitnik i za istraživače koji bi trebalo da uključi informacije o tome kako da se u obzir uzmu kulturne, etničke, socijalne i ekonomske razlike, kao i kako da se pristupi marginalizovanim grupama;
 - predostrožnost kako bi se spriječile opasnosti na koje ispitanici u anketama i studijama slučaja mogu da naidju;
 - za istraživanja rađena na evropskom nivou, trebalo bi se okrenuti specijalistima za jezik kako bi se izbjegli problemi sa prevodom;
 - Podsticati i podržati nacionalna i transnacionalna istraživanja sledećih aspekata:
 - šta sprečava osobu da se ponaša nasilnički;
 - načine na koje se dolazi do nasilnika i kako ih dovesti na obrazovne programe;
 - dominantna polarizacija u konstruisanju rodni identiteta sa ciljem da se promoviše otvorenija percepcija ženskosti i muškosti;
 - do koje mjere i na koji način socijalna nestabilnost i društvene promjene utiču na rodne odnose i nasilje nad ženama;
 - posljedice koje nasilje kod kuće ima na djecu i adolescente i kako to utiče na njihovu socijalizaciju i njihovu buduću intergaciju na poslu, kao i na njihove odnose prema vršnjacima i partnerima;
 - načini sprečavanja zlostavljanja starijih ljudi i nasilja među starijima;
 - finansijska cijena nasilja;
 - Popraviti interakcije između naučne zajednice, nevladinih organizacija u ovoj oblasti, političkih aktera i zakonodavnih tijela kako bi se osmislile koordinirane aktivnosti protiv nasilja;
 - Podsticati širenje svih relevantnih informacija (rezultata studija i istraživanja, statističkih podataka itd.) o nasilju nad ženama na sve nivoe i sva životna doba,
 - Obezbijediti da nadležni organi koji reaguju na muško nasilje jasno prenesu muškarcima da je njihovo ponašanje neprihvatljivo i razviti dalje strategije za povratnike u vršenju krivičnog djela, uključujući i dejstvo različitih organa na nivou zajednice;
 - Koristiti strategiju integrisanja rodnog aspekta u politike, uključiti sve relevantne aktere koji su redovno uključeni u odlučivanje, kako bi se borili protiv nasilja nad ženama, čak iako trenutno ne rade na tom pitanju;

- Ojačati nacionalne propise i mjere usmjerene na borbu protiv nasilja nad ženama i kroz uvođenje inovativnih pristupa zasnovanih na iskustvima primijenjenim u drugim evropskim zemljama: prikupljanje iskustava je ključno za napredak po ovom pitanju;
- Usvojiti i ojačati mjere socijalne zaštite tako da se žene i djeca žrtve nasilja socijalno zbrinu;
- Unaprijediti kvalitet obuke onih koji rade sa mladim ljudima, kao i medicinskih radnika, da bi identifikovali djecu i adolescente koji odrastaju u domaćinstvima u kojima se javlja nasilje i da preduzmu neophodne mjere da im pomognu;
- Obezbijediti obuku medicinskog osoblja da bi im omogućili da identifikuju žrtve nasilja;
- Promovisati učešće žena u politici i odlučivanju: veći broj žena u politici važan je da bi se usvojio veći broj mjera za borbu protiv nasilja nad ženama;
- Promovisati obrazovanje iz oblasti ljudskih prava, posebno obrazovanje o jednakosti žena i muškaraca u svim zemljama članicama Savjeta Evrope, posebno tamo gdje postoji socijalna nestabilnost;
- Stvarati proaktivniji odgovor policije na nasilje nad ženama;
- Promovisati obuku za pravosuđe na temu nasilja nad ženama;
- Intenzivirati istraživanje i preduzeti sve što je moguće da se spriječi razvoj rodne dihotomije i nejednakosti kao i agresivnost muškaraca u vojsci i u svim vojnim kontekstima (posebno tokom služenja vojske), uključujući i oružane konflikte;
- Osuditi sve vrste nasilja nad ženama i djecom u situacijama konflikta;
- Osuditi sistematsko silovanje, seksualno ropstvo, prisilnu trudnoću žena i mladih djevojaka i sve oblike nasilja protiv žena i djece, jer postoji tendencija da se to koristi kao oružje u ratu, što su pokazali nedavni konflikti;
- U post-konfliktnim regionima, promovisati javnu debatu i distribuirati informacije koje se odnose na zloupotrebu žena i djece kako bi spriječili povraništvo u nasilje.

Preporuke Savjeta Evrope

Učesnici su naglasili da će međunarodna zajednica – posebno međunarodne organizacije kao što je Savjet Evrope, odigrati glavnu etičku ulogu u promovisanju nulte tolerancije prema nasilju nad ženama. Osuđujući ovo nasilje, one mogu dati važan politički signal vladama i kreatorima politike.

Učesnici su istakli da je kontinuirani rad Savjeta Evrope, a posebno Nadzornog komiteta o jednakosti između žena i muškaraca (CDEG), u borbi protiv nasilja nad ženama značajno pomogao da se poveća vidljivost problema u javnosti. Akcioni plan objavljen 1997. god. smatrao se efikasnom platformom na kojoj treba formulirati nacionalne mjere.

Savjet Evrope trebao bi da nastavi da igra ključnu ulogu u borbi protiv nasilja. Potreba da se preduzmu transnacionalne aktivnosti na zakonodavnom, političkom i istraživačkom nivou da bi se pojačala međunarodna saradnja može da posluži kao osnov za buduće aktivnosti Savjeta Evrope.

Savjet Evrope bi trebalo da obavi ili pomogne sledeće aktivnosti:

- Nastavi i završi što je moguće brže pripreme nacrtu Preporuke o zaštiti žena i djevojčica od nasilja, što se priprema pod pokroviteljstvom Nadzornog komiteta za jednakost između žena i muškaraca (CDEG). Jednom kada se usvoji, Preporuka može da posluži kao model za nacionalne aktivnosti protiv nasilja;
- Što je moguće prije pripremi moguću studiju o poziciji u odnosu na nasilje nad ženama u državama članicama; obezbijedi prevod i distribuciju ovog dokumenta u državama članicama;
- Organizuje, možda u saradnji sa drugim kompetentnim tijelima i međunarodnim organizacijama, redovne sastanke uključujući posebno kreatora politike, istraživača, praktičara i policije kako bi se prikupile informacije o tekućoj fazi istraživanja i prakse u ovoj oblasti;
- Prikupi nacionalne izvještaje zasnovane na istraživanju i informacijama prikupljenim na nacionalnom nivou fokusirajući se na nasilje nad ženama i mjerama koje se preduzimaju da se protiv njega bori;
- Nakon nedavnih konflikata u Jugoistočnoj Evropi, doprinese naporima koji se ulažu na evropskom nivou da se njeguje mir i stabilnost u zemljama regiona organizacijom aktivnosti usmjerenih na borbu protiv svih oblika nasilja nad ženama;
- Podsticati istraživanje o kretanjima na planu nasilja nad ženama u njegovim različitim oblicima u toku i poslije konflikata koji su nedavno pogdili Jugoistočnu Evropu, uključujući porast porodičnog nasilja.

»Elementi za regionalni akcioni plan«
Usvojen na međunarodnom seminaru u Atini o koordinisanoj akciji
protiv trgovine ljudima u Jugoistočnoj Evropi prema regionalnom
Akcionom planu (jun-juli 2000.)

Međunarodni seminar »Koordinirana akcija protiv trgovine ljudima u Jugoistočnoj Evropi: prema regionalnom akcionom planu« održao se u Atini od 29. juna do 1. jula, 2000. god., po pozivu grčkog Generalnog sekretarijata za jednakost Ministarstva unutrašnjih poslova, javne uprave i decentralizacije. Savjet Evrope (DG II – Ljudska prava i DG I – Pravna pitanja), a posebno Nadzorni komitet za jednakost između žena i muškaraca (CDEG), preuzeo je inicijativu da organizuje seminar koji je dijelom finansirao i sponzorirao Visoki komesar za ljudska prava Ujedinjenih nacija i Japan. Seminar je organizovan u partnerstvu OEBS/ODIHR i Međunarodna organizacija za migracije. Seminar je organizovan u okviru Pakta stabilnosti za Jugoistočnu Evropu.

Među učesnicima su bili stručnjaci za krivično pravo (primjena zakona/policijske migracije), stručnjaci za pitanja ljudskih prava (zaštita prava žrtava) i predstavnici nevladinih organizacija iz Albanije, Bugarske, Hrvatske, Kipra, Grčke, Madjarske, Italije, Moldavije, Rumunije, Slovenije, »Bivše jugoslovenske republike Makredonije«, Turske, Ukrajine, Bosne i Hercegovine, Savezne republike Jugoslavije, Japana, Komiteta regiona Evropske komisije, Evropskog parlamenta, Bolzmanovog instituta za ljudska prava, Komiteta za borbu protiv modernog ropstva, Međunarodna organizacija rada, Interpol, Međunarodne katoličke komisije, Međunarodnog centra za razvoj migracione politike, Kvinna til Kvinna, a bili su zastupljeni i Visoki komesar UN za izbjeglice (UNHCR), UNESCO, UNICEF, IOM, OHCHR i OEBS/ODIR.

Nakon stručne diskusije, učesnici su se složili o sledećem Akcionom planu za borbu protiv trgovine ljudima u Jugoistočnoj Evropi na osnovama prijedloga nacionalnih planova koje su napravile sve delegacije.

I. Na nacionalnom nivou

1. Obezbijediti političko opredjeljenje najvećih političkih organa u svakoj zemlji, između ostalog, kroz korišćenje mehanizama i foruma Pakta stabilnosti;
2. Pripremiti i implementirati nacionalne akcione planove o trgovini ljudima, posebno u svrhu seksualnog iskorišćavanja na osnovu principa ljudskih prava u skladu sa relevantnim odredbama Pekinške platforme za akciju, Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije nad ženama (1979), Konvencije o pravima djeteta i drugim međunarodnim konvencijama kao što su Konvencija UN o borbi protiv trgovine ljudima i eksploatacije prostituisanjem (1949), Evropska konvencija o zaštiti ljudskih prava i Fundamentalnih sloboda (1950) i njeni protokoli; i Preporuka Br. R(2000)11 Komiteta ministara Savjeta Evrope zemljama članicama o akciji protiv trgovine ljudima u svrhu seksualne eksploatacije, u tijesnoj saradnji sa svim vladama i

- organizacijama koje se bave time, sa nevladinim i drugim akterima građanskog društva;
3. Podsticati implementaciju nacionalnih akcionih planova kroz uspostavljanje i ojačavanje višesektorskih nacionalnih mehanizama zaduženih za koordinaciju, kao što su nacionalne grupe/tijela sastavljena od relevantnih vladinih organa, nevladinih organizacija i drugih relevantnih tijela;
 4. Podsticati države da usvajaju i efikasno implementiraju nacionalne propise protiv trafikinga i da se trafikingu da obilježje krivičnog djela;
 5. Podsticati vlade i nevladine organizacije da sarađuju i nadopunjavaju aktivnosti u borbi protiv trafikinga.

II Na podregionalnom i regionalnom nivou

6. Promovisati i razvijati proces opšte saradnje među zemljama Jugoistočne Evrope, u skladu sa Preporukom Br. R(2000)11 Savjeta ministara Savjeta Evrope zemljama članicama o akcijama protiv trgovine ljudima za potrebe seksualne eksploatacije;
7. Unapređivati saradnju i koordinaciju međuvladinih organizacija aktivnih u regionu;
8. Podsticati međunarodnu zajednicu da razvija i unapređuje bilateralnu i multilateralnu tehničku saradnju i isprobava aktivnosti razmjene sa relevantnim vladama da bi se povećao kapacitet država u regionu da sprečavaju i bore se protiv trgovine ljudima i da zaštite žrtve;
9. Promovisati Radnu grupu za trafiking koju je pokrenuo Pakt stabilnosti za Jugoistočnu Evropu i pomagati njenu ulogu kao instrumenta za kolaboraciju, koordinaciju i saradnju između vladinih tijela i institucija, nevladinih organizacija, međunarodnih organizacija i organa kako bi se maksimalno iskoristili postojeći resursi i izbjeglo dupliranje aktivnosti, uključujući i monitoring o poštovanju konvencija;
10. Vršiti evaluaciju, ocjenu i monitoring aktivnosti koje se preduzimaju u regionu u borbi protiv trgovine ljudima sa ciljem da se obezbijedi bolja koordinacija;
11. Podržati koordiniranu aktivnost protiv organizovanog kriminala u Jugoistočnoj Evropi kroz učešće u Inicijativi protiv organizovanog kriminala Pakta stabilnosti (SPOC);
12. Podsticati stvaranje podregionalne i nacionalne multidisciplinarne specijalizovane jedinice za koordiniranje aktivnosti i aktivnu borbu protiv trafikinga;
13. Organizovati jednogodišnje ili dvogodišnje forume za razmjenu, koordinaciju i saradnju u aktivnostima borbe protiv trafikinga; ovaj forum bi trebalo organizovati na bazi rotacije u nekoj od zemalja regiona uz pomoć međunarodnih organizacija uključenih u to;
14. Pratiti i podsticati usvajanje nacrtu Protokola o sprečavanju, potiskivanju i kažnjavanju trgovine ljudima, posebno ženama i djecom koji je dopuna Konvencije Ujedinjenih nacija protiv transnacionalnog organizovanog kriminala;

Istraživanja i podaci

15. Podsticati preduzimanje relevantnih istraživanja o trgovini ljudima u regionu, omogućavajući vladama i relevantnim organima da odgovore adekvatno;

16. Uspostaviti mehanizme koordinirane na regionalnom nivou za prikupljanje i razmjenu podataka i informacija, dogradjivanjem već postojećih mreža i koristeći prednosti novih informacionih tehnologija;
Informativne kampanje

17. Ustanoviti regionalne komitete koje sačinjavaju predstavnici nevladinih i vladinih organizacija kao i predstavnici međuvladinih organizacija da bi osmislili, pokrenuli i vršili monitoring nad regionalnom kampanjom podizanja svijesti šire javnosti o trgovini ljudima;

18. Napraviti posebno ciljne kampanje za prevenciju koordinirane kroz region, usmjerene na klijente, potencijalne i prave žrtve, uključujući i druge grupe osjetljive na to pitanje tj. izbjeglice, žene, žene iz ruralnih krajeva i relevantna zanimanja koja se bave svim aspektima trgovine ljudima;

Podizanje svijesti i obuka

19. Organizovati uz pomoć ženskih organizacija u političkim partijama i među zainteresovanim skupštinskim poslanicima, na nacionalnom i/ili regionalnom nivou, parlamentarnu diskusiju o pitanju trgovine ljudima, koju bi, ukoliko bude potrebe, pomogle Parlamentarna skupština OEBS-a i Savjeta Evrope;

20. Podsticati obuku vladinih i nevladinih zvaničnika (tj. policijskih i imigracionih službenika, sudija, vojnog osoblja) o pitanju trgovine ljudima (u zemljama porijekla, tranzita i krajnjeg odredišta) koristeći sve raspoložive podatke u kombinaciji sa izradom efikasnih protokola i procedura koje bi pratili i primjenjivali polaznici obuke;

21. Podsticati države i vlade da obezbijede da svi zaposleni i lica imenovana na javne funkcije vrše svoje obaveze u skladu sa obavezama koje su preuzele države u primjeni međunarodno usvojenih standarda ljudskih prava u kojima se osuđuje trgovina ljudima i razvijaju se kodeksi ponašanja kako bi se podigla svijest i spriječila zloupotreba;

22. Podsticati razmjenu dobre prakse u pogledu modela i nastavnog materijala za obuku među zemljama regiona;

23. Napraviti smjernice za nastavnike širom regiona o tome kako da integrišu aspekt rodne jednakosti u obrazovanje, uključujući i informacije o realnostima i opasnostima trgovine ljudima;

Dugoročna prevencija

24. Obezbijediti koordinirane napore da se njeguje ekonomski razvoj regiona i, posebno, unapređuje integracija rodnog aspekta kako bi se još bolje borili protiv korijena nastanka trgovine ljudima. U ovom kontekstu, trebalo bi izvršiti rodnu analizu aktivnosti/programa u okviru Radnog stola II Pakta stabilnosti;

25. Obezbijediti obuku za sticanje vještina i otvarati radna mjesta za žene u ruralnim krajevima koje su identifikovane kao vulenrabilna grupa;

Podrška žrtvama

26. Unaprijediti koordinisane mjere mjere kako bi se obezbijedila prihvatilišta za žrtve (skloništa) na strateškim lokacijama, a posebno u zemljama/regionima koji ih nijesu imali, kroz izgradnju i pordšku kapacitetima nevladinih organizacija;

27. Saradivati na međunarodnom nivou na unapređenju bezbjednosti žrtava (i njihovih porodica) koje saradjuju kao svjedoci u krivičnom postupku;
28. Na nacionalnom i regionalnom nivou reklamirati sredstva koja postoje za podršku žrtvama (sos-telefoni, prihvatilišta) kroz državne institucije, konzularna odjeljenja, nevladine organizacije, policiju i međunarodne organizacije;
29. U identifikaciji žrtava koristiti sisteme za skeniranje kroz saradnju izmedju međunarodnih organizacija i vlada i graditi kapacitete lokalnih nevladinih organizacija kako bi mogle da udovolje potrebama žrtava;
30. Pospješivati podršku nevladinim organizacijama u borbi protiv trgovine ljudima i u podršci žrtvama u stvaranju mreža na nacionalnom, podregionalnom i regionalnom nivou;
31. Obezbijediti dugoročno, tekuće finansiranje za sve mjere podrške žrtvama;

Pravo na povratak i rehabilitaciju

32. Podsticati države članice da prave prekogranične aranžmane da bi obezbijedile da žrtva dobije pravo na bezbjednu repatrijaciju u zemlju porijekla, i da žrtve dobiju svu neophodnu pomoć prije, tokom i nakon repatrijacije;
33. Obezbijediti da sve države članice iz regiona organizuju proceduru deportacije u skladu sa osnovnim standardima ljudskih prava i obezbijediti minimum uslova za bezbjednost;
34. Podsticati zaključivanje bilateralnih sporazuma izmedju vlada u regionu kako bi se obezbijedio najbezbjedniji model prevoza u repatrijaciji žrtava;
35. Njegovati saradnju između nevladinih organizacija u zemlji krajnjeg odredišta i porijekla i vladinih organa u pomoći povratnicima;

Posebne mjere za djecu

36. Podržavati saradnju izmedju zemalja porijekla i krajnjeg odredišta kako bi se organizovali koordinirani socijalni programi za djecu pod rizikom i njihove porodice;

Pravna aktivnost

37. Podsticati bilateralna i multilateralna partnerstva između država članica iz regiona kako bi se borile protiv trgovine ljudima i pružila podrška sklapanju bilateralnih i multilateralnih sporazuma.
38. Unaprijediti konkretnu primjenu međunarodnih instrumenata na pomaganje međunarodne saradnje u krivičnim pitanjima, izmedju ostalog, kroz programe obuke;
39. Razviti razmjenu informacija između relevantnih policijskih službi (organa reda) na mrežama krivičnog gonjenja u regionu; na redovnim osnovama unaprijediti razmjenu informacija izmedju organa država u regionu, institucija i pojedinaca koji su uključeni u trgovinu ljudima u regionu i identifikovati metode i puteve koje koriste trafikanti;
40. Podržati stvaranje mreža i koordinaciju na nacionalnom, podregionalnom i regionalnom nivou izmedju organa reda i sudova kroz stvaranje kontakata u svakoj državi; kao polaznu osnovu stvoriti imenik kontakata, pripremiti priručnik dobre prakse, obezbijediti vezu sa Interpolom i Europolom;

41. Unapredjivati uzajamnu pravnu pomoć, uključujući razmjenu dokaza, informacija, zajedničke istražne radnje preduzete od strane tužilaca dvije i više zemalja koje rade zajedno;
42. Podsticati zaključivanje regionalnih i podregionalnih sporazuma koji postavljaju okvir za detaljne procedure i mehanizme koje bi trebalo ustanoviti kako bi se borilo protiv trgovine ljudima u krajevima koji nailaze na slične probleme;
43. Pojačati resurse državnih organa, posebno organa reda u zemljama porijekla i tranzita da bi se istraživali i gonili slučajevi, uključujući obezbjeđivanje tehničke pomoći i opreme.

Zaključci generalnog izvjestioca na seminaru »Novi društveni ugovor između žena i muškaraca: uloga obrazovanja« (Decembar 2000.)

Zaključke priredila: Izabel Romao, Portugalija
Generalni izvjestilac

Zašto nam je potreban novi društveni ugovor između žena i muškaraca?

Tekuća borba da se popravi sudbina žene i obilje propisa koji su na snazi na nacionalnom i međunarodnom nivou da bi se obezbijedile jednake mogućnosti nijesu u praksi uspjele da postignu dovoljno brz napredak. Ozbiljni dispariteti između dva pola u fundamentalnim oblastima i dalje postoje. Ovo kompromituje ljudska prava za žene i muškarce, uključujući pravo da u punoj mjeri učestvuju u svim aspektima života kao ravnopravni partneri. Ovi dispariteti također ostavljaju posljedice na naša društva koja su otuda previše često lišena doprinosa kojeg žene mogu dati u javnoj areni i doprinosa kojeg muškarci mogu dati u sferi privatnog života.

Ovi dispariteti, konačno, za rezultat imaju različite oblike disfunkcija koje utiču na živote žena i muškaraca i izgledi su da će se nastaviti ukoliko ne uspijemo da **napravimo promjenu u odnosu između žena i muškaraca i ukoliko i muškarce ne uključimo u tu borbu.**

Otuda je neophodno preduzeti korake da se prevaziđu rodne nejednakosti i da se da praktičan oblik novom socijalnom ugovoru između žena i muškaraca.

Zapravo, nije više dovoljno boriti se protiv diskriminacije ili se boriti za podjelu vlasti između polova. Mi moramo da pitamo šta se može izgubiti ukoliko se žene i muškarci ne uključe u izgradnju demokratskog društva i koja vrsta demokratije ne obezbjeđuje ravnopravno učešće za svoje glavne dvije komponente.

Jasno je da se postojeći rodni model ili društveni ugovor pokazao neadekvatnim u odgovoru na kolektivne potrebe i da mora biti zamijenjen novim ugovorom koji može da proizvede društvo zasnovano na partnerstvu i jednakoj raspodjeli prava i odgovornosti između žena i muškaraca. Ovakav ugovor bi bio inkluzivnog tipa, ali bi se zasnivao na doprinosima oba pola i reflektovao bi njihove zasebne potrebe i bio bi u stanju da im povрати puna građanska prava.

Ovaj model ima za cilj da izgradi društvo u kojem će žene i muškarci ravnopravnije učestvovati u svim sferama i podijeliće porodične obaveze, rad i vlast. Ukratko, novi model koji je u stanju da zadovolji potrebe savremenih žena, muškaraca i društva. Kao što je nekoliko puta tokom seminara naglašavano, ovo je političko pitanje.

Kakva je uloga obrazovanja u procesu izgradnje novog socijalnog ugovora između žena i muškaraca?

Zadnjih godina bili smo svjedoci značajnog porasta standarda obrazovanja kojeg dostižu mlade žene i djevojke i rastućeg broja mladih žena u visokom obrazovanju.

Postojanje mješovitog obrazovanja u mnogim zemljama i poboljšani opšti položaj žena kada je obrazovanje u pitanju za rezultat ima situaciju u kojoj mi često miješamo ove činjenice sa pravom demokratizacijom obrazovanja.

Medjutim, dok prepoznamo važnost formalne jednakosti, ne možemo zaboraviti da ona još uvijek služi legitimizaciji dispariteta između žena i muškaraca u pogledu stručnog usmjerenja, obuke, zaposlenja, učešća u društvu kao cjelini i, posebno, odlučivanja; ona pripisuje ove razlike prirodnoj nejednakosti u pogledu talenata i vještina, zavisno od pola ili socijalne grupe koje produžava.

Škole ne postoje izolovano od društva koje ga okružuje: one prenose društvene modele i, pošto društvo karakteriše diskriminacija i dominacija prema ženama, ovi modeli se neizbježno ponavljaju u školi. **Shodno tome, odsustvo formalne diskriminacije nije dovoljno da bude garant da školski sistem bude sedstvo za de facto jednakost.**

Proces društvene promjene mora se ubrzati, a škole mogu biti snažni akteri promjene.
Samo se putem promovisanja istinskog sa-obrazovanja kroz obrazovni proces može postići jednakost između djevojčica i dječaka i pripemiti ih za budućnost za ulogu građanki/građana u punom smislu.

Ovo nas navodi da razmotrimo ulogu nastavnika/ca i nastave.

Kao mentori/ke, ili kao uzori sa kojima se učenici/e identifikuju, **nastavnici/e** mogu da postanu akteri/ke u istrajavanju sistema selekcije po osnovu roda ili akteri/ke društvenih promjena.

Trebalo bi da škole i različite učesnike/ce u obrazovnom procesu uključimo u borbu protiv stereotipnih imidža ženstvenosti i muževnosti kako bismo omogućili svakome da napravi svoje **realne izbore**: ovo podrazumijeva učenje novih uloga, koje će se isključivo zansivati na **individualnim kvalitetima svakog ljudskog bića** u svrhu većeg i boljeg učešća žena i muškaraca u svim nivoima porodičnog, profesionalnog i društvenog života.

Sveobuhvatni pedagoški izazov

Ovaj zadatak ne može se posmatrati kao dopunski predmet koji bi mogao ili ne bi da bude obuhvaćen u školi zavisno od interesa, finansijskih resursa ili dobre volje svih koji su uključeni u proces obrazovanja. To je sveobuhvatni nastavni izazov kojeg moraju prihvatiti svi koji žele da škole budu mjesta koja omogućavaju djevojčicama i dječacima da uživaju u istinski ravnopravnim prilikama za učešće u društvu.

Ovo nije pitanje pravljenja novih školskih predmeta, već **stvaranja novog pristupa nastavi**, integrišući ove nove ciljeve na svim nivoima, u svim kontekstima i u svim predmetima, od kojih svaki omogućava da budu obuhvaćeni različiti aspekti ovog pitanja i koji će, kada se uzmu zajedno, doprinijeti temeljnoj revalorizaciji sadašnjih i budućih uloga žena i muškaraca i funkcionisanje demokratskog građanstva.

»Rodno sljepilo«

Niko neće željeti promjenu dok ne osjete potrebu za promjenom, dok ne analiziraju razloge koji leže u korijenu promjene i dok se ne stvore prilike za promjenu. Ali nastavnici/e često vjeruju da je način na koji predaju neutralan. Trebalo bi im, onda, obezbijediti da »preformulišu univerzalni model koji im je predstavljen kao neutralan, ali koji je prožet rodnom«.

Shodno tome, naš primarni cilj bi trebao da bude da se **podstiču nastavnici/e i učenici/e da razmišljaju i da ih učinimo svjesnim da je njihova uloga da budu akteri/ke promjene.**

CIJENITI JEDNAKOST I RAZLIČITOST

Jednakost između žena i muškaraca je preduslov za pravdu, demokratiju i poštovanje ljudskih bića. Međutim, mi često zaboravljamo da su ta ljudska bića žene ili muškarci. Shodno tome, oni nijesu neutralni. Žene i muškarci su jednaka ljudska bića, ali nijesu identična, kao što ni stvarnost nije ista za žene i muškarce, sa razlikama koje postoje i u samim polovima. **Poštovanje prema jednakosti podrazumijeva da se te razlike ne rangiraju jedna više od druge.**

Način na koji svako društvo posmatra i tretira žene, kakve im uloge dodjeljuje, rezultat je društvene konstrukcije roda. Ova društvena konstrukcija ne samo da utiče na živote žena i muškaraca, već utiče i na to kako funkcionišu institucije. Institucija škole nije izuzetak.

Često čujemo da »naš školski sistem nije diskriminatoran«. Zapravo, on više pomaže djevojčicama nego dječacima jer u školi prolaze bolje od dječaka i čine većinu onih koji svake godine završavaju visoko obrazovanje«. Tereza Pinto nas je podsjetila da ovo pitanje uspjeha djevojčica, a ono se ponekad smatra »centralnim pitanjem nejednakosti između polova«, može da navede obrazovne institucije da usmejavaju svoje napore na »popravljanje rezultata dječaka«, a ne da omoguće održivi uspjeh za djevojčice u pogledu njihovog prelaza iz školskog u profesionalni život i njihovo »učesće u političkom i privrednom odlučivanju«. Drugim riječima, da obezbijede da njihov **akademski uspjeh** bude reflektovan na **društveni uspjeh** i na taj način pomognu smanjenju jaza između ova dva oblika uspjeha.

Činjenica je da obrazovni sistemi rijetko formalno prave razliku između mladih ljudi kao djevojakama i mladićima. U mnogim zemljama škole su mješovite, a takvi su i nastavni planovi i standardi u nastavi koji su jednaki za oba pola na svim nivoima obrazovanja. Istovremeno, međutim, škole izdaleka i suptilno kopiraju tradicionalne modele za određivanje društvenih uloga i određenja muževnosti i ženstvenosti. Skretanjem pažnje na proces **socijalizacije škole**, Tereza Pinto pomaže nam da idemo dalje od previše uprošćenog diskursa akademskog uspjeha ili neuspjeha i dodaje treću dimenziju našoj analizi, odnosno koncept **uspjeha u obrazovanju**.

Diskusija i istraživanje o integrisanju rodne jednakosti u **uspjeh u obrazovanju** mogu da postanu ključni elementi u redefinisavanju **akademskog uspjeha** u pogledu **društvenog uspjeha** i u pomaganju obrazovnom sistemu da zauzme svoju ulogu u stvaranju društvene promjene.

Zaista, mnogi elementi utiču na akademsku socijalizaciju. U dovoljnoj mjeri naglasila ih je Elena Prus, i mnogi su puta pominjani u toku seminara:

- Nastavni materijali, posebno udžbenici, koje je proučila i Anamarija Dudik, sadrže nekoliko vrsta seksističkih distorzija, kao što su stereotipne vrijednosti i imidži ženstvenosti i muževnosti. Ove skrivene poruke prenose se putem jezika, ilustracija i tema koje se koriste ili su izostavljene, i koje se rijetko preispituju.

Nekoliko zemalja obavile su istraživanja školskih udžbenika koji se koriste za nekoliko nastavnih nivoa i predmeta.

Istraživanje pokazuje da su udžbenici prilično konzervativni i često zastareli u pogledu realnosti. Likovi u njima obično su karakterisani na stereotipna načina – ženski likovi su krhki, pasivni, pokorni, dok postoji snažna prevaga muških figura, koje karakterišu oštroumnost i jake karakterne crte. Djevojčice i žene portretisane su kao objekti, a ne kao subjekti, u privatnom, a ne u poslovnom okruženju, bez ličnog identiteta već kao nečije majke, sestre, žene Istorija učenja zasniva se muškarcu i njihovim vojnim podvizima i osvajanjima, a prisustvo žena i njihov doprinos postaju nevidljivi. Na jeziku nastave, odabrani su često muški književnici ili pjesnici sa njihovim posebnim pogledom na realnost i iskustvo.

Efekte ovih seksističkih distorzija, čak i nenamjernih, neizbježno se reflektuju na imidž koji djaci grade o sebi i na opis grupe kojoj pripadaju. Otuda je ključna u tome da nastavnici analiziraju i preispituju udžbenike, i da nalaze načine da prevaziđu seksističke distorzije koje ovi sadrže. Posebno bi trebalo obratiti pažnju na sastavljanje i odabir udžbenika.

- **Ponašanje nastavnika i očekivanja** izvor su neravnopravnog tretmana djevojaka i mladića koji se moraju prepoznati i ispraviti, čak iako su često nesvjesni i nevoljni, bar u početku. Nastavnici često ne vjeruju da različito tretiraju dječake i djevojčice u svojim razredima. Najčešće bi oni mogli priznati da na različite načine disciplinuju djevojčice i dječake i da u istim situacijama češće kažnjavaju dječake nego djevojčice. Oni bi također mogli priznati da nekada više vremena i pažnje poklanjaju dječacima, ali da je to zbog toga što se ovi češće čuju, češće razgovaraju sa nastavnicima i prave više problema ukoliko im se odmah ne posveti pažnja: djevojčice mnogo rjeđe prekidaju nastavu.

Tereza Pinto citira primjer iz matematike da bi ilustrovala »efekat Pigmaliona« tj. kako različita očekivanja koje nastavnici matematike imaju u odnosu na dječake i djevojčice leži u osnovi slabijeg uspjeha djevojčica na ovom planu »što se u mnogim zemljama smatra nedvosmislenim ključem društvenog uspjeha« a, otuda, i društvenog napretka. Ovo je predmetna oblast za koju se rjeđe opredjeljuju djevojčice nego dječaci i u kojoj su manje uspješne.

Otuda je za nastavnike važno da analiziraju svoja očekivanja i ponašanje u pogledu oba pola i da razumiju da ovi faktori utiču na njihove odnose sa djacima oba pola, i čak na uspjeh djaka. Oni bi trebalo da budu svjesni modela interakcije koje uspostavljaju sa svakim polom, imajući na umu da će se kvantitet i kvalitet pažnje koju djak dobije od nastavnika, nužno odraziti na njegov ili njen identitet, ponašanje, povjerenje, samopoštvanje, proces učenja i akademski uspjeh. Ovi komentari su posebno relevantni u pogledu tehničkih i naučnih predmeta.

- **Organizacija u učionici i nejednaka raspodjela zadataka** djevojčicama i dječacima. Uredjenje učionice, posebno za najmladje uzraste često podrazumijeva postere na kojima su data djeca u stereotipnim ulogama, organizovane igre često pretpostavljaju suprotstavljanje djevojčica i dječaka iz istog razreda jedni protiv drugih, igračke su rezervisane za dječake i djevojčice, podstiču se djevojčice i dječaci da učestvuju u različitim aktivnostima ili da igraju aktivnu ulogu u sređivanju ili čišćenju učionica ili igrališta. Sasvim je normalno da porodične navike ne pomažu uvijek nastavnicima da utiču na slijed aktivnosti.
- **Organizacija škole** reprodukuje tradicionalne modele u podjeli rada među polovima i njihove društvene uloge; najjasniji primjer je činjenica da je nastavno osoblje neravnomjerno rodno zastupljeno na svakom nivou i u svakoj oblasti obrazovanja i da postoji disbalans između ukupnog broja žena u nastavi i njihove zastupljenosti na rukovodećim mjestima u školi i u ministarstvima obrazovanja.
- **Akademski nastavni programmi i predmeti** usmjereni su na djevojke i mladiće. Bez obzira na to da li su ovi formalno različiti za djevojke i mladiće, praksa pokazuje da često dolazi do segregacije. Na primjer, kućna ekonomija i manje konkurentni sportovi rezervisani su za djevojke, dok se tehnički rad, koji se obično povezuje sa proizvodnjom i konkurentniji sportovi češće povezuju sa mladićima.

U mnogim zemljama, segregacija djevojčica počinje da se razvija suptilno, kroz razvoj nastavnih planova u raznim predmetima: kroz nastavnu materiju, koja ignoriše znanje i interesovanje žena, i metodološkim pristupima i jezikom koji se koristi, što često predstavlja teškoću djevojčicama i dječacima da se identifikuju

sa određenim predmetima. Studije opcija za koje se u školi opredjeljuju pripadnici oba pola, posebno kada su u pitanju naučni i tehnički predmeti, je otkrovenje. Nastavni programi nijesu napravljeni na način koji bi raskinuo sa seksističkom društvenom i stručnom zastupljenošću.

Tereza Pinto je nama skrenula pažnju na istraživanje koje je potvrdilo da ovo nije problem mješovitog ili jednogalnog obrazovanja. Jednopolno obrazovanje izgleda da se ne bi odrazilo na učinak koji ostvare djevojčice. Trebalo bi dalje izučiti pitanje jednogalnog ili mješovitog obrazovanja.

Shodno tome, posebno bi trebalo obratiti pažnju na sadržaj nastavnih programa, posebno na izradu nastavnih programa, stavljajući jači naglasak na emocionalne i socijalne dimenzije učenja, nastojeći da se primijene promjene u tome kako se predaju predmeti i na njihov imidž, tako da više djevojčica budu njime privučene i da im se garantuje veća šansa za uspjeh.

Ono što djevojčice i dječaci vole više u pogledu nastave i stilova učenja trebalo bi također da ima uticaja na nastavni program.

Prilagodjavanje nastavne materije na takav način da zadovolje humanističke porive i uključe socijalne implikacije i humanu primjenu nauke i tehnologije kao sastavni dio ovih programa mogu biti jedni od načina da se pomogne pojačavanju interesovanja djevojčica za ove oblasti i njihov uspjeh u njima. Dok god se nauka posmatra kao proučavanje konceptijskih struktura i tehnologija kao proučavanje vještina kontrolisanja i dominiranja životnom sredinom, bez potrebe da se uspostavi bilo kakva vrsta emotivne veze sa predmetom, ove oblasti studija i obuke privlačiće više dječake. Zaista, mi vjerujemo da bi humanistički pristup naukama i tehnologiji mogao da pomogne da se preokrene trend neuspjeha oba pola u ovim oblastima, i da generiše jače interesovanje za njih.

Trebalo bi razviti tehnološku kulturu još od prvih godina školovanja. Ovo bi značilo da se obuka iz oblasti tehnologije učini sastavnim dijelom obuke nastavnika za osnovno obrazovanje.

Medjutim, akademski nastavni programi bi mogli da budu i polazište za promjenu stavova i mentaliteta. Ukoliko je izazov potrebno uspješno ostvariti, ova aktivnost se mora integrisati u sve aspekte nastavne prakse, i diskusija o ovim temama ne bi trebala da bude razdvojena od redovnog nastavnog programa. Jezici, istorija, matematika itd., svi su oni prilika nastavnicima da se uredsrijede na jasne aspekte ovog pitanja i da svi doprinesu sveukupnom pristupu ovom pitanju.

Razmatrajući različitost modela studiranja, ne bismo trebali prenebergnuti različitost kultura i tradicija, posebno u pogledu manjina, na šta nas je podsjetila Mihaela Miroiu.

Otuda bi nastavnici prije svega trebali da budu svjesni svoje potencijalne uloge u održavanju i u mijenjanju mentaliteta i stavova.

Ovo nas dovodi do pitanja koje je bilo ključno u našoj diskusiji tokom seminara, odnosno do **obuke nastavnika**.

Ovo je odlučujući faktor u promovisanju inovacija u nastavi, a nastavnici koji su treneri ključne su figure u integrisanju jednakosti u obrazovnu praksu. Obuka bi trebala da omogući nastavnicima da analiziraju cjelinu nastavnog procesa i organizaciju škole iz perspektive roda, jednakosti i različitosti. Trebalo bi da takodje sadrži elemente koji će im omogućiti da se identifikuju i bore protiv različitih vrsta seksizma koji se može pokazati u školi, da reaguju kada se suoče sa diskriminacijom i da pomognu djacima da je identifikuju.

Integriranje rodne perspektive u nastavnu praksu pretpostavlja »kritički model« na kojem počivaju i inicijalna obuka i obuka na radnom mjestu, čime se priznaje da obrazovanje reflektuje društvenu konstrukciju roda, a i utiče na nju. Za to je potrebna svijest o specifičnim obrazovnim i socijalnim implikacijama ovog modela.

Shodno tome, ključno je uključiti razmatranje pitanja roda, jednakosti i različitosti u nastavne planove i programe za inicijalnu obuku i obuku na radnom mjestu.

Planovi studija za inicijalnu obuku nastavnika/ca i obuku na radu trebalo bi, stoga, da sadrže eksplicitno upućenje na elemente i »posebne nastavne oblasti« koje će onima koji se obučavaju omogućiti da razmišljaju o uzrocima i rezultatima tradicionalne podjele ženskih i muških uloga. Ovo znači časove koji pokrivaju poznavanje i analizu pitanja rodova i koji za cilj imaju da obezbijede posebnu obuku o zajedničkom obrazovanju i jednakim mogućnostima; oni bi trebalo da u obzir uzmu i historijsko pojavljivanje ovog pitanja, i da pomognu nastavnicima da identifikuju društvenu reprezentativnost do koje drže.

Jednakost, različitost i rodna perspektiva bi trebalo, stoga, da budu integrirani u različite oblasti inicijalne obuke i obuke u toku rada i u akademski proces, posebno znanje, kako u pogledu produkcije, tako i reprodukcije i prenošenja; u nastavnu dinamiku: nastavne materijale, metodologije, interakcije, evaluacije; i u **institucionalnu kulturu:** akademske rasporede i polja, aktivnosti u slobodno vrijeme, postere, dekoracije.

Nedostatak trenera u ovim oblastima je takođe istaknut u nekoliko prilika. Shodno tome, trebalo bi napraviti obuku trenera.

Za nastavnike, međutim, kritična samoanaliza i analiza socio-kulturnog konteksta u kojem rade je takodje ključni faktor u ispravljanju diskriminatorne prakse i »pojave široke lepeze reprezentativnosti koje mogu poslužiti da pokrenu akciju«.

Inicijalna obuka i obuka na radu bi trebalo, stoga, da dovedu do analize njihovog vlastitog identiteta i da uključe i ispitivanje i stavljanje pod sumnju svojih ličnih uvjerenja, vrijednosti, predrasuda, očekivanja, stavova i koncepta ženstvenosti i muževnosti, kako u pogledu osobina ličnosti i vještina koje se obično povezuju sa muževnošću i ženstvenošću, tako i vrstom odnosa koji imaju sa učenicima oba pola.

Analiza zajedničkog obrazovanja može, zapravo, postati model za razvoj jednakih mogućnosti, usmjeravajući debatu o jednorodnom ili mješovitom školovanju na sekundarni nivo. Ukoliko uspijemo da postignemo istinsko mješovito obrazovanje, ovo pitanje će postati manje značajno.

Nekoliko potreba ili preporuka izbijaju iz diskusija na prvu temu:

- usvajanje obrazovnih politika i praksi koje imaju za cilj da **transformišu društvene rodne odnose** u procese socijalizacije i konstrukcije identiteta za oba pola;
- **stvaranje istraživanja** da bi se bolje shvatili socio-kulturni procesi koji determinišu razlike ili dihotomije između djevojčica i dječaka;
- podsticanje **koordinacije između istraživača i nastavnika** da bi se unaprijedila izrada nastavnih planova, inovativna pedagogija i obuka nastavnika koja će unaprijediti profil njihove stručne vještine tako da mogu da u obzir uzmu jednakost i različitost;
- podsticanje **koordinacije među istraživačima, nastavnicima i političkim akterima** tako da obrazovne politike odraze postignuća i potrebe na planu jednakosti;

- unaprijediti podršku nastavnicima tako da oni mogu da **razmjenjuju informacije i iskustva o strategijama u učionci** i inkorporirati nalaze istraživanja o nastavnoj praksi u njihovu praksu. Ovo bi trebalo da stane na kraj izolaciji koju još doživljavaju oni koji pokušavaju da stvore jednakost;
- **pripremanje i distribucija nastavnih materijala** za obuku nastavnika, na osnovu različitih načina razumijevanja, učenja i saznavanja, da bi se nastavnicima pomoglo da inkorporiraju analizu i akciju za promjene u njihove nastavne prakse;
- promovisanje projekata da se **omogući mladim ljudima da budu svjesni različitih dimenzija života**;
- postavljanje »**multidisciplinarnih mreža specijalista** o pitanju roda i jednakih mogućnosti u obrazovanje i obuku nastavnika na nacionalnom i evropskom nivou, **uz podršku Internet sajtova i stvaranjem baza podataka** o istraživanju, projektima i materijalima u ovoj oblasti«.
- informisati nastavnike o međunarodnim sporazumima i trendovima;
- promovisati **partenrstvo između škola i roditelja**.

Konačno, »u vezi sa Ženskim studijama koje igraju značajnu ulogu u obnavljanju naučne misli i proizvodnje, ne smijemo zaboraviti (a) da u obzir uzmemo njihov epistemološki i metodološki doprinos kritičkom ispitivanju dominantnih naučnih paradigmi, posebno u vezi sa obukom nastavnika i, (b) da promovišemo njihovu legitimnost na nacionalnom i evropskom nivou.«

IZGRADNJA IDENTITETA

Društvena konstrukcija roda oblikuje kolektivnu imaginaciju. Ona takođe oblikuje naš način postojanja, što za rezultat ima stvaranje rodnih uloga i one se svuda povezuju sa asimetričnim i hijerarhijskim procjenama vrijednosti. Muške osobine ličnosti i ponašanje posmatraju se kao superiorne i više društveno poželjne od onih tradicionalnih koje su pripisane ženama. Posebno, uzimaju se kao norma i kao reper.

Sticanje znanja, modeli, vrijednosti, simboli i uloge polova koje utiču na konstrukciju našeg identiteta predstavlja proces koji počinje od rođenja i nastavlja da traje tokom našeg života. Međutim, najintenzivniji je period socijalizacije tokom djetinjstva i školskog uzrasta kada uloge koje su pripisane rodu dobijaju svoj društveni sadržaj i postaju strukturirane. Tokom ovog perioda stereotipne ideje muškosti i ženskosti mogu postati rigidnije. Međutim, žene i muškarci imaju da igraju aktivne uloge u konstrukciji njihovog rodnog identiteta, a rodni odnosi su otvoreni za pregovore i promjenu.

Škole bi, otuda, trebale da doprinose ovim **pregovorima i promjeni** kroz pružanje pomoći učenicima da **postanu svjesni** uticaja koji imaju odrasli i društvo uopšte u pogledu prihvatanja rodnih uloga. One učenicima mogu pomoći da **misle, analiziraju i preispituju ove uticaje i, prije svega, da koriste pravo na izbor**.

Veliki broj istraživanja i teorija koji se odnose na Agnes du Munter ilustruju kako **ponašanje nastavnika može da utiče na stvaranje identiteta učenika**. Iskustva neuspjeha i razlozi koji se za to daju, zajedno sa očekivanjima nastavnika, imaju uticaja na način na koji rade sa pojedinim učenicima, utiču na njihov pojam o sebi, ponašanje, akademski uspjeh i, naravno, identitet. Ona takodje naglašava potrebu nastavnika da budu svjesni efekta ovih obrazaca ponašanja i važnost toga da učenicima pomognu da shvate da imaju izbor i da su slobodni da preispituju

modele koji im se predstavljaju i sva ona očekivanja koja su bazirana na stereotipnim predrasudama.

Shodno tome, nastavna metodologija trebalo bi da se napravi kako bi omogućila učenicima da »pojačaju svoje sposobnosti i samopouzdanje«, kako bi bili u mogućnosti da se suprotstave različitim oblicima uslovljavanja kojima podliježu i da »etički prosudjuju«.

Ovo zahtijeva da inicijalna obuka i obuka na radu i mediji posebnu pažnju posvete uticaju koji očekivanja nastavnika i stilovi komunikacije imaju na identitet koji učenici grade i na uspostavljanje novog socijalnog kontakta između žena i muškaraca.

Elina Lehelma i Anamarija Dudik govore su o **odnosima među polovima u školama**, i podsjetile nas na dimenziju koja se često previdja kada se pokušavalo da se identifikuje uloga škole u izgradnji identiteta, odnosno, **neformalnog i fizičkog okruženja**, koje je upravo jednako važno koliko i formalna sfera. Način na koji djevojčice i dječaci koriste jezik i vrijeme i prostor u školi, zajedno sa mnogim faktorima koji imaju veze sa rodom, imaju odlučujući uticaj na to kako se razvijaju seksualnost i ženski i muški identitet. Za djevojčice se ovo odnosi na zadirkivanje i uznemiravanje kojima su izložene zbog pripadnosti svom polu. To se ogleda u uvredama ili ponižavajućem ponašanju upućenom djevojčicama uopšte ili odredjenim grupama djevojčica kroz fizičko zastrašivanje ili ograničavanje njihovog prostora ili vremena da govore na času.

Mladi dječaci takodje su pogodjeni. Muškarci sebe smatraju standardom, smatraju ženske osobine i ponašanje inferiornim i odbijaju da ih usvoje. Oni takođe proživljavaju posljedice rigidnih i unaprijed postavljenih pojmova muškosti. Ovo je glavni razlog zbog kojega dječaci prolaze maltretiranje i, možda, odbijanje akademskog uspjeha. Ženski i muški identiteti su uslovljeni, bez obzira na to da li djevojčice ili dječaci direktno prolaze ove oblike maltretiranja.

»Ovi oblici ponašanja su i oblik društvene kontrole koja ima za cilj da zadrži linije razdvajanja između dva pola i izraz muške snage«, i o prevlasti muških nada ženskim vrijednostima.

Indirektno, neformalni oblici ponašanja u učionici i na igralištima odnose prevagu nad formalnom nastavom i procesom učenja. Nastavnici i ostali učesnici obrazovnog procesa nijesu svjesni ovoga; učenici koji nijesu sami direktne žrtve ovakvih ponašanja ponekad ni sami nijesu svjesni toga. Konflikt, svadje između djevojčica i dječaka i seksistički komentari se prije smatraju normalnim, i ne identifikuju se kao maltretiranje: onamo gdje se identifikuju kao takvi, teškoća promjene teme ili nedostatak vremena čine da nastavnici zauzmu neutralan stav.

Ako ovakva ponašanja treba zaustaviti ili eliminisati, ne možemo se ograničiti na ponašanje koje spada u tzv. neutralna ponašanja: moramo biti u stanju da promijenimo cijelu školsku kulturu koju takvom čine upravo rodovi. Da bi se ovo uradilo, takodje je važno da se o prisustvu seksualnosti u školama razgovara u kontekstu učenja i nastave i da tema seksualnog uznemiravanja bude sastavni dio skesualnog obrazovanja.

Fizički modeli jačaju rodnu konstrukciju. Još jednom rodni stereotipi određuju modele kojima se djevojčice i dječaci moraju prilagoditi, **odbacujući razlike između polova i unutar njih** i oblikujući imidž o sebi, građenje identiteta, rodne odnose i socijalnu integraciju. U nastojanju da se uklope u stalno mijenjajuće modele ženstvenosti, djevojčice podvrgavaju svoja tijela promjenama koje imaju odraza na stvaranje njihovog identiteta i, često, na njihovo zdravlje.

U ovom pogledu zapažen je uticaj fizičkog vaspitanja na ove modele: ovo je jedno od područja gdje je segregacija najintenzivnija, na osnovu bioloških razlika između dva pola.

Nastava fizičkog vaspitanja, sport, mjesta kao što su školska dvorišta ili vannastavne aktivnosti omogućavaju mladim ljudima da razviju vještine koordinacije, upornost, inicijativu, liderske osobine i fizičku snagu, a i da doprinesu stvaranju dobrih navika u pogledu čuvanja zdravlja i kapaciteta za timski rad.

Dobra fizička kondicija takodje ima dobar uticaj na razvoj intelekta i popravljjanje društvenih kontakata i na predstavu o sopstvenom imidžu. Biti u mogućnosti da svoje tijelo kontrolišete kroz ovaldavanje nekim sportom pojačava samopouzdanje i osjećanje lične slobode.

Medjutim, učenici oba pola imaju nejednake prilike za eksperimentisanje, pokazivanje svojih mogućnosti drugima i uživanje u pozitivnim iskustvima u ovim oblastima i poljima. Često se djevojčice usmjeravaju na ograničeni broj sportova koji dobijaju manje podrške u smislu korišćenja pomoći, opreme, subvencija i publiciteta.

Razdvajanje reflektuje različitost očekivanja, što je rezultat posebnosti u postupanju prema polovima. Dječaci se podstiču ili čak forsiraju da igraju sportove. Oni prolaze kroz stalni pritisak da se takmiče i pobijede. U isto vrijeme djevojčice često dobijaju manje podsticaja da razviju nove vještine i da učestvuju u sportskim aktivnostima. One ponekad odabiraju da ne učestvuju iz straha da se neće uklopiti u uvriježeni imidž tijela ili ideal uspjeha sa negativnim posledicama kao što smo vidjeli kod razvoja identiteta i pojačavanja predrasuda.

Pored toga, ne možemo zanemariti činjenicu da najčešće prikazivani sportovi koji se prenose na televiziji favorizuju muškarce i potcjenjuju žene.

Međutim, tijelo može biti i sredstvo da se potvrde razlike i da se prkosi dominirajućim normama. Takav primjer je alternativna kultura.

Jezik određuje strukturu kolektivnih reprezentacija i naš način razmišljanja i doprinosi izgradnji ličnog imidža. Medjutim, usmeni i pisani jezik nije neutralan. Ovdje ponovo ne samo da se jedino cijeni muškost, već su i norma, gramatika i naš diskurs postali kanali za nevidljivost, potčinjavanje, čak i negaciju ženskosti. Kao što je primijećeno u gornjem tekstu, zbog toga je ključna stvar da se analiziraju ideološki sadržaji koje nose akademski tekstovi i jezik.

Analiza **komunikacijskih formi među mladim ljudima** pokazuju odbijanje ili čak prezir za komunikacijske oblike koje obično koriste djevojčice i žene. Promovisanje tradicionalno muških komunikacijskih stilova prisiljava djevojčice i žene da usvoje strategije koje su im strane i koje štete njenom razvoju identiteta.

Kao što smo već naglasili, većina naših školskih sistema karakterišu nastavni materijali koje su načinili muškarci i posvedošnji muški model koji isključuje ženska iskustva, interesovanja i znanje iz akademske kulture. Odsustvo žena iz **istorijskih** nastavnih tema, pripreme i interpretacije znači da njihovo prisustvo i doprinos postaju nevidljivi i tako pojačavaju njihovu subordinaciju.

Djevojčice i dječaci vrednuju se različito na osnovu rodni stereotipa. Karakteristike koje se pripisuju dječacima vrednuju se više od onih koje se pripisuju djevojčicama sa posledicama po njihovu evaluaciju. Isto ponašanje kod

djevojčica ili dječaka nastavnici drugačije tumače, kako u pogledu discipline, tako i akademskog uspjeha.

Debata na ovu podtemu dovodi nas do toga da identifikujemo potrebu da se promoviraju inovativni projekti o rodnim stereotipima i ponašanju učenika, reprezentaciji muškosti i ženskosti, modela ponašanja kod djevojčica i dječaka, novim identitetima kod djevojčica i odnosima među polovima, posebno u pogledu agresivnog i uvredljivog ponašanja da bi se postavio izazov vrijednostima koje se pripisuju rodovima.

PROMOCIJA DEMOKRATSKOG GRADJANSTVA

Integracija jednakosti je ključna ako želimo da podstaknemo mlade ljude da usvoje vrijednosti pravde i učešća potrebnog da bi efikasno funkcionisao koncept demokratskog građanstva, i funkcionisalo partnerstvo između žena i muškaraca na privatnom i javnom planu i demokratija. Međutim, ovo je daleko od uvriježene prakse u sistemima obrazovanja.

Izbor za koji se opredijele oba pola u pogledu obrazovanja, zanimanja i životnog stila predmet su jakih kulturnih pritisaka koji počivaju na stereotipnim konceptima ženskosti i muškosti. Ovo ima posledice na raspodjelu porodičnih obaveza i odgovornosti među polovima, podjelu uloga na tržištu rada i učešća u društvu uopšte i u odlučivanju, posebno.

Mladi ljudi su izloženi mnogim kontekstima socijalizacije koji utiču na njihovu volju i mogućnost da učestvuju i njihova shvatanja partnerstva koje može da postoji između žena i muškaraca.

Učesnici na seminaru su uglavnom razmatrali tri konteksta socijalizacije: porodicu, školu i neformalne grupe.

Mihaela Mirou nam je pokazala tijesnu vezu između načina na koji se muško-žensko partnerstvo doživljava u privatnoj sferi i kako se na njega gleda u javnoj sferi kada se radi o promovisanju demokratskog partnerstva.

Obrazovanje za demokratsko građanstvo počinje u porodici. Posebno bi ovdje trebalo djecu obrazovati o samostalnosti, slobodi izbora, odlučivanju, participaciji i samopouzdanju. Na dugi rok porodična socijalizacija djevojčica i dječaka usmjerena je na ono što opisuje kao »**simbolični patrijarhat**« koja dominira javnom sferom, često za rezultat ima **pravi patrijarhat u javnoj sferi.**

U porodičnom okruženju, vrijednosti koje se nalaze u korijenu obrazovanja po polovima se značajno razlikuju: djevojčice se obrazuju u duhu poslušnosti i vrijednog rada, dok disciplina, samostalnost i sloboda izbora jesu osobine koje se cijene kod dječaka.

Stereotipi koji se vežu za ženske uloge u privatnoj sferi imaju veći uticaj na percepciju ženske uloge u javnosti od ženinih pravih mogućnosti da igra odlučujuću ulogu na ovom planu. Demokratija i pravda se smatraju vrijednostima koje se tiču više privatne, nego javne sfere.

Otuda predrasude koje leže u osnovi opisa oba pola i vrijednosti kojima se rukovode u obrazovanju utiču na način kako u društvu učestvuju djevojčice, a kako dječaci.

G-dja Mirou je onda upitala do koje mjere škole obučavaju djevojčice i dječake da bi im obezbijedile jednake mogućnosti u pogledu karijere i učešća u odlučivanju, i ustvrdila da je ponuđeni model obuke nastavnika reaktivnog tipa i da je usmjeren prije na očuvanje statusa quo, nego na emancipaciju.

Zaista, obrazovanje za demokratsko građanstvo nije uključeno u školske programe u mnogim zemljama, a ondje gdje postoji, ograničen je specifičnošću određenog predmeta u školi i eksplicitno ne uključuje jednakost u svim slučajevima.

Kakvu bi politiku obrazovanja trebalo podsticati da bi ona pripremala mlade ljude da se suočavaju sa socijalnim promjenama i unapređuju koncept demokratskog građanstva u pogledu rodne participacije?

Carol Hagemann-White stavlja obrazovanje za jednakost u centar obrazovanja za demokratsko građanstvo koje će omogućiti mladim ljudima da odgovore na potrebe koje proističu iz rapidnih promjena koje karakterišu naše društvo. **Ova vrsta obrazovanja zahtijeva dugi niz promjena u procesima obrazovanja, nastavnim planovima i školskoj kulturi.**

Prvo, jednakost i ostali ključni demokratski procesi kao što su obrazovanje za mir, privatna i javna odgovornost građana, diverzitet i međukulturin odnosi ne bi trebalo da se posmatraju kao da su drugorazredna pitanja: oni bi trebalo da budu dio **pravila** koja leže u osnovi obrazovnih sistema kao **ciljevi koje treba postići**, i koje bi, stoga, trebalo integrisati u **sadržaje obuke nastavnica/ka** i neodvojivo povezati sa različitim predmetima u školi i nastavnom praksom. **Bolje je promijeniti nastavne procedure i metode i kontekst u kojem se dešava učenje unaprijediti tako da napravi sponu između škole i društva i života**, nego praviti nove predmetne oblasti i opredjeljivati za njih određenu količinu vremena.

Škole mogu da stvore situacije u kojima dječaci i djevojčice mogu da nauče nove vještine koje nijesu naučili u tradicionalnim oblicima socijalizacije. Za djevojčice ove vještine podrazumijevaju timski rad, predstavljanje ideja, biti konkurentna, nastanjivanje nekog prostora, biti hrabra i koristiti novu teritoriju, sve vještine koje su potrebne za javni život. Dječaci treba da steknu vještine kao što su veći smisao za međuljudsku odgovornost i stavove, znanje i mogućnosti neophodne u privatnom životu. Škole mogu da obuču djecu da stvaraju partenstva, učestvuju u procesu odlučivanja u kojem se javljaju različita mišljenja i za potreban doprinos socijalnoj koheziji i pravdi.

Carol Hagemann-White nas je takodje podsjetila na fleksibilnost misli, mašte, kreativne saradnje i sposobnosti za pokretanje inicijativa, kao na važne vještine sa kojima se izlazi na kraj s promjenama u modernom društvu, a koje će postati još važnije u budućnosti.

Gradjanski kvaliteti se uče. **Obrazovanje za građane, sa ciljem da razvije znanje i vještine koje su potrebne da bi se preduzela akcija, za suočavanje sa promjenom i za partnerstvo, otuda bi trebalo da se dobija u školama, kao kriterijum punog korišćenja gradjanskog prava u demokratskom kontekstu.**

Ovo podrazumijeva sticanje znanja o demokratiji, institucijama koje je podržavaju i modernoj istoriji, ali prije svega i kriterijum demokratske kulture u društvu. Ovo pretpostavlja sveobuhvatni pristup predmetu, uključujući praksu u školi i nastavi; rad na »projektima koji podstiču inicijativu, stimulišu želju za sticanjem vještina i znanja i uspostavljanje odnosa između učenja i života«, davanje prioriteta interesovanjima mladih ljudi i pitanjima koja utiču na naše društvo; i davanje prednosti učenju, a ne predavanju. Ovi projekti se mogu realizovati kao dio multidisciplinarnih sadržaja nastavnih planova koje se rade u nekoliko zemalja.

Obrazovanje za građanstvo podrazumijeva stvaranje konteksta za učenje koji će mladim ljudima omogućiti da razviju i koriste demokratske tekovine

gradjanstva, i priznanje da su mladi ljudi faktor sadašnje, ali i svake buduće promjene.

Vidjeli smo da se ove vještine i raspoloženja stiču u porodici i u školi, ali se stiču i kroz neformalne grupe – udruženja studenata, političke i religijske grupe i, slično, kroz ostale vannastavne aktivnosti.

Vannastavne aktivnosti mogu stvoriti kontekst za socijalizaciju i igrati važnu ulogu u ovoj oblasti u onoj mjeri u kojoj idu dalje od samih školskih programa. Budući da počivaju na principu dobrovoljnog pohađanja oni nastavljaju koncept učešća dječaka i djevojčica u odvojenim aktivnostima i pojačavaju tradicionalne imidže o tome kojem polu najviše odgovara koja uloga, zanimanje ili ponašanje.

Još je uvijek uobičajena stvar je da vidite da dječaci dominiraju u aktivnostima kao što su atletika, takmičenje, upravljanje školom, praktične aktivnosti u radionicama, nastavi iz tehnologije i kompjuterskim klubovima. Još uvijek možete vidjeti dječake kako igraju fudbal u školskom timu, a djevojčice koje navijaju za jedan od njih, ili dječake koji su predsjednici udruženja učenika/studenata, a djevojčice su i njima blagajnice. Pogotovo što prepoznamo da su udruženja učenika/studenata uvijek bila zametak političke klase.

Zato je ključno nastojati da se ove podjele što je moguće više umanje i da se podstiču djevojčice i dječaci da učestvuju i uče da zajedno rade.

Uloga medija u konstruisanju, širenju i konsolidovanju negativnih i stereotipnih imidža koji utiču na ostvarivanje demokratskih građanskih prava pitanja su kojima se bavio seminar. Ovdje nastavnici/e moraju da intervenišu da bi pomogli da učenici/e razviju osjećaj za distanciranje i analizu u pogledu medija.

Kako mogu škole da obrazuju djevojčice za održivi uspjeh ili da obezbijede njihov uspješan prelazak iz školovanja na tržište rada? Kako mogu obrazovati mladiće da udju u tradicionalno žensku sferu, što će vjerovatno biti potreba u budućnosti?

Postoji korelacija između podjele po polovima u radu koja se zapaža u sferi proizvodnje i obrazovanja. Društveni dispariteti koji utiču na sistem obrazovanja znače da nije dovoljno samo eliminirati rane akademske opcije ili one opcije koje izvjesno vode ka rodnoj segregaciji da bi se obezbijedile dalekosežne promjene u pogledu razlika između djevojčica i dječaka u pogledu akademske orijentacije i izbora zanimanja. Slično tome, mješovito obrazovanje i saobrazovanje, koji su zakonski uvedeni u nekoliko zemalja ali koji se nedovoljno primjenjuju, pokazali su se neadekvatnim da dovedu do promjena u podjeli rada po polovima, što se reflektuje na različite smjernice za obrazovanje i izbor zanimanja koje dobijaju djevojčice i dječaci.

Koncepti demokratizacije i mješovitog obrazovanja izgleda da na ženama ostavljaju isključivu odgovornost za njihov izbor, i na to da se rodna pripadnost posmatra kao prosta varijabla opisa, iako statistika potvrđuje da tekuće nejednakosti između žena i muškaraca u pogledu smjernica koje dobijaju, obuke i zaposlenja ostaju aktuelne. Na žene se prvenstveno gleda kao na posebnu grupu koju u suštini definišu njihove porodične prilike i uloga u reprodukciji, što se obično koristi da se opravdaju teškoće u integraciji na radnom mjestu.

Istraživanja su pokazala da, uobičajeno, postoji veća tolerancija prema samostalnosti dječaka i njihovim inicijativama i prema njihovoj samostalnosti u odnosu na društveno nametnute norme, dok su djevojčice više ograničene ovim normama. Zaista, vjerujemo da je upravo ovakvo veće poštovanje školskih normi

ono što im omogućava da se bolje prilagode školskom sistemu, koji i sam služi održavanju ovih tradicija.

Dakle, kako se može prekinuti ovaj začarani krug, kako se djevojčice mogu podstaći da budu ambiciozne, kako se mogu promijeniti škole tako da postanu kontekst za socijalizaciju koji će omogućiti svima da dosegnu poziciju u društvu koja im pripada bez obzira na pol?

Mentaliteti se sporo mijenjaju. Ovi ciljevi se mogu postići samo putem **usvajanja promišljene politike** koja upozorava sve učesnike obrazovnog procesa na potrebu da se eliminišu svi oblici diskriminacije. Ovo ne znači da se traga za diskriminatorskim namjerama na strani učesnika u obrazovnom procesu, već traženje faktora koji igraju ključnu ulogu u širem rocesu formulisanja zastupljenosti u struci i u obrazovanju tako da, onda kada budu definisani, mogu da se preduzmu mjere da se djevočicama ponudi bolja stručna integracija u svijetu tehnoloških promjena i nezaposlenosti koja ima tendenciju da ih još više izmijeni.

Mi znamo da unaprijed osmišljeni pojmovi o tome šta više odgovara djevojčicama, a šta dječacima i kakve uloge treba da imaju odrasle žene, a koju odrasli muškarci, često djeluju poput filtera koji zaklanja od njih one alternative koje se smatraju za njih neodgovarajućim, i snažne su prepreke slobodi izbora zanimanja. Uloge polova često utiču na interese i motivaciju ljudi. Kada dodje do trenutka za donošenje odluke, mladi ljudi obično nijesu svjesni da njihove aspiracije, očekivanja i ponašanja određuje pripadnost rodu: njihov je izbor limitiran idejama i interesima koji počinju da se razvijaju mnogo prije početka školovanja i zapravo je rezultat dugog procesa ustanovljavanja sadašnjih i budućih uloga. Mnogi pogrešni izbori takvim su napravljeni zato što osobi o kojoj se radi nedostaje spoznaje o samoj/m sebi.

Aspiracije, percepcije materinstva i očinstva, potrebe i zahtjevi djece, odgovornosti majke i oca i porodice, uloge u društvu i struci ne mogu se odvojiti od diskusija o akademskoj orjentaciji i izboru zanimanja. Trebalo bi preraditi i sami koncept usmjeravanja jer bi trebao da ide dalje od tradicionalnih usmjeravanja u akademskoj orjentaciji i izboru zanimanja i usmjeriti ga više na izgradnju identiteta i razvijanja aspiracija. Važno je da svi mladi ljudi dobiju podršku u analiziranju njihovih vrijednosti i motivacija, širenju svojih horizonata i razmatranju široke lepeze opcija, bez obzira na pol, i da dobiju podršku da aktivno učestvuju u tom procesu.

Škole, nastavnici, savjetnici za obrazovnaje i odabir zanimanja trebalo bi da, otuda, budu u mogućnosti da suzbiju posledice seksističke socijalizacije koja počinje mnogo prije prvih godina škole time što će mladima davati mnogo informacija i različitih informacija o ovim temama i da promovišu diskusiju.

Jasno je iz ispitivanja treće teme da bi mi trebali da promovišemo dugoročnije i sveobuhvatnije inicijative koje utiču na cijelo školovanje i više od toga, usredsređujući se ne samo na stavove, već i na rezultate. Trebaju nam inovativni projekti stručne nastave, akademskog školovanja, nastave u vannastavnim aktivnostima i visokog obrazovanja; o izboru predmeta, nastavi, akademskim studijama, karijeri; o horizontalnoj i vertikalnoj segregaciji polova na tržištu rada; o načinima ulaska na tržište rada. Mi bi takođe trebali da investiramo u nastavu o životnim vještinama i u ličnu i profesionalnu jednakost.

Da citiramo ponovo Terezu Pinto, citirajući izvještaj Grupe specijalista za integrisanje aspekata rodne ravnopravnosti Savjeta Evrope: »Integrisanje rodnog aspekta je fundamentalna strategija za rodnu ravnopravnost kao novi pristup rodnoj ravnopravnosti koji naglasak stavlja na dopunjavanje i partenrstvo između žena i muškaraca u kontinuiranom i humanom razvoju društva i demokratije.«

Takodje bih voljela da ponovim da je promovisanje jednakosti nešto što bi trebalo da bude sastavni dio razvoja škole ili unapređenja planova jer jednakost može doprinijeti popravljaju kvaliteta nastave i zajedničkog kvaliteta života žena i muškaraca.

Završiću pozivajući se na rečenicu iz izvještaja koji je u 1975. god. napravljen u Velikoj Britaniji, za koji mislim da je još uvijek značajan za naše diskusije u protekla dva dana:

»Promjena je u našem društvu neizbježna. Možemo izabrati da premostimo jaz koji postoji između škola i svijeta koji ih okružuje ili da produbimo taj jaz: drugog izbora nema.«

Izbor je na nama.

IZVJEŠTAJ SAVJETA EVROPE
STUDIJA O EFIKASNOM FUNKCIONISANJU NACIONALNIH
MEHANIZAMA ZA RODNU RAVNOPRAVNOST U DRŽAVAMA
ČLANICAMA SAVJETA EVROPE

(Decembar 2004.)

Mandati institucionalnih mehanizama: Integrisanje rodnog aspekta u javnu politiku i karakteristične aktivnosti

Još jedan važan uslov za efikasno funkcionisanje je postojanje adekvatnih mandata u institucionalnim mehanizmima, kako na centralnom, tako i na decentralizovanom nivou. A, što se tiče mandata, oni se jedni od drugoga mogu zantno razlikovati. Mandati se takodje mogu razlikovati po različitosti nivoa na kojima su postavljeni ovi mehanizmi. Međutim, informacije koje dostavljaju zemlje članice SE odnose se uglavnom na mandate nacionalnih centralnih mehanizama koji se zasigurno preslikavaju na regionalni ili lokalni nivo u skladu sa posebnim ovlašćenjima i nadležnostima vlasti na tim nivoima.

Prema obezbijeđenim podacima, izgleda da postoji tendencija, uočena u značajnom broju slučajeva, da se **mandati nacionalnih mehanizama proširuju**, a to se odražava ne samo na veći broj i veću različitost funkcija i zadataka, već i na sveobuhvatniji pogled na sve ono što izgradnja rodne jednakosti mora da podrazumijeva. Izvan eliminacije diskriminacije prema ženama, na šta se uglavnom gleda kao na socijalno pitanje, izgleda da postoji promjena smjera gledanja na jednakost za žene i muškarce, kao na cilj koji je povezan sa zaštitom i unapređenjem ljudskih prava.

U ovom pogledu zanimljivo je istaći da neke zemlje, tačnije one iz regiona Centralne i Istočne Evrope, kada opisuju kako su usmjerile mandate nacionalnih mehanizama i ciljeve koje bi trebalo postići u okviru njihovih akcionih planova, ciljeve pozicioniraju u okvir ljudskih prava kao kontekst u okviru kojega se ova pitanja moraju razmatrati.

Oni izgleda da su odraz napretka postignutog na Svjetskoj konferenciji za ljudska prava (Beč, 1993. god.) koja je proglasila ljudska prava žena dijelom univerzalnih ljudskih prava, ali i na IV Svjetskoj konferenciji o ženama (Peking, 1995. god.) koja je takvo usmjerenje opredijelila da bude kamen temeljac politike jednakosti u Platformi za akciju.

Mandati institucionalnih mehanizama za jednakost često se formulišu u prilično uopštenom smislu: eliminacija diskriminacije prema ženama, razrada i implementacija politika jednakosti, integracija rodne perspektive u politike i programe, ostvarenje sadržajne jednakosti, koordinacija vladinih ukupnih aktivnosti na planu opšte jednakosti – ovo su neke od upotrijebljenih formulacija.

Ponekad je formulacija tako uopštena i nejasna da ona može biti razlog za neke od kritika, što je Komitet CEDAW-a istakao nekoliko puta nakon analize nacionalnih izvještaja. Nedostatak jasnog mandata, nepostojanje jasnog pravnog statusa, nedostatak dovoljne snage, moći i vidljivosti u javnosti – ovo su neke od najčešćih kritika koje je uputio Komitet na račun mehanizama u zemljama Centralne i Istočne Evrope u »Završnim komentarima« za period od 2000. do 2003. god. (slučajevi Moldavije, Estonije, Ruske Federacije, Ukrajine, Republike Češke, Albanije, Slovenije).

Prirodno, **pravna dimenzija** je uvijek prisutna u mandatima. Ona se često formuliše kao izrada, reforma ili unapređenje i, u određenim slučajevima, jačanje pravne regulative; formulisana je i kao izrada predloga, mišljenja ili preporuka da bi se popravio pravni položaj žena. U nekim slučajevima, implementacija propisa iz oblasti ravnopravnosti – zakon o ravnopravnosti polova, zakon o jednakom položaju ili ekvivalentne formulacije predstavljaju srž odgovornosti za mandate nekih mehanizama. Neki mehanizmi, pogotovo oni koji su po prirodi samostalni – ombudsmeni i ekvivalentne strukture – u svojim mandatima imaju i kapacitet da postupaju po žalbama na diskriminaciju i, ponekad, kapacitet za pravno zastupanje.

U nekim zemljama, naglasak se stavlja na sektor **zapošljavanja** i na ravnopravnost u radnoj regulativi, što je svakako rezultat uticaja zahtjeva EU koji se odnose na harmonizaciju propisa iz ove oblasti, što je slučaj posebno sa novim zemljama članicama, a i sa nekim starim članicama.

Drugi mandati idu u konkretne detalje, naime, odnose se na pripremu nacionalnih akcionih planova (NAP-ova) ili izradu koncepata ravnopravnosti ili osnovnih dokumenata kojima se uspostavlja politika ravnopravnosti. U određenim slučajevima ovo je, očigledno, jedini mandat kojeg mehanizmi imaju u prvoj fazi; radi se o kratkoročnom mandatu koji se kasnije produžava u stalniji mandat koji se uglavnom bavi: monitoringom i evaluacijom implementacije ovih planova; specifični projekti u prioritarnim oblastima; ustanovljenje usluga za žene, kao što su informativni centri i savjetovališta itd.

Pekinška platforma za akciju, koja je preporučila usvajanje nacionalnih akcionih planova za ravnopravnost (NAP-ova) predstavljala je izazov, a predstavlja i izvor pravnog legitimiteta za institucionalne mehanizme da bi se krenulo dalje sa prijedlozima i preporukama.

Dimenzija koja se kod mandata često naglašava i ona koja bi se mogla smatrati novijim trendom, i vjerovatno glavnim trendom razvoja u ovoj oblasti, je dimenzija **unapređenja i/ili koordiniranja procesa integracije rodnog aspekta u javnu politiku** koja se pripisuje institucionalnim mehanizmima. Mobilizacija i koordinacija vladinih sektora na različitim nivoima za potrebe implementacije ove strategije smatraju se fundamentalnim i postepeno usvaja u većini zemalja. Mandati značajnog broja institucionalnih mehanizama eksplicitno se odnose na integrisanje rodnog aspekta u javnu politiku, a stvaranje posebnih, po prirodi multisektorskih tijela čini se da je prirodna posljedica ove odgovornosti i neophodno je sredstvo za postizanje tog cilja.

Dok je integrisanje rodnog aspekta u javnu politiku relevantna dimenzija, posebno kod najnovijih mandata, jasno je da je u većini njih **pristup dvostrukog kolosjeka** - a to je integracija rodnog aspekta u javnu politiku, s jedne strane, a s druge specifične aktivnosti koje se uglavnom odnose na žene i onim što prilike u kojima žive nalažu – trebalo da se održava i osnažuje i zato se tako nešto formuliše u nekim mandatima.

U mnogim slučajevima su takodje jasno pomenute posebne **oblasti i strategije** intervencije. Neki od primjera uključuju: promovisanje obrazovanja koje je rodno senzitivno, obuka službenika vade i drugih odgovornih faktora na temu rodnih odnosa; promovisanje ravnopravnosti na radu i pri zapošljavanju; politike

uskaladjivanja profesionalnog i porodičnog života; saradnja sa medijima sa ciljem da se postigne društvena i kulturna promjena; informisanje i podizanje svijesti o situaciji u kojoj se žene nalaze i o značenju ravnopravnosti polova; unapređenje i koordinisanje istraživanja, uključujući analizu podataka i ostalih indikatora, izrada studija i stvaranje instrumenata i sredstava za procjenu uticaja na rodove, izrada i distribucija publikacija itd. U nekoliko slučajeva monitoring implementacije CEDAW-a i izrade nacionalnih instrumenata, kao i odgovornost u pogledu drugih međunarodnih obaveza koje država ima u pogledu ravnopravnosti, čine takodje dio mandata nacionalnih mehanizama.

Takodje su u nekoliko slučajeva u mandate mehanizama uključena neka posebna pitanja, pogotovo pitanje nasilja nad ženama iili trafiking žena za potrebe seksualne eksploatacije ili pitanje pristupa odlučivanju, kao oblasti u kojima institucionalni mehanizmi moraju intervenisati i kada moraju usvajati programe akcije. U nekoliko slučajeva postoje čak i posebni mehanizmi ili posebni akcioni planovi i projekti koji se bave ovim pitanjima.

Mogućnost, i u nekim slučajevima, obaveza korišćenja pozitivnih aktivnosti je, takodje, dio nekih mandata mehanizama ili, u drugim slučajevima, opšta obaveza država koja je uvedena nekom od zakonskih normi (kao na primjer u Danskoj, Hrvatskoj, Grčkoj, Luksemburgu, Sloveniji). Luksemburg je čak stvorio posebni mehanizam – Komitet za pozitivnu akciju – kojeg čine predstavnici iz vlade i stručnih organizacija pod predsjedništvom Ministarstva za unapredjenje položaja žena koji je savjetodavno tijelo kada je u pitanju finansiranje projekata pozitivne akcije u privatnim preduzećima.

Još jedno usmjerenje aktivnosti koje poprima sve veći i veći značaj je dimenzija **saradnje sa civilnim društvom**, tačnije sa ne-vladinim organizacijama koje se bave ženskim pravima i ljudskim pravima. Prepoznati kao nezaobilazni partneri u društvenoj promjeni koja je krajnji cilj politike ravnopravnosti, saradnja sa ovim organizacijama i stvaranje institucionalnih kanala za dijalog i podršku je, u značajnom broju slučajeva eksplicitno su uključeni u mandat institucionalnih mehanizama.

Važan aspekt koji bi trebalo zapaziti tiče se djelokruga institucijalizovanih mehanizama koji, u nekim slučajevima, idu iznad rodne diskriminacije i rodne ravnopravnosti, i bave se drugim tipovima neravnopravnosti/ravnopravnosti. U velikoj većini slučajeva institucionalni mehanizmi bave se pitanjem rodne ravnopravnosti kao autonomnim pitanjem, ali ima slučajeva, iako vrlo mali broj njih, u kojima se drugi oblici neravnopravnosti/ravnopravnosti na osnovu drugih faktora (rase, etniciteta, invalidnosti, seksualnog opredjeljenja itd.) takodje nalaze pod orkiljem istog mehanizma, što je činjenica koja može izazvati neke komentare.

Iako je prepoznavanje činjenice da su svi oblici diskriminacije, po bilo kojem osnovu, nešto protiv čega se treba boriti, mi ipak kažemo da je pristup po kojem se protiv diskriminacije prema ženama treba baviti na autonoman, diferenciran način ipak nešto što je veći broj zemalja usvojio i kao takav on je najadekvatniji. Zapravo, diskriminacija protiv žena je diskriminacija drugačije prirode, u smislu da ona ima strukturalni i horizontalni karakter u svim okolonostima, kulturama i zajednicama, nešto što nije slučaj sa ostalim oblicima diskriminacije. Pored tog, žene nijesu zapravo diferencirana grupa u datom društvu, one čine najmanje polovinu tog društva i

prisutne su u svim grupama, bez obzira da li se one formiraju po rasi, etnicitetu, kulturi, invaliditetu ili drugom faktoru. Otuda globalna, horizontalna i sistemaska priroda diskriminacije roda nalaže da se sa njim postupa na autonoman i sveobuhvatan način.

Sumirajući najznačajnije faktore u pogledu postojećih mandata institucionalnih mehanizama, mogli bismo reći da:

- a) mandati mogu biti uopštenije ili detaljnije prirode, ali u većini slučajeva izvjesno je da dolazi do proširenja mandata institucionalnih mehanizama, kako u pogledu različitosti njihovih zadataka, tako i sveopšteg gledanja na ravnopravnost rodova što se ne smatra samo socijalnim pitanjem, već i pitanjem ljudskih prava;
- b) pravna dimenzija je fundamentalni aspekt mandata institucionalnih mehanizama koji su formulisani kao razrada prijedloga i mišljenja, izrada novih zakona i/ili revizija postojećih i, u određenim slučajevima, jačanje propisa;
- c) unapređenje i/ili koordiniranje integracije rodnog aspekta u politike, što je predviđeno da bude odgovornost institucionalnih mehanizama, izgleda da je glavni trend novih dešavanja na ovom planu iako se pristup dvostrukog kolosjeka (integracija rodnog aspekta i konkretnih aktivnosti) još uvijek smatra nezaobilaznim;
- d) obim intervencije institucionalnih mehanizama postaje sve raznovrsniji, uključujući i tradicionalne oblasti, strategije i instrumente zajedno sa novim oblastima (na primjer: nasilje, saobraćaj, uskladjivanje porodičnih i profesionalnih odgovornosti itd.), novim strategijama i instrumentima (na primjer: integrisanje rodnog aspekta i rodne analize; podaci koji se rodno segregiraju i drugi indikatori, instrumenti za procjenu uticaja na rodove itd.);
- e) jačanje saradnje sa civilnim društvom, posebno sa ženskim ne-vladinim organizacijama, što je takodje vidljivi trend u mandatima sa ciljem da se napravi zajednički napor za unapređenje pitanja koje je prepoznato kao nešto što se tiče društva u cjelini.

3.2 Integrisanje rodnog aspekta u sve politike i programe

Nije lako procijeniti koliko efikasno funkcioniše integrisanje rodnog aspekta zato što nema dovoljno jasnih informacija, kako po pitanju postojećih mehanizama podrške, tako i onih koji garantuju tako nešto u značajnom broju slučajeva, ali i zbog činjenice da postignuti rezultati nijesu uvijek vidljivi, informacije sa kojima se raspolaze su, što je već pomenuto, po prirodi više opisne nego evaluacione. Uprkos ovoj činjenici, izgleda da je napravljen izvjestan napredak u pogledu usvajanja i implementacije ove strategije u većini zemalja.

Prvi pozitivni trend je uključivanje principa integracije rodnog aspekta ne samo u nacionalne akcione planove, već i u **propise o ravnopravnosti polova** u nekim zemljama. Njemačka, na primjer, je to ugradila u Federalni zakon o ravnopravnosti a u nekoliko nordijskih zemalja, u zakone o ravnopravnosti polova koji eksplicitno pružaju osnov za uključivanje rodnog aspekta u sve druge politike. Što se tiče zemalja centralne i istočne Evrope, zakoni o ravnopravnosti polova u Armeniji, Hrvatskoj, Litvaniji i Sloveniji eksplicitno uključuju ovu strategiju kao preduslov za rad na ravnopravnosti polova.

Drugi pozitivni trend predstavlja eksplicitno priznanje **odgovornosti nacionalnih mehanizama** u ovom pogledu. Formulisan kao unapredjenje integracije rodnog aspekta u politike, odnosno koordinacije, monitoringa i evaluacije, ovaj elemenat je prisutan u nekim mandatima mehanizama kao i u nacionalnim planovima, programima i politikama i veoma se često formuliše kao prioritetni aspekt u ovim planovima. U nekim zemljama usvojeni su ili predloženi posebni akcioni planovi za integrisanje rodnog aspekta; međutim, u većem broju zemalja ova komponenta integrisana je u nacionalne planove za ravnopravnost polova, kao i, u nekim slučajevima, u posebne ili tematske programe aktivnosti, posebno onih koji se odnose na zapošljavanje, razvoj i ljudska prava.

Treći važan trend koji treba primiti k znanju je **progresivno stvaranje uslova za institucionalizaciju integrisanja rodnog aspekta u politiku** koje se dešava u većini zemalja. Putem različitih sredstava, od kojih su najvažniji stvaranje međuministarskih ili međuresorskih struktura u većini zemalja. Ili, u drugim slučajevima, stvaranje sporazuma ili partnerstava između nacionalnih mehanizama za ravnopravnost i specifičnih odjeljenja za vođenje određene javne politike sa ciljem da se ovo pitanje integriše u oblasti koje pokrivaju ti sektori. Obaveza da se rodna perspektiva uvede u programske politike tih sektora, u drugim slučajevima nametnuta je vladinom uredbom, rezolucijom, direktivom, cirkularnim pismom ili zaduženjem svih ministara ili prosto pravilnikom koji od svih resora zahtijeva poštovanje ovakvog pristupa u političkim, normativnim i administrativnim mjerama.

Kao što je pomenuto u gornjem tekstu, izgleda da su ove **međuresorske strukture** na nacionalnom nivou praktično uvele sve zemlje, izuzev nekoliko izuzetaka, a ove strukture preslikane su i na ostalim nivoima, uvijek sa ciljem da se uvede rodna dimenzija u kreiranje politike.

Međuministarske komisije ili savjeti, radne grupe ili nadzorne grupe ili mreže, razlikuju se u nazivu, ali su u principu iste. Predstavnici svih ili najrelevantnijih ministarstava, imenovale su konsultante, fokalne tačke, koordinate ili savjetnike za ravnopravnost koji su odgovorni za promovisanje i monitoring integracije rodne dimenzije u različite sektore aktivnosti i da podnose izvještaje međuresorskoj strukturi koja vrši monitoring i evaluaciju cjelokupni proces rodne integracije. Proces bi trebalo razviti u pogledu planiranja, implementacije i evaluacije svih politika i programa.

Politički značaj ovoga procesa pretpostavlja da članovi ovih međuresorskih struktura treba da budu na veoma odgovornom nivou u svojim sektorima, tamo gdje mogu da biraju i odlučuju. Međutim, iz dobijenih informacija nije jasna činjenica da ovi predstavnici uvijek ispunjavaju ovaj uslov, a neke poteškoće u realizaciji funkcija ovih struktura navode nas da pomislimo da postoje problemi na ovom nivou, pogotovu ukoliko predstavničku ulogu ne prate i neke nadležnosti u pogledu odlučivanja, što bi njihov rad učinilo u punoj mjeri efikasnim.

Međutim, trebalo bi istaći neke zanimljive slučajeve gdje je predstavljanje u međuresorskim strukturama odgovornim za ukupnu koordinaciju integrisanja rodnog aspekta obezbijedeno na najvišem nivou što omogućava njihovu efikasnu implementaciju. Između ostalih, slučaj Norveške u kojoj je Komitet pomoćnika

ministara zadužen da savjetuje vladu i ministra zaduženog za pitanja ravnopravnosti, ili slučaj Velike Britanije u kojoj postoji podkomitet u kabinetu kojeg čine ministri iz glavnih ministarstava i koji koordinira vladine politike koje se odnose na ravnopravnost; ili primjer Hrvatske u kojoj Zakon o ravnopravnosti polova propisuje imenovanje Koordinatora za ravnopravnost polova na nivou pomoćnika ministara u različitim ministarstvima; ili slučaj Njemačke gdje postoji međuresorska grupa o rodnoj integraciji, a koju čine načelnici iz svih odjeljenja. Takav visoki nivo zastupanja u međuresorskim strukturama, iako je ključan za realizaciju uvođenja rodnog aspekta u sve programe i politike, ipak ne predstavlja pravilo u većini zemalja.

U nekoliko slučajeva međuresorske strukture stvorene za implementaciju nacionalnih akcionih planova i/ili za implementaciju integracije rodnog aspekta, kako u zapadnim tako i u centralnim i istočnim zemljama, uključuju i predstavnike ili posmatrače iz civilnog društva, konkretno iz redova ženskih NVO-a, socijalnih partnera, članova akademske zajednice i eksperata koji su vezani za proces koji je u osnovi odgovornost vlade, ali u kojem oni mogu da djeluju kao ključni partneri.

Jedan od zaključaka koji izgleda da proizilazi iz dobijenih informacija, a i iz nepostojanja informacija, je činjenica da, **iako izgleda da je pristup integrisanja rodnog aspekta široko prihvaćen na bazi principa, i iako su uspostavljene su neke strukture, u značajnom broju zemalja, međutim, u mnogim slučajevima, još uvijek ne postoje pravi uslovi za njegovu efikasnu implementaciju.** Izgleda da su neki od problema sledeći: nedostatak jasnih mandata kod međuresorskih struktura i kod ovašćenja predstavnika, nedostatak znanja i obuke ovih predstavnika i donosioca odluka uopšte, nedostatak planiranja procesa implementacije, nedostatak sredstava za pravilno funkcionisanje struktura – ovo su izgleda neki od problema.

Takođe se može identifikovati i **izuzetak od ove šeme**, posebno u nekim zemljama Zapada gdje se čini da su ovi procesi više odmakli, dok se u centralnom i istočnom dijelu ovaj proces, tamo gdje je počeo, još uvijek nalazi u istoj fazi. Na primjer, Njemačka izvještava o dobro utvrđenom procesu sa prvom fazom koja je trajala od 2000. do 2002. god. koja se sastoji od obuke, pilot projekata, stvaranja instrumenata, koordinacije i promocije te materije u javnosti, i drugom koja je počela 2003. god. i koja za cilj ima rašireno korišćenje instrumenata i rutinsku primjenu strategije integracije rodnog aspekta. Ili, primjer Austrije, gdje je nakon Rezolucije Savjeta ministara pokrenut proces koji involvira različite grupe koje se bave pitanjima informisanja i izrade instrumenata za integrisanje rodnog aspekta, uključujući i stvaranje web-sajta sa primjerima dobre prakse i mogućnostima za umrežavanje. Švedska, gdje postoji poseban Plan implementacije integracije rodnog aspekta sadrži i komponentu obrazovanja visokih političkih zvaničnika, kao što su ministri, državni sekretari i guverneri, kao i metode i instrumente za testiranje. Ili Velika Britanija, za koju postoji izvještaj »Ostvarenje rodne ravnopravnosti« u kojem su postavljeni konkretni ciljevi i inicijative za cijelu vladu u odnosu na usvojene prioritete i kao takvog usvojili su ga svi ministri. Ili Francuska, gdje je nedavno usvojena Povelja o jednakosti žena i muškaraca koja je rezultat širokog partnerstva između različitih sektora i nivoa političke moći i civilnog društva i propisuje način daljeg djelovanja u sledeće tri godine. Ili druge zemlje gdje je već u toku obuka iz oblasti rodne ravnopravnosti i izgradnje kapaciteta za sve neophodne faktore u procesu.

Pitanje **obuke iz oblasti rodnih pitanja** i izgradnje kapaciteta za primjenu ove strategije je nešto što se stalno pominje kao teško pitanje i kao prijevremena potreba, u šta bi države morale da investiraju. Druge prepreke povezane su sa realnom snagom mehanizama koji su stvoreni za implementaciju ugradnje rodnog aspekta, sa nedostatkom sredstava i instrumenata za monitoring i pristup ovom procesu i, jednostavno, nedostatkom realnog razumijevanja potrebe, političkog interesa i značenja takve strategije.

Pitanje **sredstava i instrumenata za procjenu uticaja na rodove**, i prije usvajanja politika, kao i tokom implementacije, te za potrebe njihovog monitoringa i evaluacije, fundamentalno je pitanje koje u ovom kontekstu treba obraditi - a ono je još uvijek novo u mnogim zemljama.

Smjernice o neophodnosti uspostavljanja efikasnih sredstava i instrumenata za takvu evaluaciju, tačnije podataka, statistike i indikatora, uključeni su u Završni dokument 23. Specijalne sjednice Generalne skupštine u 2000. god. U njemu se od država članica traži da:

»Nacionalnim statističkim biroima obezbijede institucionalnu i finansijsku pomoć kako bi oni prikupljali, sakupljali i distribuirali podatke razdijeljene po polu, godinama i drugim faktorima, prema potrebi, u formatima koji su pristupačni za javnost i za kreatore programskih politika za potrebe, između ostalog, rodnih analiza, monitoringa i procjene uticaja, kao i da pruže podršku novim projektima izrade statistike i indikatora, naročito u onim područjima gdje posebno nedostaje informacija« (Paragraf 77a).

Dalje se naglašava da su takva sredstva neophodna da bi strategija integrisanja rodnog aspekta bila u punoj mjeri funkcionalna. Stoga, zemlje članice moraju da:

»Naprave i koriste okvire, smjernice i druga praktična sredstva i indikatore da bi ubrzale integrisanje rodnog aspekta u javne politike, uključujući i rodno istraživanje, analitička sredstva i metodologije, obuke, studije slučaja, statistiku i informacije« (Paragraf 80).

Važno je istaći činjenicu da je ovo oblast gdje se može primijetiti značajan razvoj u odnosu na Platformu za akciju, koju Završni dokument iz 2000. god. kompletira i ažurira. Sada je sve jasnije da u pogledu potrebe za sredstvima i instrumentima, statistici, indikatorima i drugima, kao i metodologijama da bi se izradile, implementirale, pratile i procijenile politike ravnopravnosti i efikasnost strategije integracije rodnih aspekata. Sada se priznaje da tačno poznavanje situacije u kojoj se nalaze žene i muškarci kroz statistiku i druge indikatore predstavlja preduslov za rješavanje situacije i za monitoring uticaja programa i politika sa ciljem da se postigne promjena.

Prema informacijama koje su obezbijedile zemlje članice, može se pretpostaviti da dolazi do izvjesnog napretka u ovoj oblasti. U evaluaciji obavljenoj 1999. god. koja je već pomenuta i koja se tiče zemalja iz istog dijela svijeta, kaže se da se *»čak i tamo gdje postoji jasno ili rastuće razumijevanje strategije integracije rodnog aspekta javljaju poteškoće zbog nepostojanja instrumenata za evaluaciju rodnog uticaja i mjerenje rodnog uspjeha ili neuspjeha politika i programa. Tačnije, malo je napretka postignuto na usvajanju indikatora i repera vrijednosti u područjima od najvećeg značaja za ravnopravnost polova« (str. 9).*

Prošlo je pet godina i neki napredak je očigledno napravljen u ovoj oblasti i on bi se mogao eksplicitno vezati za postojanje izvještaja u značajnom broju zemalja članica. Dva aspekta zaslužuju da budu naglašena. Prvi se tiče razvoja statistike i drugih indikatora, kako kvantitativnih, tako i kvalitativnih, koji imaju za cilj da se položaj žena u odnosu na položaj muškaraca bolje shvati. Drugi se tiče razvoja instrumenata za procjenu uticaja na rodove.

Dok prvi aspekt, posebno u dijelu koji se tiče statističkih podataka izgleda da je za zabrinjavanje, a on je izražen na različite načine u zemljama kako centralne, tako i istočne Evrope, drugi aspekt stvaranja instrumenata za procjenu uticaja na rodove izgleda da je obrađen u svega nekoliko zemalja i još uvijek je gotovo »tiha čežnja« u monogim drugim, kako na zapadu, tako i na istoku.

Što se tiče **statistike i podataka**, u nekim se zemljama naglasak stavlja na unapređenje sredstava za desegregaciju podataka po rodu i analize podataka, kao i na publikovanje i distribuciju takvih informacija kao nečega što je predviđeno da bude osnov za istraživanje usmjereno na politiku i za kreiranje politika i programa koji će u obzir uzimati rodni aspekt.

U nekoliko slučajeva pominje se sklapanje sporazuma sa nacionalnim institucijama za statistiku, odnosno kancelarijama ili agencijama, koje bi trebalo da garantuju održivosti ovih procesa. U nekoliko drugih zemalja, stvaranje jedinica za rodnu statistiku u okviru takvih kancelarija predstavlja formulu koja je iz istog razloga usvojena.

Neki zanimljivi primjeri mogli bi da budu pomenuti posebno u slučaju Litvanije gdje je rodna statistika jedna od kritično važnih oblasti Programa jednakih mogućnosti za žene i muškarce i gdje je metodologija procjene uticaja nacrta odluka koje usvaja vlada takva da sadrži procjenu uticaja na žene i muškarce; ili slučaj Italije gdje je usvojen zakon o prikupljanju rodne statistike; ili slučaj Velike Britanije gdje Sporazum javnog sektora o integraciji rodnog aspekta podrazumijeva niz indikatora kako bi se obezbijedili mjerljivi pomoci u pravcu ravnopravnosti polova; ili slučaj Danske gdje je 2003. god. pokrenuto jedno sredstvo za izvještavanje o radu na rodnoj ravnopravnosti, a koje funkcioniše na Web-u; ili slučaj Portugalije gdje je napravljen sporazum u kojem je mreža, koja uključuje centralni statistički biro, nacionalni mehanizam za ravnopravnost i organizacije civilnog društva za potrebe rada na stvaranju i održavanju baze podataka o ravnopravnosti između žena i muškaraca. Instrumenti koji postoje na Web-u očigledno su napravljeni u nekoliko zemalja i ne koriste se samo kao korisna sredstva za informisanje o prilikama na planu ženskog i muškog položaja, već i kao vrijedni instrumenti za monitoring stanja u oblasti ravnopravnosti polova.

Drugi pomenuti aspekt, tačnije izrada **instrumenata za procjenu uticaja** programa i politika **na rodove**, kako u fazi planiranja tako i u njihovoj primjeni, monitoringu i evaluaciji, uprkos tome što zadaje brigu mnogim zemljama, svoju konkretizaciju doživljava tek u njih nekoliko. Uglavnom je to slučaj sa nordijskim zemljama i nekim drugim poput Holandije, Njemačke, Velike Britanije koje su zabilježile izvjestan napredak u stvaranju ovih instrumenata.

Jedan poslednji ugao koji treba razmatrati u perspektivi integracije rodnog aspekta je takozvano **rodno budžetiranje** koje se može smatrati instrumentom finansijske

politike. Ono podrazumijeva rodno senzitivni pristup procesu budžetiranja, njihovim prioritetima, planiranju i implementaciji koje u krajnjoj liniji imaju za cilj pravičnu raspodjelu sredstava prema potrebama svih građana, muškaraca i žena.

Iako preporučena u smjernicama koje su uslijedile nakon revizije primijenjenog iz Platforme za akciju iz 2000. godine, samo su nekoliko zemalja već takvu perspektivu djelovanja usvojile, ali je očigledno ona još u preliminarnoj fazi.

Na primjer, Njemačka izvještava o karakterističnoj podgrupi osnovanoj 2003. god, u okviru Međuministarske grupe za integraciju rodnog aspekta kojoj je zadato da da sugestije o tome kako implementirati rodno budžetiranje u federalnoj vladi; Norveška izvještava da su ministarstva počela proces rodno budžetiranja; Švedska izvještava da su već započeta nastojanja da se integrišu rodne dimenzije u budžetski proces; Velika Britanija izvještava da je urađen projekat kod nekoliko ministarstava u kojem se istražuje kako rodna analiza može informativno da pomogne planiranju rashoda. Međutim, nijesu mnogo spominjani ni implementacija, niti rezultati ovih procesa.

Da zaključimo, možemo reći da, što se tiče efikasnog funkcionisanja strategije rodne integracije u svim dimenzijama, uključujući strukture i instrumente da se tome omogućiti odgovarajuće funkcionisanje, postoje dokazi o procesu koji se dešava gotovo svuda iako u različitim oblicima i različitim stepenima u različitim zemljama. U nekim slučajevima radi se samo o preliminarnoj fazi razumijevanja koncepta, u drugim se radi o fazi stvaranja osnovnih uslova za efikasno djelovanje; i, u samo nekoliko zemalja, proces očigledno funkcioniše i počinje da se prati i pominje. Ali, pozitivno je i vrijedno pomena to što je integracija rodnog aspekta tek odnedavno »na tapetu« i u zemljama sa dužom tradicijom u pogledu rada na ravnopravnosti polova, i u novim demokratijama gdje je tek odnedavno to počelo da se radi. Ali, u oba slučaja ovu materiju treba dalje razraditi i ona je takva da će u njoj institucionalni mehanizmi imati odlučujuću ulogu.

LITERATURA

- 1.Savjet Evrope, EG (2002)2, Sveska I, Kompilacija glavnih pravnih instrumenata i analitičkih izvještaja koji se bave trgovinom ljudskim bićima na međunarodnom, regionalnom i nacionalnom nivou
- 2.EG (99)3, Serbian, Završni izvještaj grupe Specijalista za uvođenje trenda jednakosti među polovima
- 3.MG-4 (97)18, Serbian, Četvrta Evropska konferencija ministara o jednakosti između muškaraca i žena (Istanbul, 13-14. novembar 1997.)
- 4.Savjet Evrope, Trgovina ljudima u cilju seksualnog eksploatisanja, 2000.
- 5., EG (2004)3, Council of Europe activities since 1995 in the field of equality between women and men, Strasbourg, 20 October 2004
- 6.Regional preparatory meeting for the 10-year Review of Implementation of the Beijing Platform for Action, 14-15 December 2004, Report by the Council of Europe
- 7.www.bgcentar.org.yu
- 8.Zorica Mršević, Ženska prava u međunarodnom pravu